

Tillit til overnasjonale institusjoner

En kvantitativ analyse av 30 europeiske demokratier

Jon Martin Sjøvold

Masteroppgave ved institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2012

Tillit til overnasjonale institusjoner

En kvantitativ analyse av i 30 europeiske demokratier

Sammendrag

Denne studien søker å forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner (EU, NATO og FN) blant borgere i 30 europeiske demokratier. Jeg vurderer effekten av sosiostrukturelle variabler, verdiorienteringer, kognitiv mobilisering, territoriell tilknytning, partipreferanse og holdninger til nasjonale politiske forhold på offentlig opinions tillit til overnasjonale institusjoner. I tillegg analyseres landkarakteristikker som demokratisk kvalitet, korrupsjon, arbeidsledighet og offentlig forbruk på helse og utdanning. Hypotesene testes med data fra European Values Study fra 2008-2010 i en flernivåmodell.

Den viktigste faktoren for å forklare variasjonen er individenes holdninger til nasjonale, politiske forhold. De som studerer politisk tillit er delt i sitt syn på hvordan sammenhengen mellom tillit til nasjonalt og overnasjonalt nivå er. Noen argumenterer for at de er positivt relatert. Andre mener det motsatt: lav tillit til nasjonale institusjoner leder til høy tillit til overnasjonale institusjoner. Jeg finner her at begge hypotesene stemmer, men på ulike nivå. Studien viser at det er fruktbart å studere tillit i en mer kompleks struktur, hvor individenes holdninger til ulike institusjoner påvirker hverandre.

© Jon Martin Sjøvold

2012

Tillit til overnasjonale institusjoner. En kvantitativ analyse av 30 europeiske demokratier

Jon Martin Sjøvold

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: OKPrintShop, Oslo Kopisten AS

Forord

I arbeidet med denne masteroppgaven har jeg fått god hjelp og støtte fra mange. Først og fremst vil jeg takke min veileder Oddbjørn Knutsen for god oppfølging og raske tilbakemeldinger helt fra begynnelsen av skriveprosessen.

Jeg vil også takke alle på lesesalen i niende etasje for et godt studiemiljø, hyggelige pauser og støtte i arbeidet med masteroppgaven. En spesiell takk rettes til Ingrid og Knut for gode samtaler om masteroppgaven og hjelp med gjennomlesning av oppgaven.

Sist, men ikke minst, ønsker jeg å takke foreldrene mine for støtten gjennom mine år som student.

Innhold

1 Innledning	2
1.1 Litteraturoversikt	4
1.2 Problemstilling	5
1.3 Oppgavens struktur	6
2 Teori: Hva er tillit? Og hva kan forklare variasjon i politisk tillit?	7
2.1 Introduksjon	7
2.2 Hva er tillit?	7
2.2.1 Sosial tillit	8
2.2.2 Politisk tillit og tillit til institusjoner	10
2.3 Hvordan forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner?	12
2.4 Antagelser om holdningsdannelse til overnasjonale institusjoner	13
2.5 I retning av en modell	15
2.5.1 Om sosiostrukturelle forhold og variasjon i politisk tillit	16
2.5.2 Om kognitiv mobilisering og sammenhengen med politisk tillit	17
2.5.3 Om verdiorienteringer og sammenhengen med politisk tillit	18
2.5.4 Om sammenhengen mellom sosial og politisk tillit	21
2.5.5 Om territoriell tilknytning og sammenheng med politisk tillit.	23
2.5.6 Om foretrukket politisk parti	24
2.5.7 Om forholdet mellom holdninger til nasjonale forhold og tillit til overnasjonale institusjoner	25
2.6 Oppsummering og forventet kausalforhold	28
3 Forskningsdesign	30
3.1 Innledning	30
3.2 Om datakildene og utvalg av land	30
3.2.1 Vurdering av validitet og reliabilitet	32
3.3 Om flernivåanalyse	33
3.3.1 Forutsetninger for lineær regresjon og tekniske utfordringer	35
3.4 Operasjonalisering av variabler	37

3.4.1	Tillit til institusjoner: nasjonale og overnasjonale	37
3.4.2	Operasjonalisering av forklaringsvariabler	40
4	Mikroanalyse: Hvem har tillit til overnasjonale institusjoner?	45
4.1	Innledning	45
4.2	Empiri og hypoteser	45
4.2.1	Sosiostrukturelle variabler	46
4.2.2	Kulturelle variabler	47
4.2.3	Politisk orienterte variabler og holdninger til nasjonale politiske forhold .	51
4.3	Analyse og diskusjon	53
4.3.1	Oversikt over uavhengige variabler	53
4.3.2	Multivariat analyse	54
4.4	Hovedfunn	58
5	Makroanalyse: Hvilke kontekstuelle variabler kan forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner?	60
5.1	Innledning	60
5.2	Teoretisk og empirisk bakgrunn og utledning av hypoteser	61
5.2.1	Demokratisk kvalitet	62
5.2.2	Korrupsjon	64
5.2.3	Økonomiske forhold	65
5.3	Operasjonalisering av uavhengige makrovariabler	67
5.3.1	Begrensinger for analysen	69
5.4	Analyse	70
5.4.1	Bivariat analyse	70
5.4.2	Flernivåanalyse av tillit til overnasjonale institusjoner	71
5.4.3	Vurdering av resultatene	75
5.4.4	Hvordan påvirker variablene tillit til nasjonale institusjoner?	77
5.4.5	Om forholdet mellom tillit til nasjonale og overnasjonale institusjoner i de enkelte landene	77
5.5	Hovedfunn	80
6	Konklusjon	82
A	Vedlegg	100
A.1	Operasjonalisering av individnivåvariabler	100

A.2 Variablenes påvirkning på tillit til nasjonale institusjoner	105
--	-----

Figurer

2.1 Kausalmodell for forklaring av variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner . .	29
5.1 Log odds for å ha tillit overnasjonale institusjoner fordelt på land.	78
5.2 Log odds for å ha tillit nasjonale institusjoner fordelt på land.	78
5.3 Forskjell i log odds for tillit til overnasjonale versus nasjonale institusjoner, fordelt på land.	79

Tabeller

2.1 Nivåer av politisk tillit	11
3.1 Oversikt over landene som er med i analysene	31
3.2 Fakordninger fra eksplorerende faktoranalyse: Tillit til institusjoner.	39
4.1 Oversikt over og deskriptiv statistikk av uavhengige variabler	53
4.2 Varianskomponenter fra individnivåanalysen. AV: Tillit til overnasjonale institusjoner.	54
4.3 Individnivåvarabler: Flernivåmodell med varierende konstantledd for land. . . .	55
5.1 Bivariate sammenhenger: tillit til overnasjonale og nasjonale institusjoner. . . .	71
5.2 Landvariabler: Flernivåmodell med varierende konstantledd for land.	73
5.3 Landvariabler: Kontroll med dummy for nye demokratier	74
5.4 Landvariabler: Kontroll med aggregert tillit	74
A.1 Individvariablenes påvirkning på tillit til nasjonale institusjoner	106
A.2 Landvariablenes påvirkning på tillit til nasjonale institusjoner	107

A.3 Individnivåanalyse institusjonene separat. Flernivåanalyse med varierende konstantledd.	108
A.4 Deskriptiv statistikk: Makrovariabler	109
A.5 Korrelasjon mellom makrovariablene	109

Kapittel 1

Innledning

The literature on political support has traditionally adopted a state-centred perspective and dealt almost exclusively with the attitudes of citizens toward the nation-state regime, institutions and authorities (Muñoz m.fl. 2011:552).

Europeiske borgere er i dag ikke lenger styrt av ett institusjonelt lag. I tillegg til nasjonale institusjoner, er overnasjonale institusjoner ¹ nå en del av det politiske systemet som Europas befolkning må forholde seg til (Niedermayer og Sinnott 1995; Thomassen 2009). Litteraturen som tar for seg politisk tillit har i stor grad oversett denne flerdimensjonale strukturen, noe som har resultert i et urealistisk portrett av hvordan forholdet mellom borgerne og det politiske systemet faktisk fungerer i Europa. Som en forlengelse av sitatet over, etterlyser Muñoz m.fl. (2011) flere studier av hvordan individer danner holdninger i et flernivåsystem, og spesielt til overnasjonale institusjoner. Det er nettopp det denne oppgaven vil forsøke å gjøre.

Litteraturen om politisk tillit har i hovedsak fokusert på nasjonale anliggender som tillit til ulike nasjonale institusjoner, aktører og autoriteter, samt holdninger til demokratiske prinsipper (se for eksempel Norris m.fl. 1999, Putnam og Pharr 2000, Dalton 2004). Kryssnasjonal forskning og studier av politisk tillit har i stor grad fokusert på trender, og stilt spørsmål ved om det er nedgang i tillit eller ikke.

Klingemann (1999) viste i sin undersøkelse av verdens stater, med bruk av World Value Survey-data fra 1995-1997, at tillit til parlamentene generelt led av en erosjon gjennom 1990-tallet. Dalton (2004) viser i sin studie at borgere i nesten alle avanserte industrielle demokratier har minkende tillit til politikere, politisk partier og politiske institusjoner. Putnam og Pharr (2000) går så langt som å betegne disse demokratiene som *disaffected*

---

¹I denne studien analyserer jeg tillit ut ifra en likeveid additiv indeks konstruert på respondentenes tillit til EU, NATO og FN. Jeg har valgt å betegne disse institusjonene under den mer generelle betegnelsen *overnasjonale institusjoner*. Man kunne kanskje brukt en mer presis betegnelse som mellomstatlige institusjoner eller kontinentale institusjoner, men deres struktur - administrative og politiske beslutningstakende myndighet - er plassert over nasjonalstaten. Derfor synes en slik betegnelse fornuftig i dette henseende.

democracies. Likevel finner Klingemann (1999) at borgerens støtte til demokratiske idealer og prinsipper er robuste i alle deler av verden. Norris m.fl. (1999) konkluderer med at borgere generelt har et tettere forhold til demokratiske verdier, men at de har blitt mer kritiske til kjerneinstitusjonene i det demokratiske samfunn. Inglehart (1999a) argumenterer for at dette har sammenheng med fremveksten av postmaterialistiske verdier.

Selv om trendene for tillit generelt er synkende, varierer graden av tillit mellom de ulike europeiske landene (se for eksempel Listhaug og Ringdal 2008). Studier av tillit i et komparativt perspektiv har identifisert områder hvor individene generelt har høyere tillit til politiske institusjoner enn andre steder. I Europa skårer de nordiske landene som oftest høyest i kryssnasjonale studier av tillit, og deres tillitsnivå er også mer stabilt sammenliknet med de øvrige europeiske landene (Listhaug og Wiberg 1995; Listhaug og Ringdal 2008). Samtidig skårer postkommunistiske land generelt lavere enn andre europeiske land (Mishler og Rose 2001; Listhaug 2003; Mishler og Rose 2011).

Politisk tillits relevans er ikke bare begrenset til nasjonale institusjoner, men er i økende grad også relevant på overnasjonalt nivå. I 1993 bemerket Held (1993:26 gjengitt i Niedermayer og Sinnott 1995:278) at beslutninger formet av regionale og overnasjonale organisasjoner som EF [EU], NATO og IMF reduserer beslutningsomfanget til de nasjonale "majoritetene". Siden den gang har de overnasjonale institusjonene utvidet sine mandater og fått en sentral rolle i de europeiske demokratiene (Norris 2006; Norris og Inglehart 2009:174, Thomassen 2009).

Institusjoner som Den europeiske union (EU), De forente nasjoner (FN) og North Atlantic Treaty Organization (NATO) er eksempler på sentrale institusjoner med overnasjonal struktur som i dag har stor innflytelse i de europeiske politiske systemene (Niedermayer og Sinnott 1995).

EU er et institusjonelt demokratisk system som i dag har 27 medlemsland fra Europa.² Medlemmene av EU skriver under en avtale som binder dem til EU-traktater, lover og normer (*acquis communautaire*). I tillegg er de med i en institusjon med et grunnleggende sett av felles verdier bygget på demokratiske-, menneske- og sosiale rettigheter (Cini 2004:2). I 2004 gjennomgikk EU en betydelig endring da unionen ble utvidet med ti nye medlemsland, hvorav åtte er tidligere kommunistiske stater fra Øst- og Sentral-Europa. Den territorielle ekspansjonen av EU og etableringen av Det europeiske økonomiske felleskap og Schengen-avtalen, har befestet EUs mektige posisjon i Europa og gjort at de har stadig mer innflytelse over borgerne i de europeiske landene.

FN er en global overnasjonal institusjon som i dag har 192 medlemsland verden over. FN ble etablert i 1945 med et mandat om å sikre fred mellom land.³ Imidlertid har FNs rolle utvidet seg vesentlig de siste tiårene. Institusjonen søker å konfrontere det Kofi Annan har

---

²For mer informasjon om EU se <http://www.europa.eu>

³For mer informasjon om FN se <http://www.un.org>.

identifisert som de tre store utfordringene i vår tidsalder: å forsikre at globalisering gagnar menneskeheten som helhet, å lege uordenen i verden etter den kalde krigen og erstatte dette med fred og frihet, samt beskytte rettigheter og verdighet for individer generelt og kvinner spesielt.⁴

NATO er en politisk og militær forsvarsallianse mellom 28 Europeiske og Nordamerikanske land opprettet i 1949.⁵ NATOs formål er å sikre frihet og sikkerhet for dets medlemmer, men har i de siste årene hatt flere operasjoner utenfor medlemslandenes landegrenser. NATO bygger på grunnleggende prinsipper om demokrati, individuell frihet og rettsstat. Den militære styrken er under full nasjonal kontroll.

Alle disse tre institusjonene har vokst seg gradvis større siden de ble opprettet i årene etter andre verdenskrig. EU, FN og NATO utgjør i dag en sentral del av det politiske livet i samtlige europeiske land. Det er derfor aktuelt å studere individenes holdninger til overnasjonale institusjoner.

I analytisk og politisk terminologi er tillit til politiske institusjoner et essensielt element for å oppnå demokratisk legitimitet. Borgernes tillit til de sentrale institusjonene er viktig for graden av demokrati i et samfunn. Lokale, regionale, nasjonale og overnasjonale institusjoner må ha betydelig legitimitet for å kunne gjennomføre sin politiske praksis. Deres legitimitet er derfor relatert til offentlig opinions tillit til de ulike institusjonene (Easton 1965).

1.1 Litteraturoversikt

Temaet for denne studien inngår i et relativt nytt område av et veletablert forskningsfelt som omhandler politisk tillit. Før jeg presenterer den konkrete problemstillingen er det derfor relevant å gå raskt gjennom noen av de sentrale bidragene som er gjort på temaet.

Niedermayer og Sinnott m.fl. (1995) er blant de første som grundig går igjennom denne problemstillingen i en av de fem volumene i det betydningsfulle forskningsprogrammet *the Beliefs in Government*. De fokuserer på offentlig opinion og legitimitet av overnasjonale institusjoner og studerer eksplisitt holdninger til EU, FN og NATO. Deres samling av studier fokuserer på trender blant borgerne med holdninger innenfor og mellom medlemslandene med bruk av Eurobarometer data.

Neidermayer (1995) finner at borgerne ikke har like mye tillit til overnasjonale institusjoner som de har til de nasjonale institusjonene. Imidlertid viser han til en trend med økt tillit til disse i perioden fra midten av 70-tallet til 1990, og konkluderer med at borgernes samlede tillit var høyere i 1990 enn i 1976.

Blant de nyere studiene, undersøker Norris (2004; 2006) sammenhengen mellom respondentenes uttrykk for kosmopolitiske orienteringer og deres tillit til FN. Med bruk av

---

⁴Kofi Annan (2006). *Secretary General address to the 61st UN General Assembly*. 19. September.

⁵For mer informasjon om NATO se <http://www.nato.int>.

World Value Survey dra fra 1995-2005, finner hun at offentlig opinion har beveget seg i en mer kosmopolitisk retning som videre gir grunnlag for tillit til FN. Norris (2006) skriver avslutningsvis at videre forskning bør se nærmere på de underliggende årsakene til variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner.

Med bruk av data fra de internasjonale verdiundersøkelsene (World Values Survey) studerer Diven og Constantelos (2008) betingelser for borgernes tillit til FN. De finner at tillit til FN varierer over ulike sosiostrukturelle variabler, identitet og nasjonale politiske faktorer. De anbefaler at videre forskning bør se nærmere på hvilke verdier og holdninger som kan forme forskjellige holdninger til overnasjonale institusjoner.

Wessel (2009) sammenligner graden av tillit til EU og nasjonale institusjoner. Han finner stor variasjon i lands gjennomsnittlige tillit til disse institusjonene: Individer fra nye demokratier har mindre tillit til nasjonale institusjoner enn de har til EU. Individer fra etablerte demokratier har mer tillit til nasjonale institusjoner enn de har til EU.

Muñoz m.fl. (2011) argumenterer for at man må undersøke tillit til institusjoner formet i en mer komplisert struktur, og at individenes holdninger til nasjonale politiske forhold (deres tilfredshet med demokratiet og deres tillit til nasjonale institusjoner) har betydning for deres tillit til overnasjonale institusjoner.

I litteraturen er det imidlertid uenighet om *hvordan* holdninger til nasjonale politiske forhold påvirker tillit til overnasjonale institusjoner. Noen argumenterer for at evalueringer og holdninger til nasjonale forhold overføres til holdninger til overnasjonale institusjoner, og med dette at positive holdninger til nasjonale forhold vil gjenspeile seg i positive holdninger til overnasjonale institusjoner. (Díez Medrano 1995; Anderson 1998; Brewer m.fl. 2004). Denne argumentasjonen blir betegnet som *samsvarsmodellen* i denne studien. Andre argumenterer for at holdningene mellom disse nivåene er forskjellige, og at negative holdninger til nasjonale forhold kan føre til positive holdninger til overnasjonale institusjoner, og motsatt (Sánchez-Cuenca 2000; Kritzinger 2003; Kumlin 2009). Denne argumentasjonen blir betegnet som *forskjellsmodellen* i denne studien.

Denne litteraturgjennomgangen viser relevansen av mer systematiske studier av tillit til overnasjonale institusjoner. Jeg vil derfor inkludere flere av forklaringsvariablene som forfatterne jeg har nevnt over har brukt. Dette for å forsøke og skissere et bredere bilde av hvordan tillit til overnasjonale institusjoner varierer på tvers av individer og land.

1.2 Problemstilling

Som en følge av gjennomgangen ovenfor, er problemstillingen for denne studien som følger:

Hvilke variabler påvirker variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner?

Som en del av denne problemstillingen er det også et mål å studere hvordan holdninger til nasjonale forhold (tilfredshet med nasjonalt demokrati og tillit til nasjonale institusjoner) påvirker tillit til overnasjonale institusjoner.

Problemstillingen analyseres kvantitativt med de nyeste dataene fra European Values Study 4. runde, samlet inn i perioden 2008-2010. Basert på en faktoranalyse analyserer jeg variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner med en likeveid additiv indeks konstruert ut ifra respondentenes tillit til EU, NATO og FN. For å forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner benytter jeg individuelle variabler som sosial strukturell forankring, politiske verdiorienteringer, kognitiv mobilisering, territoriell tilknytning, sosial tillit, foretrukket politisk parti og holdninger til nasjonale politiske forhold. I tillegg bruker jeg kontekstuelle variabler som demokratisk kvalitet, aggregert politisk tillit og korrupsjon, samt sosiale og økonomiske forhold som økonomisk vekst, arbeidsledighet og offentlig forbruk på helse og utdanning. Dataene behandles i en flernivåanalyse.

Resultatene fra analysene viser at flere av disse variablene har et signifikant bidrag til å forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner. Særlig har holdninger til nasjonale forhold (tilfredshet med nasjonalt demokrati og tillit til nasjonale institusjoner) god forklaringskraft. Resultatene gir støtte til samsvarsmodellen på individnivå, og støtte for forskjellsmodellen på landnivå.

1.3 Oppgavens struktur

Etter denne innledningen følger et teoretisk rammeverk i kapittel 2 hvor jeg forsøker å avklare hva som menes med ulike former for tillit, og hvordan de ulike formene for tillit står i relasjon til hverandre. Videre i kapittelet følger en gjennomgang av ulike teorier som har relevans for å forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner blant individene. Disse teoriene stammer i hovedsak fra litteraturen om politisk tillit. I tillegg benytter jeg meg av litteratur om europeisk integrasjon, ettersom denne forsøker å forklare holdninger til en spesifikk overnasjonal institusjon. I kapittel 3 går jeg igjennom datamaterialet som foreligger for denne studien, samt operasjonalisering av individnivåvariabler og begrunnelse for flernivåanalysen. Etter metodekapittelet følger to analysekapitler. I kapittel 4 analyser jeg variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner med et sett individvariabler. I Kapittel 5 fokuserer jeg på ulike landnivåkarakteristikker som kan forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner. I kapittel 6 oppsummeres og diskuteres hovedfunnene i lys av teori og tidligere forskning.

Kapittel 2

Teori: Hva er tillit? Og hva kan forklare variasjon i politisk tillit?

2.1 Introduksjon

Tillit er en viktig komponent i moderne og mer komplekse samfunn fordi det gjør en stadig mer skiftende og komplisert hverdag lettere å forholde seg til. Utviklingen av de moderne samfunnene har skapt en paradoksal situasjon for individene. På den ene siden medfører utviklingen utvidede livsvalg, som en følge av økt mangfold og effektivitet. På den andre siden gjør økt gjensidig avhengighet individene mer sårbare (Warren 1999:3). Dette har gjort gapet mellom deres kognitive ressurser og deres evne til å forutse og kontrollere hva som skal skje i livene deres, større. Tillit til andre mennesker, til institusjoner og til politiske systemer kan dekke over dette gapet. Som Luhmann (1979) og Giddens (1990) har fremhevet vil tillit gjøre det enklere for individer å koordinere handlinger over tid og rom fordi det gir anledning til bedre samhandling innenfor sosiale og politiske arenaer. I følge dette synet er tillit således en faktor som kan være med å forme våre stadig mer komplekse, differensierte og mangfoldige samfunn.

Kapitlet er organisert på følgende måte: Først går jeg gjennom hva som menes med tillit, samt gjør jeg rede for de ulike formene for tillit. Deretter ser jeg nærmere på hva som kan forklare variasjonen i politisk tillit. Her fokuserer jeg på strukturelle, kulturelle og politiske forklaringer på variasjon i politisk tillit.

2.2 Hva er tillit?

Å konseptualisere begrepet tillit er like vanskelig som ordet er lett å bruke. Peter Nannestad (2008:432) konkluderer med at "the question of trust is a huge puzzle that is not even near

a solution". Selv om det er skrevet mye om tillit, eksisterer det enda ingen generell teori om hva tillit er (Delhey og Newton 2005:312; Nannestad 2008; Newton og Zmerli 2011:169-170).

Dersom man likevel prøver seg på en karakteristikk, kan tillit sies å være en holdning overfor bestemte objekter eller situasjoner, bygget opp av forventinger og kognitiv vurdering av andres motivasjon og interesse. Tillit må derfor bli sett i relasjon med risiko: "if there is no risk that the one you trust would not do what you trust her to do, then it is pointless to say you trust someone" (Hardin 2006:29). Tillit innebærer på denne måten å våge å ta den risikoen det er å gjøre seg sårbar overfor et annet menneske, en gruppe eller en institusjon (Levi og Stoker 2000:476). Newton (1999:171) hevder at tillit er bygget på utilstrekkelig kunnskap:

The more we know about others the more we may trust (or distrust) them, but we cannot be certain of our judgment, or it would not involve trust. In other words, trust involves a leap of faith.

Når man studerer tillit er det viktig å skille mellom ulike former. I denne oppgaven har sosial og politisk tillit en sentral rolle og vil derfor diskuteres nærmere. Sosial tillit handler om hvor mye man stoler på andre individer i det samfunnet man lever i. Politisk tillit referer til holdninger overfor politiske institusjoner og autoriteter.

2.2.1 Sosial tillit

Hardin (1999:24) betegner sosial tillit på følgende vis:

To say that I trust you with respect to some matter means that I have reason to expect *you to act in my interest* with respect to that matter, because you have good reasons to do so, reasons that are grounded in my interest. [...] Your interest encapsulates my interest.

Helt fra fødselen av lærer individer seg hvem de kan ha tillit til ved å erfare hvordan andre behandler dem og hvordan andre reagerer på deres egen atferd. I begynnelsen er disse "andre" foreldre eller nær familie, men senere ekspanderer individenes sosiale nettverk til å omhandle klassekamerater, arbeidskollegaer og naboer. Etterhvert som individene erfarer utvidet sosial kontakt, utvikler de en generalisert form for tillit eller mistillit til andre individer. Når man behandler sosial tillit, er det derfor vanlig å skille mellom *generalisert* og *spesifikk* sosial tillit (Misztal 1996; Warren 1999).

Spesifikk sosial tillit

Spesifikk sosial tillit er en holdning knyttet til personer man er personlig fortrolig og i nær relasjon med, som familie (Allum, Patulny og Sturgis 2007:3). Putnam (2000:132) ser denne

tillitsformen som en "tykk" form for tillit: "that is embedded in personal relations that are strong, frequent and nested in wider networks". For å minimere vår egen risiko, begrenser vi oss til bare å samarbeide med individer av vår egen sort eller våre næreste venner. Jo mer avhengige vi er av våre nærmeste partnere og familie, jo mer vil vi se verden i form av "vi" og "de" (Uslaner 1999:124). Spesifikk tillit er med dette tilknyttet gruppeidentiteter som er lukket for de som står utenfor. Uslaner bruker religiøse fundamentalister som et eksempel på individer med spesifikk sosial tillit. Han hevder at disse er redde for å bli utsatt for personer ulike dem selv, siden de har en overbevisning om at andre kan demoralisere deres egne verdier (Uslaner 1999:126). En slik holdning kan være fraksjonsdannende og kan bidra til å redusere muligheten for at konflikter kan løses på demokratisk vis (Warren 1999:9).

Generalisert sosial tillit

I motsetning til spesifikk sosial tillit er generalisert sosial tillit en holdning knyttet til menneskelige relasjoner mer generelt. Det er hevdet at i dagens postindustrielle samfunn har den "tykke" tilliten av ansikt-til-ansikt relasjon endret seg til "tynne" ikke-personlige relasjoner (Mishler og Rose 2001:35). Mens spesifikk tillit er utviklet over tid gjennom direkte personlige erfaringer, er generalisert sosial tillit mer beslektet med våre kjerneverdier. Generalisert sosial tillit er troen på at de fleste er til å stole på, selv om du ikke kjenner dem personlig og selv om de ikke er lik deg selv sosialt (Uslaner 2000-2001:573). I følge Delhey og Newton (2005:311-312) er generalisert sosial tillit troen på at andre vil forsøke å handle ut i fra våre interesser, og at de ikke vil forsøke å utnytte oss eller skade oss så langt det er mulig. En slik holdning involverer derfor en personlig sårbarhet forårsaket av usikkerheten av andres atferd: vi kan ikke være sikre, men vi tror at andre vil være vennlige, eller i det minste ikke ondsinnet, og vi handler derfor på en måte som kan sette oss og våre interesser i fare (Baier 1986:235).

Generalisert tillit er nødvendig i moderne, mobile og heterogene samfunn hvor de svake relasjonsbåndene i dagliglivet krever et risikospill overfor fremmede (Newton og Zmerli 2011:171). Generalisert sosial tillit gjør det enklere for individene å samhandle i sosial og politiske grupper og til å akseptere andre individers initiativ i den politiske sfæren. Generalisert sosial tillit hjelper således individene til å involvere seg i sine samfunn (Uslaner 2000-2001:574). På denne måten muliggjør generalisert sosial tillit dannelse av komplekse sosiale nettverk og institusjoner i moderne samfunn (Warren 1999:9). Generalisert sosial tillit kan med dette oppsummeres i Rothstein og Stollers (2002:2) ord:

[...] the potential readiness of citizens to cooperate with each other and the abstract preparedness to engage in civic endeavours with each other. [...] These attitudes of trust are generalized when they go beyond specific personal settings in which the partner to be cooperated with is already known.

I denne studien er det generalisert sosial tillit som studeres nærmere. Dette fordi det er argumentert for at denne typen sosial tillit kan forme tillit til mer abstrakte objekter, som internasjonale institusjoner (Brewer m.fl. 2004). For enkelhetens skyld vil jeg fra nå av betegne generalisert sosial tillit som sosial tillit. Senere i dette kapitlet vil jeg se nærmere på sammenhengen mellom sosial og politisk tillit.

2.2.2 Politisk tillit og tillit til institusjoner

Politisk tillit refererer til borgernes holdninger overfor kjerneinstitusjonene og hovedaktørene i et politisk regime (Denters m.fl. 2007:67). Offe (1999:70) mener at politisk tillit er en holdning som må forstås som en "tynnere" form for tillit enn sosial tillit:

Trusting institutions means something entirely different from trusting my neighbour. It means knowing the basic idea or good of an institution. It means knowing and recognizing as valid the values and form of life incorporated in institutions.

Mens sosial tillit tilhører den private sfæren, tilhører politisk tillit den offentlige, politiske sfæren, hvor det er flere ukjente individer, større risiko og mindre forutsigbarhet. Den politiske sfæren er også i større grad formet av andrehåndskilder som massemedia (Newton 1999:179). Likevel har politisk tillit mye av det samme forholdet til politikk som sosial tillit har til det sosiale liv: Borgere har tillit til sine politiske ledere og institusjoner når de tror at de, med vilje eller uvilje, ikke vil påføre dem skade, og at de vil forsørge borgernes interesser (ibid.). Borgerne har tillit til politiske institusjoner når de tror de opererer effektivt i forhold til demokratiske prinsipper som rettferdighet og likeverd (Norris 1999b).

I likhet med sosial tillit involverer politisk tillit en positiv eller negativ holdning overfor bestemte objekter eller situasjoner. Politisk tillit må derfor ikke ses som et endimensjonalt begrep, og man bør skille mellom ulike politiske objekter som individene kan ha tillit til (Easton 1965; 1975). Man kan for eksempel uttrykke støtte til demokratiske idealer uten ha tillit til enkelte politikere (Norris m.fl 1999).

I kjølvannet av David Eastons betydningsfulle arbeid *A Framework of Political Analysis* (1965) har man fått modeller for å forklare støtte til det politiske systemet innenfor nasjonalstaten. Selv om modellene er formet innenfor nasjonalstaten, gir hans modell oss et innblikk i hvordan ulike politiske objekter er flettet sammen - noe som også har betydning for studier av politisk tillit på flere nivå.

Easton (1965:153-340) trekker et skille mellom tre nivåer av politiske objekter som borgerne utformer holdninger til i et politisk system. Disse rangeres hierarkisk fra det generelle til det mer spesifikke: Det første objektet, *det politiske fellesskapet*, er definert som et system bestående av en gruppe mennesker bundet sammen av en politisk fordeling av

arbeid (Easton 1965:177). Det andre objektet, *regimet*, er definert som et sett av begrensinger for politisk interaksjon og deles inn i tre komponenter; verdier (mål og prinsipper), normer og autoritetsstruktur (Easton 1965:193). Det tredje objektet, *politiske autoriteter*, er innehavere av autoritative roller og er med på å forme autoritetsstrukturen i det politiske regimet (Easton 1965:213).

Easton argumenterer for at mistillit til de politiske autoritetene kan påvirke den mer fundamentale tilliten individene har overfor kjerneinstitusjonene i det politiske system, og påvirker videre også deres støtte til det politiske systemet som helhet. På denne måten er de ulike nivåene av politisk tillit påvirket av hverandre.

Denne treenigheten har senere blitt videreutviklet av Pippa Norris (1999:9-13) til å omfatte fem dimensjoner for politisk tillit (vist i tabell 2.1). Norris skiller mellom tillit til (i) det politiske fellesskapet, som er nasjonal tilhørighet eller identifikasjon med nasjonen; (ii) tillit til regimets prinsipper, som er støtte til demokratiske idealer; (iii) tillit til regimets demokratiske utførelse, som er en evaluering av hvor godt man synes demokratiet fungerer i praksis; (iv) tillit til regimets institusjoner, som er kjerneinstitusjonene i regimet - nasjonalforsamling, regjering, rettsvesen, politi og lignende; og til sist (v) tillit til politiske aktører, som er politiske, valgte ledere og ministre (Norris 1999:16-21). Med dette viser Norris at det er flere komponenter som henger sammen med hverandre.

Tabell 2.1: Nivåer av politisk tillit

Analysenivå:	Orienteringer:	Målinger:
Mer diffus orientering		
<i>Politisk felleskap</i>	Nasjonal stolthet	Beste nasjonen å bo i Nasjonal identitet
<i>Regimet</i>		
Regimets prinsipper	Demokratiske verdier	Demokrati beste form for styresett
Regimets demokratiske utførelse	Deltakerdemokratiske normer Politiske rettigheter	Tilfreds med den demokratiske prosessen Evaluering av rettigheter
Regimets institusjoner	Institusjonelle forventninger Støtte til partier Output forventninger	Prestasjonsbedømmelser Tillit til institusjonene Tillit til partisystemet
<i>Autoriteter/Aktører</i>	Partiidentifikasjon	Evaluering av politikere Følelse for politiske ledere
Mer spesifikk orientering		

Kilde: Klingemann og Fuchs m.fl. 1995; Dalton 1999:58; Norris 1999:10, 16-21; Listhaug og Ringdal 2008:132.

For å forstå hvordan holdninger til de ulike objektene påvirker hverandre, er det nyttig å se på Eastons (1975) skille mellom diffuse og spesifikke orienteringer. Diffus orientering refererer til en evaluering av hva et objekt *er* eller hva det representerer - i den generelle betydningen det har for en person (Easton 1975:444). Spesifikke orienteringer er, på den andre siden, en utbyttstyrt evaluering av hva de forskjellige objektene gjør, hvordan de gjør det og hvilke resultater de oppnår (Easton 1975:437). Spesifikke orienteringer er særlig relatert til politiske autoriteter og aktører, og holdninger til disse kan smittes over på holdninger til objekter av mer abstrakt karakter.

Imidlertid anser Easton diffuse orienteringer som en mer grunnleggende holdning til det politiske system og som er relativt uimottakelig for endring. Spesifikke orienteringer, på den andre siden, kan variere mer kortsiktig uten at det røkkes ved individenes holdninger til det politiske systemet som helhet. Eksempelvis kan borgerne mangle tillit til politiske partier og politikere, men samtidig uttrykke støtte til demokratiet. Grunnen til dette er at borgerne har mulighet til å fjerne politikere og partier fra regjering ved valg (Miller 1974).

For å illustrere viktigheten av å skille mellom ulike objekter og former for orienteringer, viser tabell 2.1 et skille mellom diffuse og spesifikke orienteringer overfor de ulike objektene, slik de vanligvis er operasjonalisert i litteraturen og slik de vanligvis måles i survey-undersøkelser.

Tillit til det politiske fellesskapet måles vanligvis med spørsmål om nasjonal stolthet. Tillit til regimets prinsipper gjelder demokratiske verdier og tappes vanligvis av spørsmål om man anser demokratiet som beste styreform. Tillit til regimets demokratiske utførelse gjelder borgernes tilfredshet med den demokratiske prosessen og hvor godt de mener demokratiet fungerer i landet. Tillit til politiske institusjoner dreier seg om troen på at de bærende institusjonene i demokratiet er velfungerende. Og tillit til politiske autoriteter/aktører gjelder enkeltaktører som politikere og byråkrater (Norris 1999:16-21). Dette viser at det ikke er tilfredsstillende å kun snakke om "politisk tillit" som ett aspekt, men at man må skille mellom ulike politiske objekter som individene har tillit til.

Denne studien omhandler individenes holdninger overfor nasjonale og overnasjonale *institusjoner*. De nasjonale institusjonene representerer det fjerde nivået i Norris sitt rammeverk og omfatter individenes tillit til regjering, parlament, politiske partier, byråkratiet, rettsvesenet og politiet (Listhaug og Wiberg 1995; Norris m.fl. 1999; Dalton 2004). De overnasjonale institusjonene (som EU, NATO og FN) har ikke en direkte plass i Easton og Norris sitt konseptuelle rammeverk. Man kan anse det politiske samfunnet som utvidet i og med at overnasjonale institusjoner i økende grad har innvirkninger på politikk på nasjonalt og lokalt nivå. På denne måten kan de overnasjonale institusjonene ses som en del av det politiske fellesskapet som borgerne i dagens Europa lever under (Muñoz m.fl. 2011:552).

2.3 Hvordan forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner?

Borgerne i dagens Europa har fått en mer komplisert politisk struktur å forholde seg til. De nasjonale politiske institusjonene har i dag konkurranse fra flere hold og spesielt fra overnasjonale institusjoner. Dette medfører at dagens borgere, i tillegg til å kjenne til politikk på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå, også må forholde seg til politiske spørsmål av internasjonal karakter.

I litteraturen argumenteres det for at borgerne har liten bevissthet og kunnskap om de overnasjonale institusjonene (Janssen 1991; Franklin, Marsh og McLaren 1994; Anderson 1998; Kritzinger 2003). Likevel klarer borgerne å besvare spørsmål om i hvilken grad de har tillit til de ulike overnasjonale institusjonene. Hvordan klarer de det?

For å besvare dette spørsmålet, kan man gjøre to antagelser. På den ene siden kan man anta at individer utvikler tillit til overnasjonale institusjoner på samme måte som de utvikler tillit til nasjonale institusjoner. Hvis man følger denne antakelsen, kan man benytte de forklaringsskjemaene som er utviklet for å forklare tillit til nasjonale institusjoner. Generelt sett kan man da si at individenes grad av politisk tillit er et produkt av individuelle karakteristikk og politisk erfaring (Newton 2005:15).

På den andre siden kan man ta utgangspunkt i at individer har liten kunnskap og forståelse av politikk på overnasjonalt nivå. I så måte kan man forvente at individene faller tilbake på de mer utviklede orienteringene om hjemlige forhold og benytter disse som stedfortredere (proxies) for å uttrykke holdninger til overnasjonale institusjoner (Anderson 1998). Det er derfor mulig å forvente - i likhet med Díez Medrano (1995), Rohrschneider (2002), Kumlin (2009) og Muñoz m.fl. (2011) - at borgere benytter erfaringer fra nasjonale forhold som snarvei for å forme holdninger til overnasjonale institusjoner.

Ettersom overnasjonale institusjoner kan ses på som en del av det politiske systemet borgerne lever i, kan forklaringsskjemaene som er utviklet til å forklare tillit til nasjonale institusjoner, være et godt utgangspunkt for å forklare tillit til overnasjonale institusjoner.

¹ I tillegg til å bruke disse forklaringsskjemaene, vil jeg også støtte meg til litteratur om holdninger overfor EU og europeisk integrasjon. Denne litteraturen forklarer variasjon og utvikling av holdninger overfor en bestemt overnasjonal institusjon, og det kan være fruktbart å benytte denne litteraturen for å forstå hvordan holdninger til overnasjonale institusjoner dannes i en kompleks struktur av institusjoner.

2.4 Antagelser om holdningsdannelse til overnasjonale institusjoner

Siden Converse sitt betydningsfulle arbeid *The Nature of Belief Systems in Mass Publics* (1964), har det vært kjent at borgernes kunnskap om politiske saker er begrensede (se også Zaller 1992; Delli Caprini og Keeter 1996). Imidlertid skiller litteraturen om politisk kunnskap mellom borgernes kunnskap om nasjonal og internasjonal politikk. Et generelt funn er at borgerne har mindre kunnskap om internasjonal enn nasjonal politikk (Franklin m.fl. 1994; Delli Caprini og Keeter 1996; Anderson 1998). På denne måten står politisk forskning overfor

---

¹Forklaringsskjemaene på tillit til nasjonale institusjoner er imidlertid også benyttet til å forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner (se for eksempel Niedermayer og Sinnott 1995; Bonet m.fl. 2007; Listhaug og Ringdal 2008).

en utfordring i forhold til å undersøke hvordan borgere tar beslutninger uten å være fullt informerte.

Zaller (1992), som arbeider innenfor Converses tradisjon, gir oss en modell for hvordan beslutningstaking og overbevisning skjer i forhold til politisk aspekter. Han argumenterer for at alle borgere besitter politisk informasjon, lagret som et reservoar av politiske *betraktninger*. Slike betraktninger er av Zaller (1992:40) definert som

[...] any reason that might induce an individual to decide a political issue one way or the other. Considerations, thus, are compound of cognition and affect - that is, a belief concerning an object and an evaluation of the belief.

Når en borger skal vurdere et politisk objekt, benytter de ikke hele dette betraktningsreservoaret, men snarere betraktninger som er raskt tilgjengelige, eller som dukker først opp i tankene. Zaller hevder at disse betraktningene i stor grad er påvirket av politisk kommunikasjon, eller elitediskurser, som ofte blir presentert gjennom massemedia.

Popkin (1991) argumenterer mot at politisk atferd er irrasjonell og har utviklet teorien om *low information rationality*. Teorien sier at borgerne benytter seg av foruteksisterende holdninger og verdier for å ta fornuftige politiske valg, selv om de har lite kunnskap om den politiske sakens kjerne. Borgerne benytter seg av informasjonssnarveier (short-cuts), ofte presentert i media, for å gjøre opp en mening om politiske objekter.

Med dette i tankene er politisk kunnskap en nødvendig betingelse for politisk holdningsdannelse. Politisk kunnskap påvirker grad av eksponering, prosessering og evaluering av informasjon (Popkin 1992; Zaller 1992; Delli Caprini og Keeter 1996) og kan forstås som "*the range of factual information about politics that is stored in long-term memory*" (Delli Caprini og Keeter 1996:10). Dette gjør at borgeren utvikler flere, stabile og mer internt konsistente holdninger (ibid.:228).

Selv om kunnskapsnivået er et sentralt element i utformingen av mer presise holdninger og atferd, kan man argumentere for at borgere, uavhengig av kunnskapsnivå, vil bruke nasjonale forhold som grunnlag for å evaluere overnasjonale institusjoner (Janssen 1991; Anderson 1998). Kunnskapsrike borgere har evnen til å prosessere flere betraktninger overfor overnasjonale institusjoner, og har kanskje større mulighet til å evaluere de overnasjonale institusjonene uavhengig av nasjonale forhold. Likevel er det mulig å argumentere for at disse evalueringene skjer ut ifra betraktninger og erfaringer om nasjonale forhold. For eksempel viser Rohrschneider (2002) at evaluering av EUs demokratiske prestasjon er basert på borgernes demokratiske verdier og evaluering av nasjonale demokratiske forhold. Dessuten vil mer kunnskapsrike borgere antagelig ha et bedre informasjonslager om både nasjonale og overnasjonale forhold tilgjengelig, når de blir spurt om å "evaluere" overnasjonale institusjoner (Karp m.fl 2003:275-6).

På den andre siden er mer kunnskapssvake borgere i mindre stand til å prosessere

tallrike betraktninger, og vil i større grad være avhengig av å støtte seg til holdninger og evalueringer av nasjonale forhold. De vil følgelig benytte disse som betraktninger eller snarveier i holdningsdannelsen til overnasjonale institusjoner (se Janssen 1991). Dersom borgerne besvarer spørsmål med umiddelbare betraktninger (Zaller 1992:24-51), er det mulig å anta at borgere med lavt kunnskapsnivå bruker evaluering av nasjonale forhold snarere enn evaluering av overnasjonale forhold, siden disse forholdene oftere blir dekket i media. Anderson (1998:567) argumenterer:

Citizens compensate for the gap in knowledge [...] by constructing a reality about it that fits their understanding of political world. For most people, this means that they rely on what they know and think about domestic politics.

En slik argumentasjon henger også sammen med teorien om politisk tillit som foreslår at positive erfaringer med konkrete politiske objekter kan overføres til positive orienteringer mot andre politiske objekt er på et mer abstrakt nivå (Easton 1975:446).

Med dette vil jeg ta forbehold om at individer benytter seg av holdninger til hjemlige forhold som stedfortreder når de uttrykker holdninger overfor overnasjonale institusjoner, ettersom de typisk verken er særlig interesserte i eller tilstrekkelig informerte om internasjonal politikk (se for eksempel Brewer og Stenenbergen 2002; Hooghe og Marks 2005). Evalueringer av og holdningsdannelsen til overnasjonale institusjoner kan med dette forankres i hjemlig politikk, som sørger for snarveier eller referansepunkt for respondentene når de besvarer surveysspørsmål om internasjonal politikk (Franklin m.fl. 1994; Anderson 1998; Sánchez-Cuenca 2000; Rochrschneider 2002; Kumlin 2009; Muñoz m.fl. 2011). Mer om dette forholdet kommer senere i kapitlet.

2.5 I retning av en modell

Forklaringsskjemaene som er utviklet for å forklare variasjon i tillit til nasjonale institusjoner, kan skilles langs tre dimensjoner: Sosiostrukturelle, kulturelle og det jeg vil betegne som politiske forklaringer (Norris 1999b; Pharr og Putnam 2000: 23; Mishler og Rose 2001; Denters m.fl. 2007). Selv om de ulike teoriene er utviklet på ulikt grunnlag, ser jeg dem ikke som konkurrerende, men som komplementære. Jeg vil derfor benytte meg av elementer fra alle teoriene for å forklare hvordan variasjonen i tillit til overnasjonale institusjoner utarter seg.

Strukturell teori baserer seg på sosiostrukturelle forskjeller når de forklarer variasjon i politisk tillit. Her er det individenes strukturelle forskjeller som er det grunnleggende fundamentet i variasjonen i deres holdninger til ulike objekter og situasjoner. Man kan skille mellom tilskrevne strukturelle variabler som kjønn, alder og bosted og variabler for oppnådd

status som utdanning og sosial klasse. Disse variablene kommer tidligst i kausalkjeden (se for eksempel Lazardfeld m.fl. 1944).

I den kulturelle tilnærmingen argumenteres det for at politisk tillit er basert på holdninger og verdier lært tidlig i livet (Inglehart 1997; Putnam 2000). Individuell sosialisering er i så måte en viktig kilde for å forstå variasjon i politisk tillit. Eksempelvis ses politisk tillit som en forlengelse av mellommenneskelig tillit lært tidlig i livet, og som senere overføres til politiske institusjoner (Putnam 1993). Eksempler på kulturelle forklaringsvariabler er sosial kapital, gruppeidentifikasjon og tilknytning, kognitiv mobilisering og verdiorientering (Inglehart 1977; Putnam 2000; Dalton 2004). Disse variablene blir behandlet som mellomliggende variabler i denne studien. Derfor kommer disse i midten av kausalkjeden.

I kontrast til det kulturelle perspektivet argumenterer de som legger vekt på politiske forklaringer, for at politisk tillit ikke hovedsakelig er et produkt av sosiale krefter og sosialisering tidlig i livet, men heller er et resultat av politiske erfaringer og individenes politiske orienteringer i samtiden (Mishler og Rose 2001:36). Politisk tillit er innenfor denne retningen sett på som rasjonelt basert og er i så måte et kognitivt fenomen som er avhengig av kunnskap og erfaring (Offe 1999). På denne måten kan politisk tillit være influert av individenes erfaring med og evaluering av politiske og økonomiske forhold (Heterington 1998). De politiske forklaringene fokuserer spesielt på politisk orienterte variabler i studier av politisk tillit (Newton 1999; Newton og Norris 2000), som kan lokaliseres både på mikro og makro-nivået (Mishler og Rose 2001; Denters m.fl. 2007). På mikronivået er det flere aspekter ved individenes politiske orienteringer og erfaringer som det vanligvis fokuseres på når man skal forklare variasjon i politisk tillit (Mishler og Rose 2001; Listhaug og Ringdal 2008:135). I denne studien har jeg valgt å fokusere på individenes partipreferanser, holdninger til nasjonalt demokrati og tillit til nasjonale institusjoner. Disse variablene ligger tett opp til avhengig variabel og kommer derfor sist i kausalkjeden. Teoriene omkring makronivået vil bli nærmere presentert i kapittel 5.

2.5.1 Om sosiostrukturelle forhold og variasjon i politisk tillit

Sosiostrukturelle forhold betraktes som relativt varige egenskaper hos individene. Det kan argumenteres for at slike forhold bidrar til stabilitet i deres politiske atferd. Slike forhold kommer derfor langt bak i det som kan betegnes som "den kausale trakt" (tidlig i kausalmodellen). Strukturelle forhold kan derfor benyttes til å forstå årsaksmekanismene bak borgernes politiske holdninger og atferd (Knutsen 2009:140). Sosialstrukturelle forhold påvirker individenes utvikling av politiske verdier og holdninger til ulike objekter og situasjoner, gjennom *politisk sosialisering* (Almond m.fl. 2002:52). I følge teorien om postmaterialisme er disse forholdene forventet å påvirke bestemte verdier og holdninger som uttrykkes i voksen alder (Inglehart 1977). På samme måte ser politiske sosiologier individers

grunnleggende ideologiske dimensjoner som en refleksjon av sosiale identiteter formet av sosial struktur eller sosial gruppetilhørighet (se for eksempel Lazarsfeld m.fl. 1944; Almond og Verba 1963).

Tillit til politiske institusjoner kan på denne måten ses som et produkt av individuelle sosiale og psykologiske karakteristikk og sosiale og politiske erfaringer (Uslaner 1999; Newton 2005:15). Individer med ulik alder, kjønn, bosted, utdanning og sosial klasse kan ha grunnlag for ulike orienteringer mot bestemte politiske objekter. På samme måte er individenes personlige erfaringer gjennom livet - som en sum av hva de har oppnådd - sentralt for deres utvikling av bestemte holdninger og verdier. Tillit og mistillit kan derfor forventes å variere mellom individer med ulike karakteristikk og over bestemte sosiale grupper.

I det tradisjonelle synet på politisk tillit argumenteres det for at individer fra høyere sosiale statusgrupper ofte er mer støttende til den politiske prosessen (Dalton 2005:139). Disse øvre statusgruppene høster oftere fordeler fra de eksisterende sosiale og politiske systemene, noe som medfører at de oftere uttrykker støtte til det. En måte å konseptualisere sosiale statusgrupper på er gjennom sosial klasse (Weber 1968).² I Webers (1968:928) perspektiv er ressurser, som kan anvendes enten på produkt- eller arbeidsmarkedet, et kriterium for hvilke sosiale klasser som blir differensiert: "Class situation is, in this sense, ultimately market situation". Flere hevder at sosiale grupper i periferien av økonomien, som ufaglærte arbeidere og arbeidsledige, blir marginalisert av arbeidsstrukturen i avanserte industrielle samfunn. En slik marginalisering er sett på som kilden til politisk mistillit (Dalton 2005:139). Det er også argumentert for at konkurransepress og økonomisk globalisering påvirker disse gruppenes politiske tillit i negativ retning (Alesina og Wacziarg 2000:163).

2.5.2 Om kognitiv mobilisering og sammenhengen med politisk tillit

Kognitiv mobilisering involverer flere innbyrdes sammenhengende egenskaper: Borgernes evne til å prosessere politisk informasjon kan ses som et produkt av deres utdanning og politiske interesse (Inglehart 1970; Dalton 1984). Eller sagt på en annen måte, individer som er bedre utdannet og/eller er interessert i politikk, er mer kognitivt mobiliserte. Et vidt spekter av studier illustrerer hvordan utdanning forbedrer bredden og dybden i borgernes kognitive ferdigheter og forståelse av politikk (se for eksempel Popkin 1991; Delli Caprini/Keeter 1996).

Kognitiv mobilisering omhandler borgernes politiske ressurser og er karakterisert av høy politisk bevissthet og velutviklede ferdigheter i politisk forståelse. Politiske ressurser gjør borgerne bedre rustet til å behandle kompleksiteten i, og informasjonen om, politikk. På

---

²Weber (1968:927) definerer sosial klasse på følgende måte: "(1) a number of people have in common a specific causal component of their life chances, insofar as (2) this component is represented exclusively by economic interests in the possession of goods and opportunities for income, and (3) is represented under the conditions of the commodity or labor markets."

denne måten kan kognitiv mobilisering hjelpe borgerne med å komme frem til sine egne politiske beslutninger uavhengig av affektive, vanemessige og eksterne signaler (Dalton 1984:267; Dalton 2012:37).

I forhold til overnasjonale institusjoner argumenterer Inglehart (1970:47) for hvordan kognitiv mobilisering øker borgernes kapasitet til å motta og fortolke informasjon relatert til andre nasjoner og internasjonale aktører. Informasjon om internasjonal politikk og europeisk integrasjon er sett på som informasjon av mer abstrakt karakter (Inglehart 1990; Janssen 1991:445) og kognitivt mobiliserte borgere er sett på som mer fortrolig med denne type informasjon og internasjonale, politiske spørsmål. Samtidig hevdes det at de også har lettere for å identifisere seg med overnasjonale, politiske samfunn (Inglehart 1977:160; Inglehart m.fl. 1991:147).

Kognitiv mobilisering er derfor en nødvendig, men ikke tilstrekkelig, årsak for å utvikle tillit til overnasjonale institusjoner: Man må først bli bevisst organisasjonenes eksistens og deres politikk for å utvikle en form for tilknytning eller holdning til dem. I henhold til diskusjonen om informasjonsprosessering og holdningsdannelse ovenfor, kan man argumentere for at kognitivt mobiliserte borgere vil være mindre avhengige av snarveier fra politiske eliter eller nasjonale forhold for å utvikle uavhengige holdninger til overnasjonale institusjoner. En slik argumentasjon henger også sammen med litteraturen om kognitive snarveier, kontekstuelle faktorer og signaler fra elitene, som hjelper respondenter å besvare surveysspørsmål om saker og temaer de kanskje ikke har tenkt så nøye gjennom (Zaller 1992; Steenbergen og Jones 2002).

2.5.3 Om verdiorienteringer og sammenhengen med politisk tillit

Van Deth og Scarbough (1995:28) beskriver verdier som ikke direkte observerbare fenomener som innehar moralske betraktninger og oppfatninger om det som er ønskelig. Verdier er på denne måten hevet over holdninger. Mens en holdning er rettet mot bestemte objekter eller situasjoner, gjelder verdier foreskrevne overbevisninger om ulike objekter og situasjoner som individene ønsker å fremheve. Verdier kommer derfor tidligere i kausalkjeden enn holdninger og er med på å forme individenes videre sett av holdninger. Individene kan ha både verdier som de ønsker å fremheve i deres eget liv (selv-sentrert), og verdier de ønsker å se i deres sosiale miljø (sosial-sentrert). Dette skillet kan utvides til å gjelde flere ulike områder, og vi kan snakke om, for eksempel, familieverdier, jobbrelaterte verdier, byråkratiske verdier og politiske verdier. I denne studien er det politiske verdier som analyseres. Knutsen (2010:569) skriver at politiske verdier er "foreskrevne overbevisninger som individer ønsker at skal implementeres i det politiske systemet, og inkluderer de formene for politiske deltakelse som individer søker å påvirke politikken gjennom".

Et premiss for en verdibasert tilnærming er at verdiorienteringer påvirker individenes

syn på bestemte politiske objekt, som overnasjonale institusjoner. Når individer vurderer et misforhold mellom den regimetyper de foretrekker og det eksisterende regimet, er det mindre sannsynlig at de omfavner dette regimet ettersom det ikke realiserer deres politiske idealer. På samme måte kan man anta at borgerne vil ha tillit til institusjoner dersom disse kan ses i sammenheng med deres eget verdigrunnlag.

Gabriel (1995:367) skriver at verdier blir brukt som:

[...] standards in evaluating political situations and objects, a strong relationship can be expected between value orientations and feelings of trust [...] feelings of distrust will emerge when there is a perceived discrepancy between people's normative expectations and the conduct of public affairs.

I denne studien vil i alt fem ulike politiske verdiorienteringer undersøkes i sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner. To av disse verdiene stammer fra det som betegnes som *gammel politikk* og tre av disse kan relateres til *ny politikk*-aspektet (New Politics). De to "gamle" verdidimensjonene fanger essensen i de tradisjonelle konfliktlinjene i det industrielle samfunnet. Den ene, religiøse versus sekulære verdiorienteringer, stammer fra den nasjonale revolusjon og kan i denne sammenhengen relateres til Lipset og Rokkan (1967) sin skillelinjemodell.³ Den andre verdikonfliktlinjen, *venstre versus høyre økonomiske verdiorienteringer*, stammer fra den industrielle revolusjonen og er økonomiske i sin natur. En nærmere beskrivelse av disse verdidimensjonene vil følge senere.

I kontrast til gammel politikk refererer *ny politikk* til verdikonflikter som har oppstått i det post-industrielle samfunnet. I følge Ingelhart (1977; 1990) er verdikonflikter som er relatert til materialistiske og postmaterialistiske orienteringer en refleksjon på "ny politikk". Ingelhart identifiserte en "stille revolusjon" som er et tegn på en gradvis endring fra materialistiske til postmaterialistiske verdier blant borgerne. De nye postmaterialistiske verdiene står i kontrast til de mer tradisjonelle materialistiske verdiene. Ingelhart bygger sin teori rundt en knapphetshypotese og en sosialiseringshypotese hvor eldre generasjoner som har vokst opp i en tid med knapphet på materielle goder vil prioritere økonomisk trygghet og vekst, lov og orden og et sterkt forsvar (Ingelhart 1977:23). Materialisme betyr i dette hensende en støtte til det etablerte. På den andre siden representerer postmaterialisme en utfordring til det etablerte. Postmaterialister prioriterer verdier som selvrealisering, livskvalitet og tilhørighet og er mer tilbøyelige til å ta i bruk nye former for politisk deltakelse. Slike verdier involverer konflikter over et moderne sett av stridssaker relatert til miljø, kvalitet, alternative livsstiler, sosial og politisk deltakelse, minoriteters rettigheter og sosial likhet (Knutsen 2010:569). I følge Ingelharts teori om verdiendringer i det moderne samfunn, har borgerne blitt mer postmaterialistiske i sin verdiorientering, mens institusjonene selv i større grad representerer

---

³Verdier er ikke skillelinjer per se, men kan betegnes som foreskrevne overbevisninger som relateres til strukturelle skillelinjer (Knutsen 2010:581).

materialistiske verdipreferanser. Som en forlengelse av dette har borgerne blitt mer kritiske til de eksisterende institusjonene (Inglehart 1999; Dalton 2004).

I denne studien vil jeg behandle ny politikk med tre dimensjoner istedenfor å kun fokusere på postmaterialisme/materialisme dimensjonen.⁴ Nedenfor følger en nærmere beskrivelse av de to verdidimensjonene fra gammel politikk og de tre fra ny politikk som er sentrale i denne studien.

I. Religiøs/sækulær verdidimensjon

Den religiøse skillelinjen er relatert til religiøse versus sekulære verdier. Sekularisering kan forstås som en prosess hvor materiell virkelighet er mindre fortolket gjennom overnaturlige perspektiver, og sekulære verdier er basert på mer moderne normer for moral, som folk benytter uten retningslinjer fra kirken (Halman og Moor 1994 sitert i Knutsen 2010:569). På den andre siden fokuserer kristne verdier på viktigheten av kristen moral og prinsipper i samfunnet og i politikken, og på tradisjonelle moralske retningslinjer i skole og i samfunnet for øvrig (Knutsen 2010:569). Inglehart (1990) argumenterer for at tradisjonell religion sørger for grunnleggende behov som beskyttelse og sikkerhet, men at rikdommen i vestlige samfunn etter andre verdenskrig for første gang i historien har klart å forsørge disse behovene, og dermed gitt mindre grunnlag for religion i samfunnet.

II. Økonomisk venstre-høyre verdiorienteringer

Økonomiske venstre-høyre verdier refererer til hvilken rolle statsmakten skal ha i utformingen av økonomisk likhet i samfunnet versus behovet for økonomisk drivkraft og effektivitet (Inglehart 1984:25). Disse verdiene inkorporerer verdikonflikter relatert til kontroll, makt og graden av distribusjon av ressurser i produksjonssfæren (Knutsen og Kumlin 2005:125). De inkluderer arbeidernes kontroll av arbeidsforholdene og statens reguleringer av økonomien versus private foretak, privat eiendom og markedsøkonomi, samt størrelsen på velferdsstaten og økonomisk og sosial likhet versus behovet for differensiert belønning utifra innsats (ibid.).

III. Frihetlig/autoritær verdidimensjon

Flanagan (1982:434) argumenterer for at Ingelhart's beskrivelse av verdiendring i avanserte industrisamfunn kan observeres langs to dimensjoner. Den ene er et skifte i prioritering fra økonomiske verdier til ikke-økonomiske verdier (materialist/ikke-materialist dimensjonen). Den andre er et skifte i sosiale verdier; fra tradisjonelle til frihetlige verdier. Flanagan (1987) vurderer den siste dimensjonen som den viktigste. Autoritære verdiorienteringer omfavner

---

⁴Jeg har valgt å utelukke materialistiske og postmaterialistiske verdier ettersom disse overlapper teoretisk med de øvrige verdiorienteringene og dermed vil korrelere sterkt med de andre verdiene. Dessuten er spørsmålene som dekker denne verdidimensjonen færre i datasettet jeg benytter enn for eksempel spørsmål som dekker frihetlig-autoritær-dimensjonen.

et bredt spekter av verdier, som i tillegg til å inkludere interesse for orden og sikkerhet omhandler respekt for autoriteter, disiplin, patriotisme, konform skikk og tradisjonell moral (Flanagan 1987:1305). Det som former frihetlige verdier er selvrealisering med vekt på autonomi, åpenhet og selvforbedring. Individer med frihetlige verdier tenderer til å omfavne universalistiske konsepter for politiske samfunn, mens individer med autoritære verdier i større grad insisterer på grenselinjer mellom distinkte kulturelle og politiske samfunn definert av interne normer og autoritetsmønstre (Brinegar m.fl. 2004:72). Denne verdidimensjonen omtales som frihetlig/autoritær (Knutsen og Kumlin 2005:126).

IV. Vekst/vern dimensjonen

En annen måte å se ny politikk på er ved konfliktlinjen miljø versus økonomisk vekst eller vekst/vern dimensjonen. Denne konflikten har slått rot i den offentlige politiske sfæren og har i mange vesteuropeiske land vist seg å være det tydeligste uttrykket for ny politikk (Knutsen 2010:569). Et tydelig bilde på dette er fremveksten av grønne partier som har fått betydelig valgstøtte i mange vestlige demokratier, som for eksempel i Tyskland. Dimensjonen omhandler en konflikt mellom økonomisk og industriell vekst på den ene siden og vern av miljø og naturhensyn på den andre siden.

V. Holdninger til immigrasjon

Det tredje settet av ny politikk orienteringer er relatert til immigrasjon og holdning til innvandring. Denne verdidimensjonen omhandler et skille mellom negative og positive oppfattelser og overbevisninger av betydningen av immigrasjon i det samfunnet man lever i. Immigrasjonsspørsmål har blitt en av de store politiske sakene i Europa, og det er rimelig å vurdere framveksten og den økende støtten til radikale høyre-partier i sammenheng med økende omfang av disse orienteringene. Man kan argumentere for at disse verdiorienteringene er holdninger, og ikke verdier, men de er i denne studien vurdert som grunnleggende orienteringer som ligger nært verdier. Komparativ forskning har vist at disse orienteringene er nært relatert til og en refleksjon av grunnleggende verdier og overbevisning om forskjellige konsepter av nasjonal identitet, etnisitet og multikulturalisme (Hainmueller and Hiscox 2007:429-434).

2.5.4 Om sammenhengen mellom sosial og politisk tillit

Flere forfatter har plukket ut sosial kapital⁵ som en sentral egenskap for produktive sosiale relasjoner (Gambetta 1988; Hardin 2006) og som en nødvendighet for tilrettelegging for

---

⁵Sosial kapital omhandler flere aspekter som borgernes aktivitet i organisasjoner, gruppeidentitet og sosial tillit. I denne studien vil sosial tillit tillegges mest vekt ettersom dette er sett på som det mest grunnleggende elementet i sosial kapital-teorien (Putnam 2000).

effektiv styring og koordinerende samhandlinger (Putman 1993; Brewer og Steenenbergen 2002). I så måte blir sosial tillit sett på som en viktig brikke i å forstå individenes variasjon i politisk tillit.

Flere forskere har stilt spørsmål ved om det er en sammenheng mellom disse to tillitsformene (Putnam 1993; 2000; Levi og Stoker 2000; Mishler og Rose 2001; Rothstein og Stolle 2002; Newton og Zmerli 2011). Diskusjonen går tilbake til Alexis de Tocqueville og John Stuart Mill. Tocqueville (1956) argumenterte for at tillit er formet i nettverket av frivillige organisasjoner. Borgerne lærer å samarbeide og lage kompromisser for å oppnå mål for samfunnet som en helhet, gjennom å være aktive i sosiale organisasjoner. Mill (1958) beskriver en engasjert borger som en person styrt av andre regler enn det som er av hans personlige interesse; han føler seg som en del av felleskapet og ser det som gagnar felleskapet, som sin egen fordel.

I nyere teori om sosial kapital hevdes det at politisk tillit er en refleksjon av sosial tillit. I følge Robert Putnams *Bowling alone* (2000) har den økende graden av politisk misnøye sin opprinnelse i nedgangen i sosial tillit og borgernes reduserte sosiale nettverk i det moderne samfunn. Putnam (2000:137) hevder at sosial tillit er den viktigste komponenten i det brede spekteret av verdier og holdninger som påvirker individenes politiske tillit. Tillit til institusjoner er således bygget på et sterkt sivilsamfunn, velutviklede organisasjoner og høy tillit mellom borgerne (Newton 1999:179). Sosial tillit kan følgelig prosjekteres over på politiske objekter og forme en "civic culture" (Almond og Verba 1963).

Når det gjelder overnasjonale institusjoner, kan man å anta at sosial tillit påvirker tillit til overnasjonale institusjoner, ettersom disse institusjonene står for et mer integrert og korporativt samfunn. Brewer m.fl (2004:96) foreslår at borgere baserer sine antagelser om andre nasjoner delvis med bakgrunn i deres tillit til andre individer. Dermed lager de en link mellom tillit til fremmede individer og tillit til fremmede nasjoner. Brewer og Steenbergen (2002:44) argumenterer for at individene vil benytte sin overbevisning om menneskets natur når de former vurderinger av internasjonal politikk. De foreslår at borgere som generelt har tillit til andre individer, vil tro at andre nasjoner er medgjørilige og ærlige, mens borgere som generelt har mistillit til andre individer, vil tro at andre nasjoner er fiendtlige, umedgjørilige og uærlige. Dette er i linje med Uslaners (2002:196) argument om at sosialt tillitsfulle borgere har mindre "sceneskrek" enn mindre sosialt tillitsfulle borgere. Man kan også anta at en person med tillit til andre individer vil vurdere nøkkelpersonene i de overnasjonale institusjonene til å ha generelt gode intensjoner og følgelig ha mer tillit til disse (Tolger 2008:68).

2.5.5 Om territoriell tilknytning og sammenheng med politisk tillit.

Territoriell tilknytning er en identitetsform som er tilknyttet begrepet sosial identitet. Sosial identitet er oftest brukt i sosialpsykologisk litteratur og referer til den psykologiske koblingen mellom individer, sosiale grupper eller de samfunn de tilhører (Citrin og Sides 2004:165). Med identitet utvikler individene sterke lojalitetsbånd lenge før de utvikler rasjonell sans. Sosiale identiteter er på denne måten noe som formes tidlig i livet og assosieres som oftest med klasse- eller religiøs tilhørighet. Territoriell identitet er omhandler individenes identifikasjon med en variasjon av territoriale nivåer: sitt lokalområde, sin region, sin nasjon, Europa eller verden som helhet. Ulike identiteter og tilknytninger kan føre til ulike holdninger overfor ulike politiske objekter (Duchesne og Frogner 1995; Hooghe og Marks 2005:423).

Bruter (2003) skiller mellom kulturell og borgerlig identitet. Borgerlig identitet handler om i hvilken grad individer identifiserer seg som borgere av, for eksempel det europeiske politiske system, de som styrer, lovene og rettighetene som påvirker deres daglige liv. Kulturell identitet referer til borgernes identifikasjon med sitt politiske system eller sin nasjon, som en institusjonell ramme, eller hva Easton betegner som "det politiske felleskap". På den samme måte er det å identifisere seg *som* noe forskjellig fra å identifisere seg *med* noe. Eksempelvis er det at et individ føler seg "tilknyttet Europa" ikke det samme som at det gir støtte til europeisk integrasjon eller det "å like EU" (Berg 2007:65).

Globalisering av markeder, politiske styrer og informasjon har styrket kosmopolitiske orienteringer ved å utvide identiteter fra nasjonale grenselinjer til det totale verdenssamfunnet (Norris 2004:2-6). Utviklingen har medført en økning i kosmopolitiske orienteringer (Norris 2004; 2006). Kosmopolitter kan betegnes som de som identifiserer seg med sitt kontinent eller verden som helhet, og som har større tiltro til multilaterale institusjoner og global styring (Norris 2006:8). Kosmopolitter identifiserer seg gjerne som en del av et større og en mer inkluderende sosial gruppe og har i tillegg individualistiske karaktertrekk. Individualistiske personer har høyere grad av sosial identifikasjon på tvers av sosiale grupper og er mer tolerante for variasjon innenfor den gruppen de tilhører (Brewer og Roccas 2001:229). Med dette kan man også forvente at de i større grad støtter politikk designet for globale anliggender, eksempelvis bistand, utvikling og etablering av globale standarder for regulering av menneskerettigheter og miljøvern (Norris 2006:8).

Territorielle identiteter trenger nødvendigvis ikke å være polariserende. De kan forsterke hverandre ved at individer identifiserer seg med ulike territoriale nivåer samtidig (Fligsten 2008:128). Særlig gjelder dette med å føle seg "europeisk". Citrin og Sides (2004:170) skriver:

[...] while the nation retains primacy in most people's minds, the growing sense of Europeanness implies that more people are integrating a sense of belonging to two overlapping polities.

Det er eksempelvis ikke uvanlig at individer har mangeartede identiteter ved å føle seg katalansk, spansk og europeisk på én og samme tid (Díez Medrano og Gutiérrez 2001).

Det er flere interessante likheter og forskjeller mellom sosial kapital og territoriell tilknytning som kan ha nytte for de analysene som skal gjøres i denne studien. Selv om analyser av sosial kapital som oftest fokuserer på sosial tillit istedenfor territoriell tilknytning, ligger likheten mellom disse aspektene i hva som "limer" sammen folk i et samfunn. Hvis sosial tillit har en medvirkende effekt på politisk tillit kan gjensidig tillit blant borgerne være med på å opprettholde en effektiv statsstyring (Putnam m.fl. 1993). Men sosial tillit alene er ikke tilstrekkelig til å fylle det Offe (2002) betegner som det *horisontale* fenomenet som kobler borgerne sammen. I hans prinsipp er de territoriale begrensningene, "vi-følelsene", sett på som nødvendige for det *vertikale* fenomenet; etablering og opprettholdelse av en politisk autoritet (Offe 2002:5). På denne måten kan identifikasjon med et territorielt avgrenset område være et sentralt element for støtte til politisk autoritet og institusjoner innenfor det territorielt definerte (Berg 2008:65-66). Det er dermed rimelig å anta at individenes territoriale tilknytning (sub-nasjonal, nasjonal eller internasjonal) kan ha en sammenheng med deres politiske tillit til de respektive territoriale nivåene.

2.5.6 Om foretrukket politisk parti

Janssen (1991) argumenterer for at internasjonal politikk og europeisk integrasjon er for abstrakt for den vanlige borger til å forstå fullt ut. Han tester Inglehart (1970; 1990) sin teori om den "stille revolusjonen" for å forklare offentlig opinions holdning til europeisk integrasjon og finner liten støtte for disse teoriene. Han argumenterer istedenfor den politiske elitens rolle i å lære hvordan den offentlige opinionen skal mene om disse forholdene. Borgerne trenger med andre ord hjelp fra mer informerte agenter til å evaluere og forme holdninger overfor internasjonale institusjoner. For eksempel tenderer uinformerte borgere til å benytte sitt foretrukne politiske parti som et referansepunkt (Campbell m.fl. 1960; Zaller 1992:97-117). Et slikt forhold oppstår ved at partiene tar standpunkt overfor bestemte saker, for eksempel europeisk integrasjon, statlig intervensjon eller bistandsarbeid, og at partitilhengere bruker dette standpunktet i dannelsen av sine egne meninger om saken. På denne måten følger borgerne signaler om hvordan deres interesser er ivaretatt, slik det blir fortolket av politiske aktører; være seg politiske partier, politikere, interesseorganisasjoner eller eksperter som borgerne stoler på. På denne måten kan man anta at tillit til overnasjonale institusjoner er artikulert og politisert gjennom slike kanaler, og at borgerne på denne måten ivaretar en mer sofistikert forståelse og evaluering av institusjonene (Gabel 1998:12).

I Europa er politiske partier den viktigste politiske organisasjonen som binder sammen eliter og allmenheten (Hooghe og Marks 2005:425). Man kan derfor forvente at individer som sier de støtter et bestemt parti, tenderer til å følge dette partiets preferanser i internasjonal

politikk og internasjonale organisasjoner (Steenberg og Jones 2002:228). Eksempelvis har forskning på holdninger overfor EU i økende grad fremhevet samspillet mellom borgernes foretrukne parti og deres holdninger til EU (Franklin m.fl. 1994; Hooghe og Marks 2005). I tillegg til dette kan individenes ideologiske orientering overfor politiske partier sørge for politiske ledetråder til deres holdninger overfor bestemte politiske objekter og situasjoner, som politiske aktører og institusjoner (Newton og Norris 2000:65).

I de fleste land har europeisk integrasjon blitt et venstreorientert prosjekt ettersom det bærer med seg en søken etter kontinental regulering (Hooghe og Marks 2005:425). Dette kan ses i lys av forholdet mellom internasjonalisme og sosialisme, hvor venstreorienterte borgere gjerne vil gi mer prioritet til overstatlige løsninger, mens høyreorienterte borgere vil sette det nasjonale nivået i førsterekke, tatt nasjonal samvittighet og konservative innstillinger i betraktning (Huber og Inglehart 1995:84). Det samme forholdet ser ut til å gjelde for FN (Diven og Constantelos 2008).

Imidlertid er det også observert at venstreorienterte borgere i større grad oppjonerer mot overstatlige løsninger enn høyreorienterte borgere (Steenberg og Jones 2002:228). Det blir også argumentert for at forholdet mellom europskepsismen og venstre-høyre dimensjonen danner en U-form, hvor de ytterliggående venstre og ytterliggående høyre velgere er de som er mest skeptiske (Hooghe m.fl. 2004:139; Schmitt og Thomassen 2009).

I forhold til overnasjonale institusjoner kan en slik observasjon være mulig dersom man ser et direkte forhold mellom støtte til ytterliggående partier og politisk tillit. Individuer som støtter partier ytterst til venstre, er antatt å være generelt mer skeptiske til eksisterende institusjoner i samfunnet, siden disse velgerne ofte portretterer institusjonene som undertrykkende eller ute av stand til å representere den virkelige interessen til massene. De som støtter partier ytterst til høyre, kan ha negative holdninger til politiske system, grunnet deres overbevisning om at en stat er ødeleggende fordi den begrenser personlig frihet og markedskonkurranse (Listhaug og Wiberg 1995:315). Dessuten vil individer som favoriserer ytterliggående partier, sjeldnere se sitt foretrukne politiske parti i regjering. Med dette er det mulig å anta at disse utvikler mindre grad av politisk tillit (Anderson og Guillory 1997; Holmberg 1999).

2.5.7 Om forholdet mellom holdninger til nasjonale forhold og tillit til overnasjonale institusjoner

I følge Millers (1974) klassiske studie, er borgernes manglende tillit til de regjerende institusjonene et resultat av en periode med frustrasjon over institusjonenes utilstrekkelige prestasjon. Borgernes grad av tillit til en institusjon oppstår dermed i forholdet mellom deres forventninger og evaluering av institusjonenes faktiske prestasjon (Miller og Listhaug 1999:212-16). Jo mer fornøyde borgerne er med dem, jo mer tillit utvikler de (Miller 1974).

I litteraturen er det identifisert kryssnasjonale forskjeller i tillit til overnasjonale institusjoner (Wessel 2009). Det eksisterer også bevis på borgernes manglede kunnskap om de overnasjonale institusjonenes praksis (Janssen 1991). Dette kan støtte et syn om at nasjonale politiske forhold er en forklaring på variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner (Kumlin 2009; Muñoz m.fl. 2011).

Imidlertid er det uenighet om hvordan forholdet mellom de to nivåene er. Litteraturen presenterer to motstridende syn: Noen argumenterer for at holdninger til det nasjonale nivået vil overføres til mer abstrakte og fjernere institusjoner, som de overnasjonale institusjonene. Andre argumenterer for et negativt forhold hvor støtte til nasjonalstatens institusjoner vil hindre støtte til overnasjonale løsninger. Kritzinger (2003) kaller det første argumentet for "equal assessments model", noe jeg videre vil betegne som *samsvarsmodellen*, og det andre argumentet for "different assessments model" noe jeg vil betegne som *forskjellsmodellen*.

Samsvarsmodellen er hovedsakelig utviklet av Anderson (1998). Han begynner med antagelsen om at borgerne har liten grad av informasjon og kunnskap om internasjonal og europeisk politikk. Dersom borgerne i stor grad er uvitende om internasjonal politikk, hvordan kan de da forme deres holdninger ut i fra en heller kompleks kost/nytte analyse?

⁶ Han argumenterer for at borgerne ikke utvikler uavhengige vurderinger av utfallene fra overnasjonale institusjoner, men heller baserer sine bedømmelser på holdninger etablert i nasjonal kontekst - og benytter disse holdningene som stedfortredere for internasjonal politikk. Anderson (1998:576) argumenterer for at borgere som er fornøyde med nasjonalt demokrati og de demokratiske institusjonenes prestasjon, også vil støtte overnasjonale løsninger.

Diez Medrano (1995) fremhever også et argument som støtter samsvarsmodellen: borgere med følelser av mistillit eller fremmedgjørelse overfor politikk på nasjonalt nivå vil overføre disse holdningene til overnasjonalt nivå. Og motsatt, borgere som har tillit til nasjonale institusjoner, har også tillit til overnasjonale institusjoner. Brewer m.fl (2004:97) argumenterer for at individer som tror at deres eget system ikke oppnår deres normative forventninger, kan ha grunn til å tro at andre nasjoner eller institusjoner ikke vil ha mulighet til å oppnå dette heller.

De to "stedfortrederne" som blir benyttet i denne studien er *hvor fornøyd med nasjonalt demokrati og tillit til nasjonale institusjoner* (se Anderson 1998; Kumlin 2009; Muñoz m.f. 2011).

Det motstridende synet, forskjellsmodellen, hevder at tillit til nasjonale institusjoner eller tilfredshet med nasjonalt demokrati, vil hindre støtte til overnasjonale løsninger. Sánchez-Cuenca (2000) har utviklet et argument om at negativ evaluering av og/eller dårlig prestasjon

---

⁶Gabel (1998) er en av de som har fremhevet borgernes kost/nytte evaluering av europeisk integrasjon med en instrumentell tilnærming. Han tar imidlertid forbehold om lite informasjon blant borgerne, og argumenterer for at borgerne overkommer denne mangelen ved å benytte ferdiglagde signaler anskaffet av ledere for nasjonal opinion.

og ytelse av de nasjonale institusjonene, vil generere støtte til overnasjonale løsninger. Den underliggende mekanismen her er at borgerne som oppfatter lavere kostnader og høyere nytte med overnasjonale løsninger, gjerne også vil støtte disse. Mens borgere i effektive stater vil ha grunn til å føle usikkerhet ved å overføre suverenitet til andre styringsnivå, vil de som oppfatter sine nasjonale institusjoner som ineffektive, ha mindre grunn til å uroe seg og vil tilsynelatende være mer entusiastiske overfor overnasjonale løsninger.

Kritzinger (2003) finner også støtte for denne argumentasjonen. Skjønt, hun argumenterer for at det negative forholdet ikke skyldes en instrumentell kalkulering av kost/nytte - som krever uavhengige evalueringer av begge nivåene, men at overnasjonale løsninger kan bli brukt som en symbolsk protest mot den nasjonale politiske situasjonen. Borgerne evaluerer ikke begge nivåene hver for seg, for så å sammenlikne de to rasjonelt. Istedenfor vil de evaluere den nasjonale politiske situasjonen. Hvis de er misfornøyde, vil disse holdningene overføres til overnasjonale institusjoner i form av en positiv orientering, som en protest mot den nasjonale tilstanden.

Muñoz m.fl. (2011) argumenterer for at både samsvarsmodellen og forskjellsmodellen er mulige, men at de opererer på ulike nivå. De hevder at samsvarsmodellen kan finnes på individnivå og at forskjellsmodellen kan finnes på landnivå.

Argumentet for at samsvarsmodellen skal eksistere på individnivå stammer fra en antakelse de implisitt henter fra Eastons rammeverk. I følge dette rammeverket er systemstøtten er en underliggende latent variabel, hvor holdninger til ulike politiske objekt er korrelert med hverandre. Derfor er forholdet mellom tillit til nasjonale og overnasjonale institusjoner heller ikke av kausal art, men heller et uttrykk for en generell "institusjonell" tillit. På den andre siden argumenteres det i litteraturen om politiske signal for at stedfortreder-mekanismen har en kausal natur relatert til nasjonal politikk i form av en ledetråd som borgerne støtter seg til når de former holdninger til overnasjonale institusjoner (Anderson 1998). Dette er et kausalt forhold og løper i en spesifikk retning: fra nasjonale til overnasjonale institusjoner.⁷ To argumenter kan støtte denne påstanden. For det første det såkalte "kunnskapsgapet". Borgerne vet mer om nasjonal politikk enn om europeisk og internasjonal politikk, og det er derfor nesten umulig å tenke seg at borgerne vil benytte internasjonal politikk til å forme holdninger om nasjonal politikk. For det andre vil flesteparten av borgerne i de europeiske landene ha lettere for å tilegne seg informasjon om nasjonale institusjoner enn overnasjonale institusjoner.

Et negativt forhold (forskjellsmodellen) kan forventes dersom de nasjonale institusjonene presterer godt (Muñoz m.fl. 2011:555). Nasjonale institusjoners prestasjon setter en "prestasjonsstandard" som varierer mellom land. Denne prestasjonsstandarden former et landspesifikt referansepunkt som borgerne har i betrakningsreservoaret når de uttrykker

---

⁷Selv om kausalforholdet ikke kan etableres empirisk i et kryssnasjonalt rammeverk, er den alternative retningen - fra overnasjonalt til nasjonalt - mye mindre plausibel.

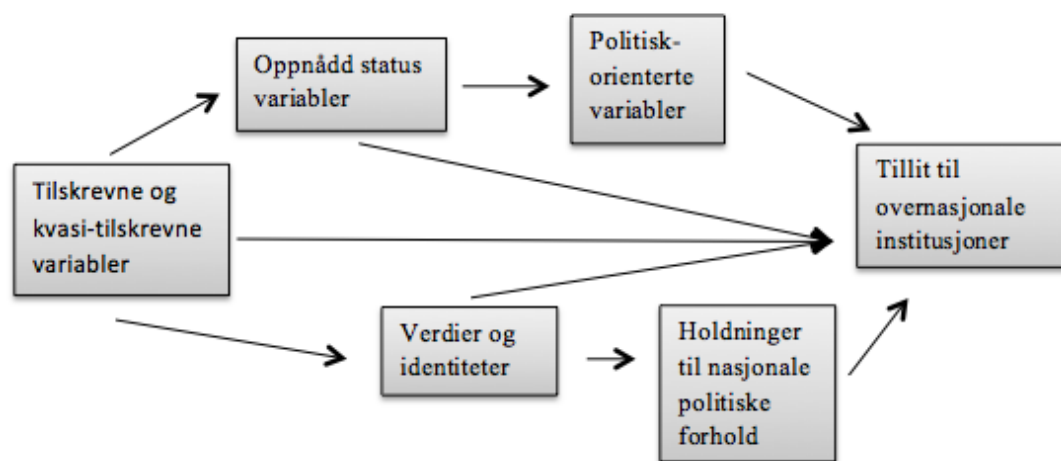
sin tillit til overnasjonale institusjoner. Dersom den nasjonale standarden er høy, vil gjennomsnittlig tillit til overnasjonale institusjoner være lavere, ettersom en komparativ vurdering vil favorisere nasjonale institusjoner. Og motsatt, lav nasjonal standard vil øke tilliten til overnasjonale institusjoner.

2.6 Oppsummering og forventet kausalforhold

I denne studien forventer jeg at både individenes sosialstrukturelle forankring, deres kognitive mobilisering, deres verdier og identiteter og deres holdninger overfor nasjonalt demokrati og nasjonale institusjoner, skal påvirke deres tillit til overnasjonale institusjoner.

Figur 2.1 viser forventet kausalforhold mellom variablene i modellen for individanalysen. De boksene som står lengst til venstre er antatt å være mest bakenforliggende i forhold til de andre variablene. Boksene viser beskrivelser av grupperte variabler som jeg forventer har en påvirkning på individenes tillit til overnasjonale institusjoner.

Sosiostrukturelle variabler er representert ved de to første boksene i kausalmodellen og inneholder relativt stabile karakteristikk av individene, som kjønn og alder (tilskrevne) og urban/rural dimensjonen (kvasi-tilskrevne). Variabler for oppnådd status forekommer senere i livet og er derfor plassert etter individenes sosiale struktur. Verdier og identiteter omhandler ulike politiske verdiorienteringer, territoriell tilknytning og sosial tillit, og er variabler som er påvirket av individenes sosialstrukturelle forankring og formet senere i livet. De ansett som mer grunnleggende aspekter og er forventet å komme før holdninger til spesifikke politiske situasjoner og objekter. Verdier og identiteter er derfor forventet å påvirke individenes politisk orienterte variabler og deres holdninger til nasjonale politiske forhold. Boksen "politisk orienterte variabler" er gitt denne brede betegnelsen fordi den inneholder ulike politisk orienterte variabler som politisk interesse og partipreferanse. Boksen "holdning til nasjonale politiske forhold" inneholder ulike variabler som måler generelle og mer spesifikke betraktninger om nasjonale politiske forhold: deres tilfredshet med demokratiet og deres tillit til nasjonale institusjoner. Disse variablene er videre forventet å påvirke individenes tillit til overnasjonale institusjoner.

Figur 2.1: Kausalmodell for forklaring av variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner

Kapittel 3

Forskningsdesign

3.1 Innledning

Dette kapitlet er tredelt. Først presenteres data og utvalg av analyseenheter. Deretter redegjøres det for flernivåanalyse som analysemetode. Til sist følger operasjonaliseringer av avhengig- og uavhengige variabler.

Målet med denne studien er å avdekke variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner ved å undersøke et sett individ- og landnivåvariabler. I kapittel 4 er målet er å identifisere individvariasjon i tillit til overnasjonale institusjoner. Her undersøkes det en rekke individkarakteristikker og deres påvirkning på individenes grad av tillit/mistillit til de overnasjonale institusjonene. Dette analyseres ved hjelp av sekvensiell (blokkvis) regresjonsanalyse i fem steg ut i fra de kausale betraktningene som er gjort i analysekapitlet. Sekvensiell teknikk gjør det mulig å kontrollere for både bakgrunnsvariabler og mellomliggende variabler, som er vesentlig når man foretar kausalanalyse.

I kapittel 5 analyseres et sett landkarakteristikker. Her er målet å identifisere noen av de underliggende fellestrekkene mellom land som kan forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner. Her inkluderes landvariabelen i tillegg til individvariablene fra kapittel 4 i en flernivåanalyse. En ytterligere diskusjon av metodologiske utfordringer ved analyse av makrodata presenteres i kapittel 5.

3.2 Om datakildene og utvalg av land

Datamaterialet som benyttes i denne oppgaven er hovedsakelig basert på *European Value Study (EVS) sin fjerde runde som er samlet inn i perioden 2008-2010*.¹ Surveyen er utført med ansikt-til-ansikt intervjuer i 47 land og regioner i Europa og Kaukasusområdet. EVS

---

¹EVS (2010): European Values Study 2008, 4th wave, Integrated Dataset. GESIS Data Archive, Cologne, Germany, ZA4800 Data File Version 2.0.0 (2010-11-30) doi:10.4232/1.10188 (<http://dx.doi.org/10.4232/1.10188>)

er designet for kryssnasjonale sammenligninger av et bredt spekter av verdier og holdninger. Datasettet inneholder relevante variabler for studier av tillit på ulike nivåer, samt gode mål på flere av de relevante uavhengige variablene, som verdiorienteringer og sosial klasse. Når det gjelder tillitsspørsmålene dekker EVS-dataene nesten alle de politiske objektene i Easton og Norris sine typologier som inngår som komponenter i "system support"-dimensjonen.² EVS-dataene gir muligheten til å studere en serie av spørsmål om for eksempel politisk tillit, sosial tillit og verdidimensjonene, istedenfor å belage seg på respondentenes svar på enkeltspørsmål. Dette minsker sannsynligheten for tilfeldige målefeil og gjør målingene mer reliable. Samtidig øker målevaliditeten ved at flere aspekter ved fenomenet som måles blir belyst (Hellevik 2006:309).

Av de 47 landene i dataene er 17 land utelatt fra analysene. Dette gjelder land som ikke inngår i terminologien "europeiske demokratier" og som av Freedom House er vurdert sivilt og politisk ufrie.³ Dette reduserer dataene til 30 europeiske land med 43 135 respondenter fra atten år og oppover, noe som fortsatt kan vurderes å være et godt empirisk grunnlag for analysene. Tabell 3.1 viser en oversikt over de landene som er inkludert, inndelt etter etablerte og nye demokratier.

Tabell 3.1: Oversikt over landene som er med i analysene

Etablerte demokratier:	Nye demokratier:
Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Island, Italia, Luxemburg, Nederland, Norge, Portugal, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tyskland, Østerrike	Bulgaria, Estland, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Romania, Slovenia, Slovakia, Tsjekkia, Ungarn

For å sikre et representativt utvalg er det nødvendig at surveyen har en høy svarprosent i alle samfunnsgrupper. EVS har et mål om å sikre 1500 respondenter fra hvert land som er med i surveyundersøkelsen og at svarprosenten skal være over 70 (EVS 2010:24). Dette er oppnådd i de fleste land med unntak av noen få.⁴ For å korrigere for skjevheter vektet datasettet. EVS tilbyr en kombinert vekt-variabel som retter opp skjevheter fra nasjonale populasjoner med hensyn til alder og utdanning, samt vekting av land med større populasjon (EVS 2010). Den siste komponenten er vesentlig når man analyserer landene samlet som i denne studien. Disse vektene benyttes for å justere skjevhetene ved at svarene fra gruppene som er overrepresentert, gis mindre vekt mens svarene fra grupper som er underrepresentert,

²Spørsmål om tillit til politikere er utelatt fra spørsmålssettet i EVS, skjønt det er stilt spørsmål om tillit til politiske partier.

³Landene er utelatt dersom de skårer "delvis frie" på den samlede skåren av sivile og politiske friheter. Denne skalaen går fra 1 til 7, hvor 1 betyr helt fritt. De som skårer mellom 3 og 5 (delvis frie) er utelatt. Av de Øst-Europeiske landene gjelder dette Albania, Bosnia og Herzegovina, Hviterussland, Moldova, Makedonia og Ukraina. Kilde: Freedom House. For mer informasjon se: <http://www.freedomhouse.org/regions/central-and-eastern-europeeurasia>.

⁴Land med mindre enn 1500 respondenter er Kypros (1000), Island (800), Irland (1013) og Norge (1090), Finland (1134), Sverige (1187) og Sveits (1272).

gis mer vekt. Dette gjør datasettet mer representativt.

Dataene som er brukt til makroanalysen stammer fra flere kilder, men er tilgjengeliggjort gjennom et datasett forsørget av Quality of Government (QoG) instituttet ved Universitetet i Gøteborg. QoG har samlet inn de mest kjente sosiale, politiske og økonomiske landvariablene i *The QoG Social Policy Cross-Section Data* versjon 11, 2010.⁵ Sosial policy dataene må anses som reliable og som godt egnet for kryss-nasjonale sammenlikninger. En nærmere beskrivelse av de ulike kildene og operasjonalisering av disse variablene følger i kapittel 5.

3.2.1 Vurdering av validitet og reliabilitet

Når man skal vurdere validitet, er det hensiktsmessig å skille mellom ulike validitetstyper. I Cook og Campbells (1979) validitetssystem skilles det mellom fire typer validitet: indre validitet, ytre validitet, målevaliditet⁶ og statistisk (konklusjons-) validitet. God statistisk validitet oppnås dersom sammenhengen mellom avhengig og uavhengig variabel er relativt sterk og statistisk signifikant. Hva som karakteriserer en sterk sammenheng, vil i denne studien avgjøres av en skjønnsmessig vurdering av styrken på koeffisientene og variablenes forklarte varians. Grunnet de uavhengige variabelens forskjellige målestokk, vil det i tillegg til "rå" regresjonskoeffisienter også presenteres standardiserte beta koeffisienter (β).⁷ Dette gjør det mulig å sammenligne variablenes effekt i de ulike modellene. Når det gjelder å vurdere forklart varians (R^2), er dette mer komplisert i en flernivåanalyse enn i vanlig lineær regresjon. Grunnen til dette er at flernivåanalysen splitter og estimerer varians på de ulike nivåene. For å vurdere variablenes forklarte varians, vil jeg benytte meg av Snijders og Bosker (1994) sin teknikk ved å addere de ulike varianskomponentene i hver modell for så å regne ut modellenes totale R^2 . For å vurdere variablenes signifikante sammenheng i denne studien, settes signifikansnivået til 0.05, noe som indikerer fem prosent sannsynlighet for å forkaste en sann nullhypotese.

Indre validitet oppnås dersom man med sikkerhet kan trekke kausale slutninger. Dette forutsetter at man vet retningen på det kausale forholdet. Man kan oppleve et retningsproblem dersom mulige årsaker (X_n) og effekter (Y) har en reversert sammenheng; at Y også påvirker X_n . Denne studien bygger imidlertid på et ikke-eksperimentelt forskningsdesign, og det er dermed ikke mulig å si noe sikkert om kausalforholdet mellom den avhengige og de uavhengige variablene (Skog 2009:7). I kapittel 2 redegjorde jeg for variablenes kausale forhold i en rekursiv kausalmodell, og jeg vil derfor antyde kausale sammenhenger ut i fra denne.

⁵Samanni, Marcus, Jan Teorell, Staffan Kumlin og Bo Rothstein (2010): The QoG Social Policy Dataset, versjon 11 nov 2010. University of Gothenburg: The Quality of Government Institute, <http://www.qog.pol.gu.se>.

⁶Cook og Campbell bruker begrepet "construct validity" (eller begrepsvaliditet) om denne validitetstypen. Jeg velger å betegne dette med begrepet målevaliditet i denne oppgaven, noe som ligger nærmere Adcock og Collier (2001) sin definisjon.

⁷Standardiserte regresjonskoeffisienter varierer mellom ± 1.00 , og muliggjør sammenlikning av variablenes effekt når de har forskjellige målestokker.

Målevaliditet omhandler hvorvidt man måler det teoretiske begrepet man ønsker å måle, eller i hvilken grad de operasjonaliseringene man gjør, måler det relevante begrepet (Adcock og Collier 2001). En god operasjonalisering er avhengig av en god teoretisk definisjon. En utførlig operasjonalisering av variabler som benyttes i denne studien, kommer senere i dette kapitlet (og senere i kapittel 5 for makrovariablene). Variablenes målevaliditet påvirkes dersom det forekommer systematiske målefeil som kan oppstå ved spørsmålsformuleringene som foreligger i surveyen. EVS er en survey som er foretatt over en årrekke og som inneholder en rekke standardkategorier og spørsmål som er gjentatt i de ulike rundene. Dette gjelder flere av de spørsmålene som benyttes i denne studien. At spørsmålsformuleringene er beholdt over tid, må forstås som at spørsmålene er valide.

Når det gjelder ytre validitet, eller muligheten for å generalisere med en rimelig sikkerhet, har jeg til en viss grad mulighet for dette i denne studien. Dersom resultatene fra denne analysen er i tråd med det teoretiske utgangspunktet og er statistisk signifikante, kan man anta at de samme mønstrene også eksisterer utenfor de landene som er med i analysen. Universet dataene stammer fra er europeiske demokratier, og jeg vil belage meg på muligheten for å generalisere til andre demokratiske samfunn. Dataene er relativt ferske og begrenset i tid og kan derfor generaliseres til samtiden.

Reliabilitet handler om hvorvidt gjentatte målinger med samme måleinstrument gir samme resultat (Ringdal 2007:86). Mens validitet påvirkes av systematiske målefeil påvirkes reliabiliteten av tilfeldige målefeil. Vurdering av reliabilitet ligger med dette tett opp til vurdering av datakildene. I denne oppgaven benyttes data fra ulike kilder, og som følger har ulik reliabilitet. Når det gjelder individdataene fra EVS, anser jeg disse for å være reliable av flere årsaker. For det første har EVS blitt gjennomført flere ganger, noe som gjør den til en etablert survey med etablerte innsamlingsmetoder. For det andre dokumenteres framgangsmåten nøye. Og for det tredje er dataene tilgjengelig for alle på surveyens hjemmeside med grundig beskrivelse, noe som gjør det mulig for alle å rapportere mulige ukorrektheter.

3.3 Om flernivåanalyse

EVS-dataene er strukturerte data hvor enhetene i analysen er nøstet innenfor enheter av høyere nivå. I EVS-dataene er individene (nivå 1) nøstet innenfor land (nivå 2). I strukturerte data er det sannsynlig at nivå 2-enhetene virker homogeniserende på nivå 1-enhetene, ved at respondenter fra de samme geografiske områdene vil være likere hverandre enn respondenter fra andre geografiske områder. Homogenisering kan på denne måten bidra til å gjøre observasjonene avhengige av hverandre ved at det oppstår korrelasjon mellom respondenter fra samme land. Dette medfører at estimatene blir skjeve om man benytter

ordinær lineær regresjon (for eksempel OLS) (Bickel 2007:112). Det vil vanligvis være korrelasjon mellom variablene og restleddet i modellen om man behandler strukturerte data med OLS (Steenbergen og Jones 2002:220). Dette fører til at standardfeilene ofte blir mindre (Hox 2010:5). Ignorerer man denne type data, kan man få feil signifikanstesting og produsere spuriøse, "signifikante" resultater - eller øke sannsynligheten for type I-feil.

Den konvensjonelle måten å behandle strukturelle data på i en OLS regresjonsanalyse, er å samle opp kontekstuelle gruppeforskjeller i en serie dummy-variabler, for eksempel landdummys. Steenbergen og Jones (2002) argumenterer for at denne tilnærmingen ikke er tilfredsstillende og at flernivåanalyse er en bedre egnet fremgangsmåte for behandling av denne type data.

Flernivåanalyse er designet for å estimere data hvor det er avhengighet mellom nivå 1-enheter innenfor den samme nivå 2-enheten (Rabe-Hesketh og Skrondal 2008:51). Flernivåanalyser har i sin generelle form en fast del (den lineære funksjonen av de uavhengige variablene) som i prinsippet ligner på en vanlig lineær regresjon, og en varierende del (i dette tilfellet varierende konstantledd for nivå 2-enhetene). I tillegg gjør flernivåanalyse det mulig å splitte variansen i avhengig variabel (Y) mellom nivåene for å estimere effekter av forklaringsvariablene på begge nivåene (Raudenbush og Bryk 2002:150). Ved å la koeffisientene variere mellom nivå 2-enhetene, vil en flernivåmodell erkjenne de nøstede homogeniteter og gi de forskjellig konstantledd og stigningstall. På denne måten tar en flernivåmodell forbehold om uobservert heterogenitet mellom grupper og estimerer effekter med korrekte standardfeil (Rabe-Hesketh og Skrondal 2008:61).

For å vurdere om flernivåanalyse er en relevant analysemetode for dataene som foreligger i denne studien, har jeg estimert intraklassekorrelasjon (ICC). ICC indikerer om nivå 2-enhetene (landene) er så forskjellig at flernivåanalyse bør brukes. Hvis ICC er større enn 0.05 indikerer dette homogenitet innenfor og heterogenitet mellom nivå 2-enhetene i de foreliggende data. I dette tilfellet beregnes ICC til 0.066 og en flernivåanalyse er derfor relevant. ICC kan tolkes substansielt som andel variasjon som kan tilskrives landnivået. I dette tilfellet kan omtrent 7 prosent av variasjonen i tillit til overnasjonale institusjoner tilskrives land. At denne prosentandelen er liten sammenlignet med variasjonen som kan tilskrives individer (93 prosent), er vanlig i kryssnasjonale undersøkelser hvor avhengig variabel er målt på individnivå (Steenbergen og Jones 2002). Men ettersom kryssnasjonale undersøkelser gjerne involverer mer enn 1000 respondenter per land, og antall land i denne studien er begrenset til noen få dusin, kan syv prosent kontekstuell varians ses på som en betydelig andel.

Denne studien undersøker i hvilken grad et sett individ- (kapittel 4) og kontekstuelle variabler (kapittel 5) kan forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner. Flernivåanalyse gjør det mulig å analysere individvariabler og kontekstuelle variabler

samtidig. Variablene behandles som faste fordi målet er å studere variablenes implikasjon på individenes snarere enn landenes variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner (Rabe-Heskett og Skrondal 2008:61). Konstantleddet behandles varierende for å fange opp de nøstede homogenitetene.⁸

Parameterestimaterne i modellene er estimert med restricted maximum likelihood estimation (REML) metoden. REML er en tilnærmet ekvivalent med maximum likelihood estimering (MLE). Estimeringen går ut på å finne de parameterverdiene som passer dataene best mulig ved å maksimere sannsynligheten for å få de data som foreligger. Forskjellen mellom disse er at REML tar forbehold om antall parametre i modellen (Bickel 2007:117). Parameterestimaterne kan tolkes som i vanlig lineær regresjon.

En fordel med å bruke REML-estimeringsmetoden er at den generelt er robust og produserer estimater som er asymptotisk effektive og konsistente (Hox 2010:40). REML gir også mer robuste varianskomponentestimater i fast effekt-modeller (Steenbergen og Jones 2002:226).⁹ Disse estimatene er vanligvis robuste mot milde brudd på forutsetningene for lineær regresjon, som for eksempel å ha ikke-normalfordelte feilledd (Hox 2010:40). For å vurdere om de uavhengige variablene bidrar til en forbedret modell, blir modellenes fit-koeffisienter estimert og presentert. Disse forteller om modellenes tilpasning forbedrer seg sammenlignet med de øvrige estimerte modellene. Dersom fit-koeffisientene reduseres fra en modell til den neste, indikerer dette at modellen forbedres. I tillegg til -2 log likelihood (-2LL) presenteres Akaikes informasjonskriterium (AIC) ettersom denne tar hensyn til antall parametre i modellene.

3.3.1 Forutsetninger for lineær regresjon og tekniske utfordringer

Flernivåanalyse er en utvidelse av ordinær lineær regresjon og derfor gjelder forutsetningene for lineær regresjon også for flernivåanalyse (Twisk 2006:26).

Lineær regresjon gir kun meningsfulle resultat dersom noen gitte premisser blir holdt: (i) At sammenhengen mellom variablene er lineær og at avhengig variabel kan behandles som kontinuerlig og normalfordelt; (ii) at restleddvariasjonene er homoskedastiske (har lik variasjon), er ukorrelerte og normalfordelte; og (iii) at det ikke eksisterer kolinearitet mellom variablene i modellen (Kennedy 2003:48-9; Skog 2009:236-57). Dersom disse forutsetningene blir holdt, kan estimatene anses som BLUE i følge Gauss-Markovs teorem.¹⁰

---

⁸Flernivåmodellene er estimert ved å bruke STATAs xtmixed kommando. Jeg har også estimert en full varierende effekt-modell og gjennomført en Hausmann-test. Hausmann-testen favoriserer fast effekt-modellen over varierende effekt-modellen.

⁹En alternativ metode å estimere robuste varianskomponenter på, er ved å benytte bootstrapping (Goldstein 1995 sitert i Steenbergen og Jones 2002:225). Som en robusthetstest har jeg også utført denne metoden. Bootstrap og REML produserer tilnærmet like varianskomponenter og parameterestimater for alle modellene. Parameterverdiene må derfor anses som robuste.

¹⁰BLUE står for Best Linear Unbiased Estimator. REML produserer ofte BLUE i "mixed" lineære modeller (Jiang 1998).

(i) Den avhengige variabelen som benyttes i denne studien, er en likeveid additiv indeks basert på tre indikatorer om tillit til tre overnasjonale institusjoner.¹¹ Indeksen er konstruert for å tappe en underliggende kontinuerlig tillitskala til overnasjonale institusjoner og måler grad av tillit på en skala fra 1 til 10, hvor 1 er lav tillit og 10 er høy tillit. Indeksen har en normalfordelt spredning og behandles som en kontinuerlig variabel i denne studien. Variablene som ikke kan behandles som kontinuerlige, er kodet om til dummies. Dette diskuteres nærmere under operasjonaliseringen av de ulike variablene senere i dette kapitlet.

(ii) Fordi flernivåanalyse er mer komplisert enn ordinær regresjon, er det enda viktigere å undersøke forutsetningene om normalitet, linearitet, homogenitet i variansen og uavhengighet mellom observasjonene (Snijders og Berkhof 2008; Hox 2010:23). For å vurdere disse forutsetningene, har jeg undersøkt scatterplott av predikerte verdier mot residualene. Scatterplottene inneholder ekvivalente frekvenser over og under deres gjennomsnittsverdi, og plottene viser ingen spesiell struktur som indikerer at noen av forutsetningen er brutt (sammenlignet med Hox (2010:23-32) sine eksempelplott). Restleddsfordelingen er også undersøkt og er tilfredsstillende normalfordelte (Snijders og Berkhof 2008:150-2).

(iii) Når man estimerer multivariate modeller, kan det forekomme at flere av de uavhengige variablene er korrelerte eller beslektet med hverandre. Det vil si at det er en viss fare for ekstrem multikolineraitet. Høy korrelasjon mellom to (eller flere) forklaringsvariabler betyr at de to årsaksfaktorene har en tendens til å opptre samtidig. Dette medfører ustabile regresjonskoeffisienter og gjør det vanskelig å skille variablenes effekter fra hverandre (Fox 1991:10-20). I tillegg blir standardfeilene store. For å undersøke om det foreligger ekstrem kolinearitet mellom variablene som er med i analysen, har jeg foretatt en VIF-test av individvariablene som inngår i fullmodellen, samt korrelert alle variablene med hverandre. Resultatene fra disse analysene er tilfredsstillende med høyeste VIF-verdi på 2, toleranse på omkring 0.4 og korrelasjoner under 0.5. Det foreligger dermed ingen truende kolinearitet mellom nivå 1-variablene som inngår i analysen.

Manglende data (missing values) er et særlig problem i multivariate analyser. Manglende data svekker representativiteten til utvalget og kan potensielt gjøre estimatene skjeve (Ringdal 2007:233; Longford 2008:377-8). Problemet med manglende data er størst dersom dette forekommer systematisk. Et problem med surveydata er at de manglende sjelden er tilfeldige. I flernivåanalyser er det problematisk dersom frafallet av svarprosent er systematisk innenfor nivå 2-enhetene (Longford 2008). I multivariate analyser forsterkes problemet ved at den statistiske teknikken som benyttes foretar listvis utelatelse der analyseenheter som mangler informasjon på én variabel utelates fra analysen. På denne måten mister man mye informasjon dersom flere av variablene har manglende data. Representativiteten vil følgelig svekkes. For de fleste av variablene som benyttes i denne studien, er svarprosenten

---

¹¹De tre overnasjonale institusjonene er Den europeiske union (EU), De forente nasjoner (FN) og North Atlantic Treaty Organization (NATO).

tilfredsstillende. Likevel er det et mål å beholde så mange som mulig av respondentene som har besvart spørsmålene om tillit til overnasjonale institusjoner. For å unngå tap av respondenter, vil manglende data i de fleste tilfeller behandles med å erstatte manglende verdier med gjennomsnittsverdien for den respektive variabelen.

For at konstantleddet skal være substansielt meningsfullt, er det viktig at variablene har en substansiell "null-verdi". De kontinuerlige variablene er derfor sentrert etter *grand mean* prinsippet (Randenbush og Bruk 2002:33). Konstantleddet kan med dette tolkes som forventet tillit til overnasjonale institusjoner når forklaringsvariablene har sin gjennomsnittsverdi. Sentrering av variablene hjelper også med å gjøre variansestimatene mer reliable og stabile (Hox 2010:73). I tillegg forhindrer sentrering eventuelle kolineraritesproblemer som måtte foreligge mellom variablene (Bickel 2007:134-7). Dummyvariablene har allerede en naturlig nullverdi, representert med sin referansekategori.

3.4 Operasjonalisering av variabler

3.4.1 Tillit til institusjoner: nasjonale og overnasjonale

Gjennom drøftingen av tillit i teorikapitlet så vi at politisk tillit er et omfattende begrep. Det er derfor viktig å være presis i spesifiseringen av politisk tillit som konseptuelt begrep, dersom man skal sikre en tilfredsstillende målevaliditet (Adcock og Collier 2001). Operasjonaliseringen av politisk tillit i denne studien bygger på Easton (1965) og Norris (1999) sine typologier.

I denne studien analyseres respondentenes holdninger til overnasjonale institusjoner. I tillegg er respondentens holdninger til institusjoner i det nasjonale politiske systemet sentral, i form av uavhengig variabel. For å undersøke om holdninger til de overnasjonale institusjonene EU, FN og NATO kan analyseres som én dimensjon, og i tillegg er forskjellig fra holdninger til nasjonale institusjoner, gjennomfører jeg en faktoranalyse av de relevante institusjonene.

I EVS er respondentene stilt spørsmål om tillit til i alt atten ulike institusjoner, både av nasjonal og internasjonal karakter. Respondentene er gitt fire svaralternativer om i hvilken grad de har tillit til institusjonene. For denne studien er det ni av disse som relevante.¹² Jeg gjengir den engelske spørsmålsformuleringen og lister opp de aktuelle institusjonene:

Please look at this card and tell me, for each item listed, how much confidence you have in them, is it 'a great deal', 'quite a lot', 'not very much', or 'not at all'?

---

¹²Spørsmål om tillit til militæret er ofte tatt med i slike analyser. Jeg har også utført en faktoranalyse med denne indikatoren inkludert. Militæret danner da en egen dimensjon med eigenvalue under 1.0. Militæret utelates derfor fra analysene. Dette indikerer også at respondentene ser forskjellig på sitt eget militær enn for eksempel NATO og FN. I tillegg anser jeg institusjoner som presse og miljøorganisasjoner som mindre relevant for denne studien.

- The European Union
- NATO
- United Nation Organization
- The police
- Parliament
- Civil service
- The justice system
- Political parties
- Government

Selv om de fleste studiene av politisk tillit baserer seg på Easton og Norris sitt teoretiske rammeverk, er det likevel en diskusjon om hvorvidt tillit til institusjoner skal studeres som et endimensjonalt eller flerdimensjonalt fenomen. Denters m.fl. (2007) argumenterer for at tillit til institusjoner må forstås som et tredimensjonalt begrep og finner ved hjelp av en faktoranalyse et skille mellom politiske aktører (politikere og politiske partier), politiske institusjoner (parlamentet og regjeringen) og ordensinstitusjoner (byråkrati, rettsvesenet og politiet). Ringdal og Listhaug (2008) ser det nødvendig å skille mellom tre dimensjoner av tillit til institusjoner når de analyserer data fra European Social Survey: tillit til institusjoner i den numerisk-demokratiske kanal (politikere, partier og parlament), tillit til rettssystemet (rettssystemet og politiet) og tillit til overnasjonale institusjoner (Europaparlamentet). Newton og Zmerli (2011:179) finner én dimensjon i World Values Survey-dataene med institusjonene parlament, regjering, politiske partier, rettssystemet, byråkratiet og politi i sin faktoranalyse. Newton og Zmerli sitt funn er også i tråd med tidligere operasjonaliseringer av tillit til institusjoner (se Listhaug og Wiberg 1995; Norris 1999a; Dalton 2004).

For å undersøke dimensjonene i tillit til institusjonene som foreligger i EVS-dataene som benyttes i denne oppgaven, har jeg foretatt en eksplorerende, prinsippal faktoranalyse av de sentrale indikatorene. En utfordring med denne analysen er at tillitsspørsmålene er stilt etter hverandre, noe som kan føre til systematiske skjevheter ved "ja-siing". En slik skjevhet kan gi en metodisk overføringseffekt hvor noen av variablene kan synes å danne en egen dimensjon uten at dette kan forsvares teoretisk. Jeg vil derfor vurdere resultatene opp mot tidligere funn og benytter meg av indikatorer som er blitt benyttet i tidligere studier.

For å vurdere resultatene, er variablenes skjevhet og kurtose analysert med tilfredsstillende resultater til å utføre en faktoranalyse. Kaiser-Meyer-Olkin verdien 0.877 viser at korrelasjonsmatrisen mellom institusjonene gir et tilfredsstillende utgangspunkt for faktoranalysen ved å antyde at variablene passer godt sammen (Hair m.fl. 1998:99).

Tabell 3.2: Fakorladninger fra eksplorerende faktoranalyse: Tillit til institusjoner.

Indikator	Faktor 1	Faktor 2
EU	.282	.702
NATO	.227	.791
FN	.256	.771
Politi	.762	.246
Parlament	.709	.235
Byråkrati	.640	.249
Rettssystemet	.636	.179
Politiske partier	.662	.240
Regjering	.572	.199
Eigenvalue	3.978	1.372
Forklart varians i prosent	49.7	15.2
Kaiser-Meyer-Olkin	0.877	

Note: Varimax roterte faktorladninger.

Alle faktorladningene er signifikante etter Barlett's signifikanstesting.

Faktoranalysen bygger på bivariate korrelasjoner mellom indikatorene som vises som faktorladninger (Hair m.fl. 1998:111). Indikatorene for de overnasjonale institusjonene EU, NATO og FN lader sterkt på faktor 2, mens de nasjonale institusjonene lader sterkt på faktor 1. De nasjonale institusjonene splittes ikke i en ordens og en politisk dimensjon som enkelte tidligere studier viser. Faktorene tilfredsstiller kravet om at indikatorene skal ha over 50 prosent fellesvariens, og de to faktorene forklarer tilfredsstillende 65 prosent av indikatorsettets varians. Basert på Kaisers kriterium om at bare faktorer med eigenvalue over 1.0 kan ses som valide, viser faktoranalysen at indikatorene til sammen danner to gyldige dimensjoner: én for de nasjonale institusjonene og én for overnasjonale institusjonene.

For å vurdere indikatorsettets reliabilitet, har jeg estimert Cronbachs alfa. Cronbachs alfa er et mål på indre konsistens i et indikatorsett (Bryman 2004:71-72). Dette målet forteller hvor godt et indikatorsett samsvarer med et annet indikatorsett som forsøker å måle det samme teoretiske begrepet. Ustandardisert Cronbachs alfa er målt til 0.860 for indeksen tillit til overnasjonale institusjoner, og 0.851 for indeksen tillit til nasjonale institusjoner. Dette viser at begge indeksene har tilfredsstillende indre konsistens, og at indikatorsettets varians kan anses som henholdsvis 86 og 85 prosent reliabel varians. Det er dermed et tilstrekkelig empirisk grunnlag for å konstruere indeksene på bakgrunn av indikatorsettene.

Med utgangspunkt i resultatene fra faktoranalysen og med bakgrunn i tidligere funn, velger jeg å opprette to likeveide additive indekser. Ved å opprette indekser og benytte flere indikatorer for å måle et fenomen, kan man redusere tilfeldige målefeil og sikre høyere reliabilitet (Hellevik 2002:309). Indeksene øker også innholdsvaliditeten siden disse vil måle flere aspekter ved institusjonell tillit enn hva én enkeltindikator vil gjøre. Den ene indeksen inneholder nasjonale institusjoner og måler en underliggende tillitskala til nasjonale institusjoner. Denne indeksen brukes som forklaringsvariabel i de kommende analysene.

Den andre indeksen inneholder overnasjonale institusjoner og måler en underliggende tillitskala til overnasjonale institusjoner.¹³ Denne indeksen inngår som avhengig variabel i mine analyser. De likeveide additive indeksene er konstruert ved at de som har manglende verdi på flere enn én indikator er utelatt fra analysen, mens de som mangler verdi på kun én indikator er gitt gjennomsnittet for hva de svar på de to andre indikatorene. I så måte er det omkring 10 prosent av utvalget som utelates fra analysene.

3.4.2 Operasjonalisering av forklaringsvariabler

Sosiostrukturelle variabler

Alder behandles som en kontinuerlig variabel, istedenfor å dele opp variabelen i ulike alderskategorier, for å unngå informasjonstap (Ringdal 2007:271). I tillegg inkluderer jeg alder kvadrert, for å undersøke om det eksisterer en kurvelineær sammenheng mellom alder og tillit til overnasjonale institusjoner.

Kjønn blir i denne studien behandlet ved å gi "mann" verdien 1 og "kvinne" verdien 0. Menn er gitt verdien 1 fordi de forventes å ha høyere tillit enn kvinner. Kjønn blir vanligvis brukt som en kontrollvariabel i studier av tillit, men er her inkludert fordi den antas å påvirke sammenhengen mellom tillit til overnasjonale institusjoner og de øvrige forklaringsvariablene.

Variabelen *urban-rural* er en objektiv variabel med utgangspunkt i størrelsen på byen intervjuet med respondentene ble utført. Variabelen inneholder i alt åtte kategorier og omfavner tettsteder med under 2000 innbyggere til byer med over 500 000 innbyggere.¹⁴ Variabelen benyttes for å fange opp variasjon mellom individer som kommer fra mindre og større byer og tettsteder.

For å operasjonalisere *sosial klasse* har jeg valgt å fokusere på yrke som indikator. Jeg følger i så måte Erikson og Goldthorpes (1992) beskrivelse av klassestrukturen i det moderne samfunnet. Erikson og Goldthorpe skiller mellom posisjoner i arbeidsmarkedet og legger vekt på et skille mellom ulike typer yrkesutøvere. Individer plasseres i en sosial klasse ut ifra hvilken grad av autoritet og autonomi de har i sin yrkessituasjon, samt grad av inntektssikkerhet og karriereprospekter i markedssituasjonen. Det finnes mange versjoner av klasseskjemaet, avhengig av detaljgrad. I EVS er respondentene gruppert etter Erikson, Goldthorpe og Portocareros (EGP) elleve klassekategorier. Disse har jeg redusert til seks kategorier etter Knutsen (2006:14-16) sin praksis.¹⁵ Dette gjøres for å sikre et

¹³Det er grunn til å diskutere om EU, NATO og FN kan analyseres under ett (se for eksempel Evert 1995) fordi forklaringsvariablene kan ha ulik effekt på de tre. Imidlertid viser faktoranalysen og Cronbachs alfa at respondentene svarer systematisk over disse tre institusjonene, noe som indikerer at man vil få de samme resultatene om man analyserer disse adskilt. Jeg har testet fullmodellen på de tre institusjonene adskilt. Variablenes effekter er konsistente i deres retning og signifikansnivå over de tre institusjonene. Se vedlegg.

¹⁴Se appendiks for en nærmere beskrivelse av kategoriene i urban-rural variabelen og for en ytterligere spesifisering av spørsmålsformuleringene av variablene som inngår i denne analysen.

¹⁵De seks kategoriene er: høyere tjenesteklasse, lavere tjenesteklasse, rutinefunksjonærer, småborgerskap og bønder, faglærte arbeidere og ufaglærte arbeidere.

tilstrekkelig antall enheter i de ulike klassene. Sentralt i klasseinndelingen står et hierarkisk skille mellom tjenesteklassen, rutinefunksjonærer og arbeiderklassen. I tillegg kommer småborgerskapet, som ikke har en direkte plass i hierarkiet. Tjenesteklassen representerer den nye middelklassen og består av yrkesutøvere som utøver delegert autoritet og spesialisert kunnskap eller ekspertise i arbeidsorganisasjonen (Knutsen 2009:145). Personer som tilhører denne klassen finner man i profesjonsyrker, administrative stillinger og velferdsstatens yrker som krever høyere utdanning. Erikson og Goldthorpe (1992:35-39) skiller her mellom høyere og lavere nivå innenfor tjenesteklassen, hvor den høyere klassen har lederstillinger i offentlig eller privat sektor, og den lavere har betydelig selvstendighet og utøver skjønn i utøvelsen av sine arbeidsoppgaver, eksempelvis lærere, sykepleiere og saksbehandlere i offentlig og privat sektor. Rutinefunksjonærer er arbeidstakere som ofte jobber med rutinemessige oppgaver i tjenesteytende organisasjoner (Knutsen 2009:145). Disse finnes ofte i administrasjonssektoren og i salg- og servicesektoren. Rutinefunksjonærene har en mellomposisjon i arbeidsorganisasjonen siden arbeidsforholdet de har er blandet. Arbeiderklassen består av manuelle yrker og lavere nivåer av teknisk personale. Erikson og Goldthorpe deler arbeiderklassen inn i de som er faglærte og de som er ufaglærte. Småborgerklassen består av selvstendig næringsdrivende, bønder og eiere.

I datasettet er det imidlertid en del respondenter som ikke lar seg kategorisere i EGP sitt classeskjema. Dette kan for eksempel gjelde studenter og arbeidsledige. Respondenter som ikke kan kategoriseres i en sosial klasse, behandles i en egen kategori i denne studien. Denne kategorien betegnes her som *ikke yrkesaktiv*.

Kognitiv mobilisering

Kognitiv mobilisering måles i denne studien ut i fra respondentenes (i) utdannelsesnivå og (ii) grad av politisk interesse (se også Dalton 2012). Imidlertid har jeg ikke konstruert en indeks med utgangspunkt i disse, og jeg har valgt å analysere variablenes effekter separat. Politisk interesse betegnes som en politisk orientert variabel i denne studien, mens utdanning anses som en sosialstrukturell forankring og kommer derfor tidligere i kausalforholdet enn politisk interesse. Effekten av kognitiv mobilisering vurderes skjønnsmessig ut i fra disse to variablenes effekt.

(i) Utdanning er operasjonalisert med utgangspunkt i spørsmål om respondentenes høyeste utdanningsnivå. Utdanningsvariabelen som benyttes er en kategorisk variabel kodet etter *International Standard Classification of Education* som muliggjør sammenlikning på tvers av land. Variabelen har syv svarkategorier hvor den laveste representerer uten eller med grunnskole utdanning og den høyeste er doktorgrad eller professor. Grunnet få respondenter i den høyeste kategorien er denne slått sammen med den nest øverste kategorien, universitet- eller høyskoleutdanning. Variabelen behandles som en kontinuerlig variabel.

(ii) Politisk interesse måler respondentenes subjektive vurdering av egen politisk interesse, og er operasjonalisert ut ifra spørsmålet "Hvor interessert vil du si du er i politikk?". Respondentene har mulighet til å besvare dette spørsmålet ut ifra kategoriene "veldig interessert", "noe interessert", "ikke veldig interessert", "ikke interessert i det hele tatt". Variabelen blir behandlet som en kontinuerlig variabel.

Verdiorienteringer

I analysen undersøkes det i alt fem ulike politiske verdiorienteringer og deres sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner. For å måle verdidimensjonene er det konstruert likeveide additive indekser basert på flere spørsmål som er stilt i EVS.¹⁶ Alle indeksene har en skala fra 0 til 10.

Den første verdidimensjonen, *religiøse versus sekulære verdier*, er målt med en likeveid additiv indeks basert på i alt fem spørsmål om religiøse dogmer: Om de tror på Gud, et liv etter døden, helvete, himmelen og synd, og ett spørsmål om hvor viktig Gud er i deres liv med graderte svaralternativer.

Den andre verdiorienteringen er *økonomisk venstre-høyre verdiorientering* og måles med en likeveid additiv indeks basert på seks spørsmål om hvilken rolle staten skal ha i økonomisk utjevning og økonomisk kontroll versus individuell selvforsørgelse og økonomisk frihet og gevinst.

Den *frihetlige versus autoritære verdidimensjonen* måles med spørsmål om synet på å følge instruksjer i en arbeidssituasjon, respekt for familie og foreldre og valg av ulike elementer de mener er sentrale i barns oppdragelse: gode manerer, lydighet og hardt arbeid på den ene siden og fantasi og uavhengighet på den andre siden.

Veskt/vern-dimensjonen måles med seks spørsmål om respondenten er enig eller uenig påstander som at mennesket er ment til å styre over naturen, naturen er sterk nok til å takle moderne industri, jeg vil gi penger fra engen lomme for å forhindre miljøforurensing, vi har nådd grensen for antall mennesker på jorden og dersom ting fortsetter som når vil vi oppleve en økologisk katastrofe.

Holdning til immigrasjon er den femte verdidimensjonen som undersøkes. I EVS er det stilt i alt seks spørsmål om individenes oppfattelse av og holdning til immigrasjon. Spørsmålene inneholder både økonomiske, kulturelle og sikkerhetsmessige perspektiver i forhold til immigrasjon.

Territoriell tilknytning

Når det kommer til *territoriell tilknytning*, måles dette ut ifra to spørsmål om hvilket geografisk nivå respondentene (i) først og fremst føler seg tilknyttet, og (ii) hvilket område de føler seg

---

¹⁶Se appendiks for en nærmere spesifikasjon over hvilke spørsmål som går inn de ulike verdidimensjonene.

tilknyttet etter dette. Respondenten kan velge mellom følgende geografiske områder: sitt hjemsted eller by, sin region i det landet man bor, sitt land, Europa eller verden som en helhet.

Det er imidlertid ett problem med å måle territoriell tilknytning på denne måten. Respondentene har kun mulighet til velge mellom to territorielle nivåer de identifiserer seg med (først og fremst og som nummer to). På denne måten får man ikke tilstrekkelig data på alle de territorielle nivåene.

Ut ifra de territorielle avgrensningene som er med i spørsmålet, har jeg i denne studien valgt å konstruere fem variabler som måler grad av tilknytning til de ulike territorielle nivåene. Respondentenes førstevalg er gitt verdien 2; deres andrevalg er gitt verdien 1; og de territorielle nivåene som ikke blir nevnt, er tildelt verdien 0. Kategori "hjemsted eller by" benyttes som referanseverdi. På denne måten kan jeg måle effekten av å identifisere seg med hvert av de territorielle områdene.

Sosial tillit

Sosial tillit er som andre holdninger et latent fenomen. Det er derfor lurt å måle dette fenomenet med en indeks istedenfor å bruke enkeltspørsmål (Reeskens og Hooghe 2008). I EVS er det tre spørsmål som omhandler sosial tillit. To av disse har en fingradert svarskala, mens én er dikotom. Ettersom svarkategoriene er såpass forskjellige, virker det lite hensiktsmessig å konstruere en indeks med utgangspunkt i alle tre spørsmålene. Jeg vil utelate den dikotome variabelen og står igjen med to relevante spørsmål for å måle sosial tillit. De engelske spørsmålsformuleringene er gjengitt:

- Using this card, do you think that most people would try to take advantage of you if they got the chance, or would they try to be fair? How would you place your view on this scale? (Skala 1 - 10)
- Would you say that most of the time people try to be helpful or that they are mostly looking out for themselves? Please use this card. (Skala 1-10).

Ettersom indikatorene har den samme skalaen, fra 1 til 10, og begge spørsmålene kan vurderes som like gode operasjonaliseringer av sosial tillit, er det opprettet en likeveid additiv indeks med utgangspunkt i disse. Respondenter som har manglende verdi på én av disse indikatorene, har fått tildelt erstatningsverdi i forhold til hva de har svart i det andre spørsmålet. De som har manglende verdi på begge indikatorene er utelatt fra analysen. På denne måten er det relativt få som utelates. Indeksen har en akseptabel indre konsistens med en cronbachs alpha verdi på 0.681, noe som tyder på at dette er et reliabelt mål. Denne indeksen er tidligere benyttet som mål på sosial tillit (se for eksempel Newton og Zmerli 2011) og er vurdert å ha høy ekvivalens (Reeskens og Hooghe 2008).

Politisk orienterte variabler

Foretrukket politisk parti er i denne studien målt ut ifra hvilket parti respondentene kunne tenke seg å stemme på i sitt eget land dersom det var nasjonalt generalvalg i morgen. EVS har rangert de favoriserte partiene på en skala fra 1 til 10, hvor 1 omfatter ytterliggående venstreorienterte partier og 10 ytterliggående høyreorienterte partier. En variabel med respondentenes partipreferanse etter EVS rangering, følger med i datasettet.

Imidlertid er det et vesentlig antall respondenter som ikke har besvart spørsmålet om stemmegiving. En utelatelse av disse fra analysene, ville gjort utvalget skjevt. Jeg vil derfor inkludere missingverdiene i analysene som en egen kategori. Denne kategorien har ingen naturlig plass i den kontinuerlige variabelen, og jeg har derfor valgt å behandle variabelen med dummykodinger. Partier fra 1-2 representerer ytterliggående venstreorienterte partier, 3-4 moderat venstreorienterte partier, 5-6 sentrumsorienterte partier, 7-8 moderate høyreorienterte partier og 9-10 ytterliggående høyreorienterte partier. Respondenter som ikke foretrekker noen bestemt parti er plassert i en egen kategori, *ingen parti*. Sentrumspartiene benyttes som referansekategori.

Variabelen *hvor fornøyd med nasjonalt demokrati* er dannet av et prospektivt spørsmål om graden av tilfredshet overfor hvordan demokratiet utvikler seg i landet på en firepunktsskala: "On the whole are you 'very satisfied', 'rather satisfied', 'not very satisfied', or 'not at all satisfied' with the way democracy is developing in our country?". Variabelen behandles som kontinuerlig i denne studien.

Kapittel 4

Mikroanalyse: Hvem har tillit til overnasjonale institusjoner?

4.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg undersøke hva som kan forklare individenes variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner. I teorikapitlet gikk jeg igjennom mulige forklaringer på variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner og skisserte en kausalmodell for å forklare dette. Modellen skal jeg undersøke nærmere i dette kapitlet.

Individnivåvariablene i modellen fra teorikapitlet kan bredt struktureres innenfor tre kategorier: (i) sosiostrukturelle variabler (kjønn, alder, bosted, sosial klasse), (ii) kulturelle variabler; kognitiv mobilisering (utdanning og politisk interesse) og verdier og identiteter (politiske verdiorienteringer, territoriell tilknytning og sosial tillit), og (iii) de som blir betegnet som politisk orienterte variabler; foretrukket politisk parti og holdninger til nasjonale, politiske forhold (hvor fornøyd med nasjonalt demokrati og tillit til nasjonale institusjoner). Videre i kapitlet er variablene strukturert etter denne inndelingen.

4.2 Empiri og hypoteser

Hypotesene genereres fra tidligere funn og antakelser som er gjort i litteraturen om tillit til nasjonale- og holdninger til overnasjonale institusjoner. Dersom variablene også er testet i forhold til tillit til overnasjonale institusjoner, vil dette tas med i betraktningen. For ordlydens skyld er enkelte hypotesene formulert som bivariate sammenhenger selv om målet i den multivariate analysen er å undersøke variablenes kausaleffekter på tillit til overnasjonale institusjoner.

4.2.1 Sosiostrukturelle variabler

Alder er en sentral sosial bakgrunnsvariabel og inkluderes vanligvis når man studerer tillit på individnivå. I Ingleharts (1990; 1997) analyse av postmaterialistiske verdier belyser han hvordan verdier er formet tidlig i livet. I analysene viser han til en generasjonseffekt hvor yngre generasjoner er mer kritiske til politiske autoriteter og har følgelig mindre grad av tillit til institusjoner enn eldre generasjoner. Dette kan være fordi yngre generasjoner er mer opptatt av livskvalitet og stiller større krav til politiske institusjoner enn eldre generasjoner. Dette kan sette dem i konflikt med ulike institusjoner dersom disse ikke leverer i forhold til de kravene som blir satt.

Listhaug og Wiberg (1995:314) finner en positiv sammenheng mellom alder og tillit til politiske institusjoner. Newton og Norris (2000:64) finner den samme sammenhengen for flere ulike institusjoner. Det samme mønsteret er funnet for tillit til den Europeiske Union (Muñoz m.fl. 2011:560).

H1: Eldre personer har høyere tillit til overnasjonale institusjoner enn yngre personer.

Kjønn har vanligvis en signifikant effekt på politisk tillit. Likevel er det usikkert hvilket kjønn som har høyest grad av politisk tillit. Kvinner er noen ganger mindre tillitsfulle enn menn, men forholdet varierer over tid og fra land til land (Newton 1999:182-183). Newton og Norris (2000:64) finner at menn er mindre tillitsfulle enn kvinner til en rekke politiske institusjoner. Listhaug og Ringdal (2008:147) finner at menn har noe høyere grad av tillit til institusjoner. Ettersom det ikke er noen klare forventninger om hvilket kjønn som har mest tillit, har jeg valgt å formulere to alternative hypoteser.

H2a: Menn har høyere tillit til overnasjonale institusjoner enn kvinner.

H2b: Kvinner har høyere tillit til overnasjonale institusjoner enn menn.

Når det gjelder sammenhengen mellom individenes bosted - om de kommer fra *urbane versus rurale* strøk - og tillit til institusjoner, er det forholdsvis lite empiri om dette forholdet. Likevel er det mulig å anta at personer som bor i større byer, har mer politisk tillit enn de som bor i rurale strøk, ettersom disse er nærmere det politiske sentrum. På samme måte kan man forvente at borgere som bor i større byer, har større tiltro til overnasjonale politiske system (Berezin og Díez Medrano 2008:11). Berezin og Díez Medrano (2008:19) finner at individer fra større byer har mer positive holdninger til europeisk integrasjon enn individer fra mindre byer. Man kan derfor forvente en positiv sammenheng med å bo i større byer og tillit til overnasjonale institusjoner.

H3: Personer som kommer fra større byer, har høyere grad av tillit til overnasjonale institusjoner enn de som kommer fra landsbyer, tettsteder og mindre byer.

Når det gjelder *sosial klasse*, foreligger det få empiriske bevis for individenes sosiale klasse og deres variasjon i politisk tillit. Imidlertid kan man forvente at tjenesteklassen og rutinefunksjonærene har mer positive erfaringer med det politiske systemet, ettersom disse har lettere for å artikulere sine interesser i forhold til det politiske systemet. De har dermed mer tiltro til å få respons på sine ytringer (Slomczynski og Janicka 2009:15). I tillegg kan man anta at individer fra disse klassene i større grad høster fordeler fra sosiale og politiske system og følgelig har mer politisk tillit (Dalton 2005:139). Newton og Norris (2000:64-65) måler sosial klasse ut ifra en skåre på inntekt og utdanning. De finner en positiv sammenheng mellom høyere skåre på disse variablene og tillit til ulike nasjonale institusjoner.

Dette forholdet kan også forventes i forhold til overnasjonale institusjoner. I følge Gabels (1998a;1998b) kost/nytte (utilitarian) teori individer som kan kategoriseres som faglærte- og ufaglærte arbeidere, mindre støttende til europeisk integrasjon. Brinegar og Jolly (2005:155) finner at disse klassene tenderer til å være mer negative til europeisk integrasjon.

H4a: Personer som tilhører høyere og lavere tjenesteklasse, samt rutinefunksjonærer, har høyere tillit til overnasjonale institusjoner enn småborgerskapet, bøndene, faglærte og ufaglærte arbeidere.

I denne studien benytter jeg meg også av en ytterligere sosial gruppe - individer som ikke er yrkesaktive, eller som ikke er representert i arbeidsmarkedet. Denne gruppen kan ses som marginaliserte i arbeidsstrukturen. Dalton (2005) og Alesina og Wacziarg (2000) finner at de som tilhører disse gruppene har mindre grad av politisk tillit. Jeg forventer at individer som tilhører denne gruppen, har mindre tillit til overnasjonale institusjoner.

H4b: Personer som ikke er representert i arbeidsmarkedet ("ikke yrkesaktiv"), har mindre tillit til overnasjonale institusjoner.

4.2.2 Kulturelle variabler

Kognitiv mobilisering

Ingelhart (1977) finner at individer som er *kognitivt mobiliserte*, tenderer til å være mer positive til europeisk integrasjon. Han argumenterer for at individer med høy kognitiv mobilitet er bedre rustet til å forstå informasjon relatert til politiske objekter som er lengre borte. Janssen (1991) undersøker effekten av kognitiv mobilisering på holdninger til EU

i Tyskland, Frankrike, Italia og Storbritannia med data fra perioden 1973-89. Han finner en signifikant sammenheng på individnivå, men ikke når han studerer sammenhengen på aggregert nivå. Gabel (1998b:351) undersøker kognitiv mobilisering, målt med spørsmål om hvor ofte respondenten diskuterer politikk, opp mot andre teorier for å forklare positive holdninger til EU. Gabel konkluderer med at teorien er valid for borgerne de fra original medlemslandene.

Kognitiv mobilisering analyseres i denne studien med variablene utdanning og politisk interesse (se Dalton 2012). Derfor er det også relevant å se nærmere på de funnene som er gjort med disse variablene.

Utdannelse er en mye brukt indikator til å forklare variasjon i politisk tillit, og nesten alle studiene som berører tillit finner en positiv signifikant sammenheng mellom utdannelse og tillit (Newton og Zmerli 2010:186). Newton m.fl. (2007:58) finner en positiv sammenheng mellom utdannelse og tillit til nasjonale, politiske institusjoner i en rekke europeiske demokratier. Empiriske analyser av forholdet mellom utdannelse og holdninger til overnasjonale institusjoner viser også til en positiv sammenheng (Karp m.fl 2003; Listhaug og Ringdal; Bruter 2009).

Når det gjelder politisk interesse, finner Listhaug og Wiberg (1995:318) en positiv sammenheng med tillit til en rekke institusjoner institusjoner. Newton og Norris (2000:64) finner det samme mønsteret for en rekke politiske institusjoner. Bonet m.fl. (2007:20) og Muñoz m.fl. (2011:560) finner en positiv sammenheng med tillit til Europaparlamentet. Tolger (2008) finner et positivt sammenheng mellom politisk interesse og tillit til FN.

Oppsummert forventer jeg at kognitivt mobiliserte borgere tenderer til å være mer tillitsfulle overfor overnasjonale institusjoner, enn de som skårer lavere på indikatorene for kognitiv mobilisering.

H5: Kognitivt mobiliserte borgere (målt med utdannelse og politisk interesse) er mer tillitsfulle overfor overnasjonale institusjoner.

Verdiorienteringer

Verdier er grunnleggende for individenes vurdering av politiske situasjoner og objekter (Gabriel 1995:367). Man kan derfor forvente en sammenheng mellom individenes verdiorienteringer og deres tillit til ulike politiske objekter og situasjoner. Inglehart (1990) viser til en prosess med utvikling av et sett nye verdier. Disse kan stå i konflikt med det rådende politiske systemet dersom institusjonene i systemet ikke tilpasser seg de nye kravene som verdidimensjonene fører med seg (Listhaug 1995; Inglehart 1999a; Dalton 2004). Graden av politisk tillit kan derfor variere avhengig av individenes politiske verdiorienteringer på den ene siden og institusjonenes handlinger på den andre siden (Gabriel 1995:367). Med dette

kan man anta at individenes politiske verdiorienteringer overfor en rekke ulike saker, kan ha sammenheng med individenes ulike holdninger til overnasjonale institusjoner. Devos m.fl (2010) finner at tillit til ulike institusjoner korrelerer positivt med verdiorienteringer som innehar ønsker om stabilitet, beskyttelse og bevaring av det tradisjonelle, og negativt med verdiorienteringer som vektlegger uavhengighet og endring.

Når det gjelder verdidimensjonen *religiøs/sekulær*, innebærer sekularisering av samfunnet en prosess hvor det i større grad stilles spørsmål vedrørende politiske autoriteter enn tidligere (Inglehart 1999a:238-239). Listhaug og Wiberg (1995:314) ser på sammenhengen mellom religiøse verdier og tillit til nasjonale institusjoner og finner en positiv sammenheng. Gabriel (1995:379) finner at religiøse verdiorienteringer har en moderat til sterk effekt på tillit til regjeringer i flere land over flere tidspunkt.

H6: Personer med religiøse verdier har mer tillit til overnasjonale institusjoner enn personer med sekulære verdiorienteringer.

I forhold til *økonomisk høyre-venstre* verdiorienteringer vil individer med venstreorienterte økonomiske verdier foretrekke økonomisk statlig styring for å forme økonomisk utjevning i samfunnet. Mens de som er langt til høyre, vil ønske mindre statlig styring og mer personlig frihet og markedskonkurranse (Listhaug og Wiberg 1995:315). Det er mulig å anta at individer som favoriserer økonomisk utjevning i statlig regi, også er mer tillitsfulle overfor internasjonale løsninger. Samtidig kan man anta at individer med økonomisk høyreorienterte verdier kan ha negative holdninger til politiske system grunnet deres overbevisning om at en stat, uansett form, er ødeleggende, ettersom en stat begrenser personlig frihet og markedskonkurranse.

H7: Individer med økonomisk høyreorienterte verdiorienteringer tenderer til å ha mindre tillit til overnasjonale institusjoner.

Flanagan og Lee (2003) undersøker sammenhengen mellom *frihetlig-autoritære* verdiorienteringer og tillit til en rekke ulike institusjoner. De finner at individer med frihetlige verdiorienteringer uttrykker betydelig mindre tillit til parlamentet, byråkratiet, rettssystemet, politiet og militæret enn individer med autoritære verdiorienteringer. Flanagan og Lee (2003:249) skriver at individer med frihetlige verdier i realiteten har mindre tillit til alle institusjoner. Dette er ikke bare en refleksjon av deres mistillit til autoriteter, men også av deres følelse av tap av autonomi i møte med store, ansiktsløse institusjoner. Det er med dette mulig å anta at individer med frihetlige verdier også har mindre tillit til de overnasjonale institusjonene.

H8: Individer med frihetlige verdiorienteringer har mindre tillit til overnasjonale institusjoner.

Vekst-vern dimensjonen er tydelig rotfestet i offentlig tankegang i vesteuropeiske land (Knutsen 2010:569). Det er mulig å forvente at slike verdiorienteringer har en påvirkning på individenes tillit til de overnasjonale institusjonene. Listhaug og Ringdal (2008:146) finner en positiv sammenheng mellom det å vurdere vern av miljø som viktig og det å ha tillit til ordensinstitusjoner, politiske institusjoner og Europaparlamentet. Jeg forventer den samme sammenhengen i denne studien.

H9: Personer som vurderer vern viktigere enn vekst, har mer tillit til overnasjonale institusjoner enn personer som vurderer vekst viktigere enn vern.

Individens holdninger til immigrasjon kan skape problemer for viljen til å støtte regjerende statsautoriteter eller institusjoner dersom disse representerer et syn på innvandring som er i konflikt med egne holdninger og verdier. McLaren (2010) finner at borgere som har negative oppfatninger av immigrasjon, tenderer til å være mindre tillitsfulle til institusjonene og politikerne i det politiske systemet. Listhaug og Ringdal (2008:148) finner et positivt forhold mellom positiv oppfatning av immigrasjon og tillit til ordensinstitusjoner, politiske institusjoner og Europaparlamentet.

H10: Personer som har en negativ oppfattelse av immigrasjon, har mindre tillit til overnasjonale institusjoner enn de som vurderer effekten av immigrasjon som positiv.

Territoriell tilknytning

Fra demokratisk teori og teorier om politisk tillit kan man forvente en positiv sammenheng mellom *territoriell tilknytning* og politisk tillit til det respektive nivået (Berg 2007:73). Territoriell tilknytning er i denne studien målt ut ifra individenes tilknytting til ulike territorielle nivåer som strekker seg fra lokalsamfunn til verden som helhet. Ut i fra et horisontalt prinsipp kan man forvente at tilknytning til et bestemt territorielt nivå vil ha en positiv effekt på tillit til institusjoner på det samme nivået. I tillegg har individer som identifiserer seg med Europa eller verden som helhet kosmopolitiske karaktertrekk som er mer forenelig med støtte til overnasjonale løsninger (Norris 2006).

Berg (2007:80) finner at overnasjonal tilknytning har en positiv sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner. Carey (2002) hevder at nasjonal identitet er et av de viktigste elementene i holdninger til Den europeiske union og finner at sterk nasjonal tilknytning fører til mindre støtte til EU. Tolger (2008) finner at individer som identifiserer seg med verden som

helhet, er med tillitsfulle overfor FN.

H11: Personer som føler seg tilknyttet Europa eller verden (kosmopolitter), har mer tillit til overnasjonale institusjoner enn de som er mer tilknyttet egen nasjon, region eller lokalsamfunn.

Sosial tillit

Newton og Zmerli (2011) ser på sammenhengen mellom spesifikk sosial tillit, generalisert sosial tillit og politisk tillit. De finner at begge formene for sosial tillit har en positiv sammenheng med politisk tillit. Denters m.fl. (2007:83) finner at de som har høyere generalisert sosial tillit, har høyere grad av tillit til politiske institusjoner. Man kan her anta - i likhet med Uslaner (2002:196) - at individer med sosial tillit har mindre fremmedfrykt, og at individenes politiske tillit kan være basert på individenes tro på at andre mennesker er til å stole på.

Når det gjelder overnasjonale institusjoner, argumenterer Brewer og Steenbergen (2002:42-44) for at individer med tillit til andre mennesker også kan ha tillit til andre nasjoner og internasjonale aktører: individer med høy sosial tillit ser andre nasjoner og internasjonale aktører som kooperative og ærlige; individer med liten tillit til andre ser andre nasjoner og internasjonale aktører som fiendtlige, umedgjørliche og uærlige.

Brewer m.fl. (2004) finner at sosial tillit har en positiv påvirkning på det de kaller internasjonal tillit. Tolger (2008) finner at sosial tillit har en positiv sammenheng med tillit til FN. Med dette er det grunn til å forvente en positiv sammenheng mellom sosial tillit og tillit til overnasjonale institusjoner.

H12: Individer som har høyere grad av sosial tillit, vil ha høyere tillit til overnasjonale institusjoner.

4.2.3 Politisk orienterte variabler og holdninger til nasjonale politiske forhold

Foretrukket politisk parti

Når det gjelder effekten av individenes valg av foretrukket parti på tillit til overnasjonale institusjoner, kan man argumentere for at individer følger signaler fra de politiske elitene (Zaller 1992, Stenenbergen og Jones 2002). Et slikt forhold oppstår ved at partiene tar et standpunkt i bestemte saker som for eksempel europeisk integrasjon, bistandspolitikk eller statlig intervensjon.

Anderson (1998) argumenterer for at holdninger til europeisk integrasjon kutter over den tradisjonelle venstre-høyre dimensjonen og at man må se på forholdet mellom

individer som støtter etablerte versus nyetablerte partier (eksempelvis ytterliggående- versus sentrumspartier). For eksempel viser Hix og Lord (1997) for at ytterliggående venstre og høyre partier er de som er mest euroskeptiske. Taggart (1998) finner også et grunnlag for en slik påstand.

Med dette forventer jeg at individer som foretrekker ytterliggående venstre- eller høyrepartier har mindre tillit til overnasjonale institusjoner enn individer som foretrekker moderate venstre-, moderate høyre- eller sentrumspartier.

H13: Individer som foretrekker ytterliggående venstre- eller høyrepartier, har mindre tillit til overnasjonale institusjoner enn individer som foretrekker moderate venstre-, moderate høyre- eller sentrumspartier.

Holdninger til nasjonale, politiske forhold

I teorikapitlet argumenterte jeg for at individenes holdninger til nasjonale, politiske forhold har sammenheng med individenes tillit til overnasjonale institusjoner. Det ble også redegjort for ulike syn på retningen mellom disse holdningene. I samsvarsmodellen argumenteres det for en positiv sammenheng, mens i forskjellsmodellen argumenteres det for en negativ sammenheng. For å undersøke dette forholdet nærmere, vil jeg undersøke effekten av to variabler: hvor fornøyd med nasjonalt demokrati og tillit til nasjonale institusjoner. I henhold til disse modellene er det grunn til å formulere to alternative hypoteser.

Samsvarsmodellen: Brewer m.fl. (2004) argumenterer for at det er en sammenheng mellom holdninger til de ulike politiske nivåene. Rohrschneider (2002) og Karp m.fl. (2003) finner en positiv sammenheng mellom det å være fornøyd med nasjonalt demokrati og det å uttrykke støtte til EU. Diven og Constantelos (2008) finner en positiv sammenheng mellom tillit til nasjonal regjering og tillit til FN. Kumlin (2009) finner en positiv sammenheng mellom politisk tillit til tillit til EU.

H13a: Det å være tilfreds med nasjonale forhold (målt med tilfredshet med nasjonalt demokrati og tillit til nasjonalt institusjoner), har en positiv sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner.

Forskjellsmodellen: Muñoz m.fl. (2011) argumenterer for at det kan forventes et negativt forhold når de nasjonale institusjonene presterer i samsvar med borgernes forventninger.

Argumentasjonen bak dette er at borger i mer velfungerende stater har mindre utbytte av å overføre suverenitet til andre styringsnivå. Sánchez-Cuenza (2000) finner at tillit til nasjonal regjering har en negativ effekt på støtte til europeisk integrasjon. Kritzinger (2003) finner gjennom en serie eksogen-tester og tre-steps minste-kvadratsums metode, at positive

holdninger til overnasjonale løsninger reflekterer en protest mot nasjonale anliggender.

H13b: Det å være tilfreds med nasjonale forhold (målt med tilfredshet med nasjonalt demokrati og tillit til nasjonalt institusjoner), har en negativ sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner.

4.3 Analyse og diskusjon

4.3.1 Oversikt over uavhengige variabler

Tabell 4.1 viser en oversikt over uavhengige variabler med deskriptiv statistikk samt bivariate korrelasjoner med tillit til overnasjonale institusjoner. De bivariate sammenhengene kommenteres sammen med resultatene fra den multivariate analysen i neste del av kapitlet.

Tabell 4.1: Oversikt over og deskriptiv statistikk av uavhengige variabler

Uavhengig variabel	Verdi	Gj.snitt	St.avvik	Pearsons r
Alder	År født (Min 1900, Maks 1993)	1960	17.851	0.055***
Kjønn	0=Kvinne, 1=Mann	0.467	0.498	0.012*
Urban/Rural	1= under 2000 innbyggere 8= 500 000 eller mer	4.031	2.360	0.010**
<i>Sosial klasse:</i>				
Dummy variabler	Høyere tjenesteklasse	0.116	0.321	0.038***
	Lavere tjenesteklasse	0.181	0.391	0.034***
	Rutinefuksjonærer	0.174	0.390	-0.015**
	Småborgerskap og bønder	0.062	0.240	-0.026***
	Faglærte arbeidere	0.130	0.345	-0.032***
	Ufaglærte arbeidere (ref. kat.)	0.169	0.390	-0.051***
	Ikke yrkesaktiv	0.165	0.324	0.044***
Utdanning	1 = ikke fullført grunnskole til 9 = fullført universitetsutdannelse	3.054	1.373	0.065***
<i>Verdidimensjoner:</i>				
Sekulær-religiøs	Fra 0 sekulær til 10 religiøs	4.995	3.376	0.058***
Økonomisk høyre-venstre	Fra 0 høyre til 10 venstre	4.451	1.574	-0.142***
Autoritær/Frihetlig	Fra 0 autoritær til 10 frihetlig	4.263	1.939	-0.043***
Vekst/vern	Fra 0 mer vekst til 10 mer vern	5.846	1.568	-0.023***
Holdning til immigrasjon	Fra 0 negativ til 10 positiv	4.451	2.075	0.127***
<i>Territoriell tilknytning:</i>				
- Lokalsamfunn eller by (0-2)	0 = ingen tilknytning,	1.063	0.888	-0.018***
- Regionen (0-2)	1 = tilknytning (andrevalg),	0.577	0.749	-0.068***
- Nasjonen (0-2)	2 = tilknytning (førstevalg).	1.002	0.798	0.027***
- Europa (0-2)		0.199	0.497	0.105***
- Verden som helhet (0-2)		0.148	0.472	-0.013***
Sosial tillit	1 ingen tillit til 10 full tillit.	5.327	2.059	0.106***
Politisk interesse	1 ingen interesse 4 høy interesse	2.394	0.929	
Foretrukket politisk parti	1 = venstreorienterte partier, 10 = høyreorienterte partier	5.418	2.052	0.045***
Dummyene:	Ytterliggående venstre (1-2)			-0.068***
	Venstre (3-4)			0.063***
	Sentrum (5-6)			0.034***
	Høyre (7-8)			0.087***
	Ytterliggående høyre (9-10)			-0.013**
	Ingen parti (missing=1)			-0.108***
Hvor fornøyd med nasjonalt demokrati	1 ikke fornøyd 4 veldig fornøyd	2.426	0.746	0.254***
Tillit til nasjonale institusjoner (indeks)	1 ingen tillit til 10 full tillit	5.033	1.761	0.479***
N = 38034				

Kilde: EVS 2008-2010. Bivariate korrelasjoner med tillit til overnasjonale institusjoner utregnet med Pearsons r.

4.3.2 Multivariat analyse

Resultatene fra den sekvensielle flernivåanalysen av individvariasjon i tillit til overnasjonale institusjoner er presentert i tabell 4.2 og tabell 4.3.

Tabell 4.2 viser varianskomponentene fra modellene som er estimert. Ved å se på varianskomponentene har man mulighet til å undersøke den totale variansen i tillit til overnasjonale institusjoner både på individ- og landnivå (nullmodellen). Varianskomponentene i nullmodellen er grunnlaget for utregning av intraklassekorrelasjon.

¹ Videre har man mulighet til å regne ut hvor mye varians som blir forklart av variablene som blir lagt til i de ulike modellene. De fem modellene inneholder kun individnivåvariabler, men individnivåvariablene har også mulighet til å forklare varians på begge nivåene (Rabe-Hesketh og Skrondal 2008:104). Derfor har jeg regnet ut modellenes totale forklarte varians ved å følge Snjiders og Boskers (1994) sin metode. ²

Tabell 4.2: Varianskomponenter fra individnivåanalysen. AV: Tillit til overnasjonale institusjoner.

	Modell 0	Modell 1	Modell 2	Modell 3	Modell 4	Modell 5
Individnivåvariens (θ)	4.131	4.120	4.089	3.906	3.653	2.950
Landnivåvariens (ψ)	0.292	0.294	0.295	0.238	0.286	0.377
Forklart varians (R^2)		0.003	0.010	0.063	0.136	0.247
Intraklassekorrelasjon (ICC)	0.066					
-2LL	162031	161949	161748	160005	157507	149316
AIC	162037	161961	161718	160049	157567	149382
Frihetsgrader	1	5	11	20	27	30
N individnivå	38034	38034	38034	38034	38034	38034
N landnivå	30	30	30	30	30	30

Varianskomponentene er andel varians i nullmodellen og modellenes (1-5) forklarte varians.

Alle varianskomponentene er signifikante på .001 nivået.

Modell 0 er en baseline modell og inneholder ingen forklaringsvariabler. De to varianskomponentene i modell 0 kan ses på som estimater for den maksimale variasjonen på individnivå og landnivå som modellene kan forklare. Modell 1 inneholder tilskrevne sosiostrukturelle variabler. Disse forklarer bare en liten andel av variasjonen i tillit på individnivå. I modell 2 inkluderes oppnådd status-variablene sosial klasse og utdannelse. Denne modellen svarer kun for 1 prosent av individnivåvariansen i tillit. I modell 3 er de sosiokulturelle variablene verdiorienteringer, territoriell tilknytning og sosial tillit inkludert. Sammen med de sosiostrukturelle variablene forklarer disse variablene omkring 6 prosent av variasjonen i tillit. I modell 4 er de politisk orienterte variablene politisk interesse og foretrukket politisk parti lagt til. Disse variablene forklarer omkring 13 prosent av variansen i tillit sammen med de øvrige variablene. I Modell 5 inkluderes variabler som måler holdninger til nasjonale, politisk forhold. Disse to variablene forklarer omkring 25 prosent av variasjonen

¹Formelen for utregning av intraklassekorrelasjon: $(\psi_0)/(\psi_0 + \theta_0)$.

²Forklart varians regnes ut slik: $(\psi_0 + \theta_0) - (\psi_1 + \theta_1) / (\psi_0 + \theta_0)$, hvor ψ_0 og θ_0 er variansestimaterne i nullmodellen og ψ_1 og θ_1 er variansestimaterne i den aktuelle modellen.

Tabell 4.3: Individnivåvarabler: Flernivåmodell med varierende konstantledd for land.

Faste effekter	Modell1		Modell2		Modell3		Modell4		Modell5	
	β	b	β	b	β	b	β	b	β	b
Konstantledd	5.359***		5.169***		5.210***		5.131***		5.174***	
<i>Sosiostrukturelle variabler:</i>										
Alder	0.054***	(0.006)	0.037***	(0.004)	0.043***	(0.005)	0.062***	(0.007)	0.057***	(0.006)
Alder ²	0.055***	(0.001)	0.064***	(0.001)	0.057***	(0.001)	0.060***	(0.001)	0.036***	(0.000)
Mann	0.011*	(0.044)	0.017**	(0.070)	0.021***	(0.090)	0.003	(0.013)	0.014**	(0.059)
Urban/rural	0.017**	(0.015)	0.003	(0.002)	-0.000	(-0.001)	0.000	(0.000)	0.007	(0.007)
<i>Oppnådd status variabler:</i>										
<i>Sosial klasse: ^a</i>										
- Høyere tjenesteklasse			0.045***	(0.297)	0.022***	(0.146)	0.009	(0.060)	0.009	(0.052)
- Lavere tjenesteklasse			0.048***	(0.265)	0.032***	(0.174)	0.020**	(0.111)	0.025***	(0.136)
- Rutinefunksjonærer			0.030***	(0.164)	0.023***	(0.125)	0.015*	(0.082)	0.015**	(0.082)
- Smborgerskap og bønder			0.018**	(0.158)	0.006	(0.047)	-0.002	(-0.023)	-0.001	(-0.009)
- Faglærte arbeidere			0.002	(0.015)	-0.000	(-0.000)	-0.001	(-0.005)	-0.002	(-0.014)
- Ikke yrkesaktiv			0.052***	(0.294)	0.042***	(0.239)	0.030***	(0.169)	0.020**	(0.115)
Utdannelse			0.053***	(0.083)	0.030***	(0.046)	0.014*	(0.021)	0.017**	(0.027)
<i>Verdier og tilknytning:</i>										
Sekulær/Religiøs					0.065***	(0.046)	0.041***	(0.025)	0.006	(0.004)
Økonomisk høyre-venstre					-0.116***	(-0.151)	-0.076***	(-0.099)	-0.066***	(-0.086)
Autoritær/Frihetlig					-0.051***	(-0.073)	-0.037***	(-0.054)	-0.005	(-0.008)
Vern/Vekst					-0.005	(-0.006)	-0.009	(-0.011)	0.002	(0.002)
Holdning til immigrasjon					0.089***	(0.089)	0.058***	(0.059)	0.030***	(0.030)
<i>Territoriell tilknytning: ^b</i>										
- Region					-0.019**	(-0.055)	-0.017**	(-0.049)	-0.005	(-0.014)
- Nasjon					0.018**	(0.047)	0.012*	(0.030)	0.015**	(0.038)
- Europa					0.071***	(0.298)	0.070***	(0.295)	0.072***	(0.300)
- Verden					-0.032***	(-0.142)	-0.019***	(-0.083)	0.004	(0.016)
Sosial tillit					0.090***	(0.091)	0.053***	(0.054)	0.005	(0.005)
<i>Politisk orienterte variabler:</i>										
Politisk interesse							0.072***	(0.163)	0.024***	(0.055)
<i>Foretrukket politisk parti: ^c</i>										
- 1-2 Ytterliggående venstre							-0.049***	(-0.514)	-0.033***	(-0.350)
- 3-5 Moderat venstre							0.014*	(0.075)	0.006	(0.032)
- 7-8 Moderat høyre							0.039***	(0.216)	0.023***	(0.124)
- 9-10 Ytterliggående høyre							-0.018**	(-0.215)	0.009	(0.105)
- Ingen parti							-0.067***	(-0.285)	-0.025***	(-0.107)
<i>Holdninger til nasjonale forhold:</i>										
Hvor forhøyd med demokrati									0.060***	(0.166)
Tillit til nasjonale institusjoner									0.483***	(0.569)
N	38034		38034		38034		38034		38034	

β = standardiserte beta-koeffisienter; (b) ustandardiserte koeffisienter i parantes.

Signifikansnivå: * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

^a Ufaglærte arbeidere som referansekategori.

^b Respondenter som føler tilknytning til by/lokalsamfunn er satt til referansekategori.

^c Sentrumpartier (5-6) som referansekategori.

Kilde: European Value Study 4. runde (2008-2010).

i tillit sammen med de andre variablene. Ved å se på fit-koeffisientene ser vi at modellen er forbedret fra nullmodellen til modell 5.

Tabell 4.3 viser resultatene fra den sekvensielle analysen av individvariablene. Tabellen presenterer både standardiserte (β) og ustandardiserte (b) koeffisienter.

Sosiostrukturelle variabler

Alder er målt ut ifra hvilket år respondenten ble født. Det vil si at jo høyere verdi på denne variabelen jo yngre er respondenten. Både den bivariate korrelasjonen (0.055) og den totale kausaleffekten (0.054) viser at effekten av alder er positiv. Det vil si at yngre individer er mer tillitsfulle overfor overnasjonale institusjoner enn eldre individer. Sammenhengen er motsatt av hva hypotesen sier, og H1 må forkastes. Enkelte studier har funnet en kurvelineær sammenheng mellom alder og tillit til institusjoner (se for eksempel Listhaug og Ringdal 2008). En slik sammenheng vises også her: graden av tillit øker hurtigere jo yngre

respondentene er.

Den totale kausaleffekten av *kjønn* er signifikant og viser at menn har noe høyere grad av tillit til overnasjonale institusjoner enn kvinner, skjønt effekten er relativt svak (beta 0.011). H2a kan bekreftes, og H2b må følgelig forkastes.

Når det gjelder *urban/rural*, er den totale kausaleffekten positiv og signifikant. Det vil si at individer som bor i større byer er mer tillitsfulle til overnasjonale institusjoner enn individer fra mindre byer. H3 kan dermed bekreftes. Imidlertid er effekten relativt liten når man inkluderer flere forklaringsvariabler. Det indikerer at bosted har en indirekte positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner via variablene som inkluderes i modell 3, 4 og 5.

Sosial klasse har en signifikant påvirkning på tillit til overnasjonale institusjoner. Resultatene viser at respondenter som kan klassifiseres som faglærte og ufaglærte arbeidere, har minst tillit til overnasjonale institusjoner. De faglærte arbeiderne har imidlertid ikke signifikant forskjellig tillit fra de ufaglærte arbeiderne. Individer fra høyere og lavere tjenesteklasse er den gruppen med høyest tillit. Deretter kommer rutinefunksjonærene, småborgerskapet og bøndene. H4a kan med dette bekreftes. Respondentene som er plassert i gruppen *ikke yrkesaktiv* er blant de som har høyest tillit til overnasjonale institusjoner, sammenlignet med de andre sosiale klassene. Både den bivariate korrelasjonen ($r = 0.044$) og den totale kausaleffekten (beta 0.052) viser dette. H4b om at denne gruppen har liten tillit til overnasjonale institusjoner, må derfor forkastes.

Kulturelle variabler

Effekten av kognitiv mobilisering vurderes ut i fra effektene fra respondentens utdanning og grad av politisk interesse. Resultatene fra analysen viser at utdanning har en signifikant positiv kausaleffekt på tillit til overnasjonale institusjoner: de med høyere utdanning tenderer til å ha mer tillit til overnasjonale institusjoner. Det samme gjelder for politisk interesse. Individer med høyere grad av politisk interesse har signifikant mer tillit til overnasjonale institusjoner. Dette indikerer at kognitivt mobiliserte borgere tenderer til å ha høyere grad av tillit til overnasjonale institusjoner. H5 kan bekreftes.

Når det gjelder individenes politiske verdiorienteringer, har også disse en signifikant effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. Jeg kommenterer først de to verdidimensjonene fra gammel politikk, *sekulær/religiøs* og *økonomisk høyre-venstre*. Individer med religiøse verdidimensjoner har signifikant mer tillitsfulle enn individer med sekulære verdier. H6 kan dermed bekreftes. Individer med venstreorienterte økonomiske verdier er mindre tillitsfulle overfor overnasjonale institusjoner enn individer med høyreorienterte økonomiske verdier. Den totale kausaleffekten av denne variabelen er den sterkeste (beta -0.116) for de verdiorienteringene som blir testet her. H7 kan derfor beholdes.

Så til verdidimensjonene fra ny politikk. I forhold til *autoritær/frihetlig*-dimensjonen har

individer med frihetlige verdiorienteringer mindre tillit til overnasjonale institusjoner. H8 kan bekreftes. Til tross for den signifikante bivariate sammenhengen (-0.023), har *vekst/vern*-dimensjonen ikke en signifikant og svak sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner i den multivariate analysen. H9 må derfor forkastes. Derimot er den totale kausaleffekten av individenes *holdning til immigrasjon* signifikant med beta 0.089. H10 kan bekreftes: Individer som vurderer immigrasjon som positivt, er mer tillitsfulle overfor overnasjonale intrusjoner enn individer som vurderer immigrasjon negativt.

Effekten av samtlige verdiorienteringene reduseres i modell 4 og 5, noe som forteller oss at verdiorienteringene har en indirekte effekt via variablene som inkluderes her.

Når det gjelder *territoriell tilknytning*, har individer som føler seg tilknyttet Europa høyest tillit til overnasjonale institusjoner. Individer som føler seg tilknyttet sin region, er signifikant mindre tillitsfulle enn de som er tilknyttet sitt lokalsamfunn eller by. Derimot er individer som føler seg tilknyttet sin nasjon mer tillitsfulle enn de som føler seg tilknyttet sitt lokalsamfunn eller by. Et interessant funn er at effekten av å føle seg tilknyttet verden som helhet, er negativ. Det vil si at individer som føler seg tilknyttet verden, har signifikant lavere tillit enn individer som er tilknyttet sitt lokalsamfunn eller by. H11 må derfor justeres: Personer som føler seg tilknyttet Europa, har høyere grad av tillit til overnasjonale institusjoner enn andre individer, men ikke de som føler seg tilknyttet verden som helhet.

Resultatene viser et positivt forhold mellom sosial tillit og tillit til overnasjonale institusjoner. Hypotesen (H12) om at individer med høyere grad av sosial tillit også har høyere grad av tillit til overnasjonale institusjoner, blir dermed bekreftet. Den totale kausaleffekten er på beta 0.090, når de andre forklaringsvariablene holdes konstant. Effekten av sosial tillit reduseres i modell 5. Dette indikerer at sosial tillit har en indirekte positiv effekt via variablene *fornøyd med nasjonalt demokrati* og *tillit til nasjonale institusjoner*.

Politisk orienterte variabler

Når det gjelder hvilket politisk parti individene kan tenke seg å stemme på, er det først verdt å merke seg at individer som ikke favoriserer noen partier, har mindre tillit enn de som foretrekker et bestemt parti. Man kan tenke seg at disse individene er potensielle hjemmesittere med mindre politisk kapital enn de andre, og følgelig har mindre politisk tillit. Individer som støtter partier ytterst på venstre-høyre dimensjonen er mindre tillitsfulle til overnasjonale institusjoner enn de som foretrekker moderate venstre-, moderate høyre- eller sentrumpartier. H13 kan bekreftes. Forholdet viser seg dermed å være kurvelineært.³

---

³Jeg har også undersøkt effekten av denne variabelen ved å behandle den som kontinuerlig, skjønt da uten missingverdiene. Når variabelen behandles slik, er sammenhengen positiv og statistisk signifikant med en total kausaleffekt (beta = 0.04). Det vil si at individer som foretrekker partier til høyre, tenderer til å være mer tillitsfulle overfor overnasjonale institusjoner, når variabelen behandles som kontinuerlig. De andre variablenes signifikansnivå og retning endres ikke når missingverdien fra denne variabelen utelates.

Holdninger til nasjonale forhold

Varianskomponentene viste at variablene *tilfreds med nasjonalt demokrati* og *tillit til nasjonale institusjoner* forklarte mest av variasjonen i tillit til overnasjonale institusjoner.

Variabelen *hvor fornøyd med nasjonalt demokrati* har en positiv sammenheng med grad av tillit til overnasjonale institusjoner. Den totale kausaleffekten er beta 0.060. Det samme forholdet gjelder for tillitsvariabelen. Individer som har tillit til nasjonale institusjoner, har også tillit til overnasjonale institusjoner. Den totale kausaleffekten på denne sammenhengen er beta 0.484 og er den sterkeste kausaleffekten sammenlignet med de øvrige totale kausaleffektene.

Effektene av disse variablene viser at samsvarsmodellen er gjeldende på individnivået, og H14a kan bekreftes. De som er fornøyd med demokratiet i landet, og de som har tillit til nasjonale institusjoner tenderer til å ha mer tillit til overnasjonale institusjoner. Samlet reduserer også disse variablene effektene av de øvrige variablene i modellen, noe som indikerer at de andre forklaringsvariablene har en indirekte effekt via disse variablene.

4.4 Hovedfunn

Resultatene fra den sekvensielle multivariate analysen viser at individenes holdninger til nasjonale forhold er viktige faktorer for å besvare spørsmålet om hvem som har tillit til overnasjonale institusjoner. Variablene *hvor fornøyd med nasjonalt demokrati* og *tillit til nasjonale institusjoner* svarer for mesteparten av variasjonen på individnivå. Den totale kausaleffekten av tillit til nasjonale institusjoner er positiv og er den sterkeste totalt sett med hensyn til de øvrige totale kausaleffektene. I så måte gir resultatene støtte til samsvarsmodellen. Dette er et interessant funn. Individer som er fornøyde med nasjonalt demokrati og har tillit til nasjonale institusjoner, utvikler et reservoar av positive holdninger til politiske objekter som de benytter på de overnasjonale institusjonene. I så måte kan man hente frem Eastons (1965) argument om at systemstøtte er en underliggende latent variabel som er korrelert med tillit på flere nivå.

Det er ikke bare disse to variablene som bidrar til å forstå individvariasjonen i tillit til overnasjonale institusjoner. De variablene som utgjør et signifikant bidrag, finnes både blant de sosiostrukturelle og de kulturelle variablene. *Alder* ser ut til å ha en relativt sterk innflytelse på tillit. Yngre individer har høyere tillit enn eldre individer. Når det gjelder *sosial klasse*, har individer som tilhører høyere og lavere tjenesteklasse samt rutinefunksjonærer, høyere tillit enn småborgerskapet, bønder og arbeidere. Kategorien *ikke yrkesaktiv* viser seg også å være tillitsfulle overfor overnasjonale institusjoner.

Når det gjelder de kulturelle variablene, har kognitiv mobilisering med høyere utdanning og politisk interesse en positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. Blant

verdidimensjonene har *økonomisk venstre-høyre* og *holdning til immigrasjon* de sterkeste totale kausaleffektene. De med økonomisk venstreorienterte verdier er mindre tillitsfulle til overnasjonale institusjoner enn de med høyreorienterte verdier. Dette indikerer at individer som favoriserer markedsøkonomi og fravær av statlig styring, har mer tillit til overnasjonale institusjoner enn de som favoriserer en statssentrert økonomi. McLaren (2010) finner at individer som vurderer effekten av immigrasjon som positiv, har høyere grad av politisk tillit. Resultatene fra denne analysen viser at dette forholdet også gjelder tillit til overnasjonale institusjoner.

Det å føle seg tilknyttet sin nasjon eller Europa, har en positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner, kontrollert for politisk orienterte variabler. At individene som føler seg tilknyttet sin nasjon, er mer tillitsfulle til overnasjonale institusjoner enn de som er tilknyttet verden og regioner, kan ses i lys av teorien om at nasjonalisme er et springbrett, snarere enn en hindring, for internasjonalisme (Kasse, Newton og Scarbrough 1997:137).

Resultatene viser at individer som foretrekker ytterliggående partier, har mindre tillit til overnasjonale institusjoner. I så måte gir dette grunnlag for støtte til partisignal- (party cue-) tesen: borgere er mindre informerte om internasjonal politikk og må belage seg på informasjon fra mer informerte agenter, dvs. de partene de foretrekker og deres standpunkt i internasjonale spørsmål (Janssen 1991; Franklin m.fl. 1994; Stenenbergen og Jones 2002).

4

Teorien om sammenhengen mellom sosial tillit og politiske holdninger argumenterer for at mønstrene i sosiale holdninger og adferd (for eksempel sosial tillit og territoriell tilknytning) vil være assosiert med politiske holdninger (for eksempel tillit til institusjoner). Resultatene fra analysene viser at dette mønsteret til en viss grad gjelder for tillit til overnasjonale institusjoner. Individer med sosial tillit har også høyere grad av tillit til overnasjonale institusjoner. Sosial tillit har en indirekte effekt via variablene som blir inkludert i modell 5. Skal vi ta Zmerli m.fl. (2007:62) sitt argument om at sosial tillit er assosiert med sosiale variabler, og at politisk tillit er assosiert med politiske variabler i betraktning, viser analysene som er gjort her, at sosial tillit kan fungere som en kobling mellom sosiale variabler på den ene siden og tillit til overnasjonale institusjoner på den andre siden. Resultatene støtter i så måte opp under Brewer m.fl (2004) sitt argument om at kausaliteten går fra sosial, til politisk- og videre til tillit til internasjonal tillit.

---

⁴At kausalforholdet går denne veien har jeg ikke grunnlag for å teste i denne studien. Det er mulig å argumentere for at individer som har mindre tillit til overnasjonale institusjoner generelt er mindre støttende til overnasjonale løsninger og dermed søker partier som støtter dette synet. For å teste dette kausalforholdet må man utføre en 2SLS (to-steg minste kvadratsums metode) modell med instrumentvariabler.

Kapittel 5

Makroanalyse: Hvilke kontekstuelle variabler kan forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner?

5.1 Innledning

Individenes variasjon i tillit behøver ikke nødvendigvis bare forklares ved individuelle variabler. De kontekstuelle forholdene som borgerne lever under, kan også påvirke graden av tillit hos den enkelte (Newton 2006). Borgernes grad av tillit kan være påvirket av faktorer som berører alle i det politiske felleskapet, slik som demokratisk tradisjon, offentlig forbruk på helse og utdanning og inflasjon.

Dersom de politiske og økonomiske forholdene er gode, kan man forvente at borgerne har komparativt høyere tillit (Hetherington 1998; Norris 1999b). Og motsatt, dersom de politiske og økonomiske forholdene er dårlige kan man forvente mindre tillit blant borgerne. For eksempel viser Delhey og Newton (2003) at borgere i rike og mer demokratiske land har høyere tillit enn borgere fra fattigere og mindre demokratiske land.

Borgere fra samme land deler de samme politiske institusjonene og kontakten med disse, både på nasjonalt og internasjonalt nivå. Borgere fra samme land deler også karakteristikk som språk, kultur og historie, i tillegg til bestemte politiske og økonomiske hendelser. På denne måten kan borgere fra samme land ha mer til felles med hverandre enn med borgere fra andre land som deler deres individkarakteristikk (Almond og Verba 1963). Slik kan man anta at individer fra det samme landet har likere oppfatninger og holdninger om politiske

spørsmål basert på deres felles kontekstuelle erfaring, enn individer fra andre land.

I kapittel fire fant jeg en positiv sammenheng mellom individenes holdninger til nasjonale, politiske forhold og tillit til overnasjonale institusjoner. Resultatene støtter samsvarsmodellen som sier at holdninger til de ulike nivåene er sammenfallende. I så måte kan man forvente en spillover-effekt fra holdninger til nasjonale institusjoner og tillit til overnasjonale institusjoner. I dette kapitlet undersøker jeg om faktiske politiske og økonomiske forhold påvirker tillit til overnasjonale institusjoner ved å inkludere landkarakteristikker i tillegg til individvariablene fra modell 5 i kapittel 4. Er det slik at dersom landet borgerne bor i presterer godt, både politisk og økonomisk, gir dette grunnlag for tillit til overnasjonale institusjoner?

I motsetning til samsvarsmodellen forventer man i forskjellsmodellen at individer som evaluerer nasjonale forhold negativt kan ha grunn til å ha positive holdninger til overnasjonale institusjoner. Muñoz m.fl. (2011) argumenterer for at forskjellsmodellen kan finnes på aggregert nivå: Det å bo i et velfungerende demokrati med velfungerende institusjoner kan ha en negativ effekt på tillit til overnasjonale institusjoner.

I tillegg til å undersøke makrovariablenes effekter på individenes tillit til overnasjonale institusjoner, vil jeg også undersøke om makrovariablene kan gi støtte til samsvarsmodellen slik som individnivåanalysen gjorde. Eller er det slik at forskjellsmodellen vil være gjeldende på makronivå?

Varianskomponentene fra nullmodellen i kapittel fire viste at en del av variasjonen i tillit til overnasjonale institusjoner, er tilskrevet land. Intraklassekorrelasjonen ble målt til 0.066, noe som indikerer at omkring 7 prosent av variasjonen i tillit til overnasjonale institusjoner kan forklares med landforskjeller. Det er derfor naturlig å undersøke hvilke landkarakteristikker som kan forklare individenes variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner.

5.2 Teoretisk og empirisk bakgrunn og utledning av hypoteser

Når man skal forklare variasjon i tillit på makronivå kan man skille mellom kulturelle og institusjonelle makroforklaringer (Norris 1999b; Mishler og Rose 2001). Kulturelle makroforklaringer legger vekt på en homogeniseringseffekt av nasjonal historie, kultur og tradisjoner. Institusjonelle makroforklaringer, på den andre siden, tar utgangspunkt i at rasjonelle borgere i større grad evaluerer politiske objekters prestasjon: institusjonene høster tillit eller mistillit ut ifra den grad de produserer ønskelige utfall, for eksempel økonomisk vekst og lav arbeidsledighet.

Flere landkarakteristikker er blitt benyttet for å forklare variasjon i tillit. McAllister (1999) bruker økonomiske karakteristikker når han forklarer variasjon i politisk tillit. Norris

(1999b) ser nærmere på betydningen av politiske rettigheter og friheter, partisystem og styreform. Newton og Zmerli (2011) benytter mål på demokratisk kvalitet og varighet, samt regjeringens og institusjonenes effektivitet og prestasjon. Van der Meer og Drekker (2011) bruker korrupsjon, økonomisk vekst og dummies for tidligere autoritære og kommunistiske stater når de studerer variasjon i tillit til nasjonale institusjoner.

Makrovariablene som inngår i denne studien er variabler som tidligere er benyttet i litteraturen om politisk tillit og holdninger til overnasjonale institusjoner og som er antatt å ha en sammenheng med tillit til ulike institusjoner. Hypotesene er utledet fra de antagelser og funn som er gjort i denne litteraturen. I forhold til samsvars- og forskjellsmodellen kan det i noen tilfeller være grunn til å forvente motstridende effekter fra makrovariablene. I de tilfellene hvor det er gjort motstridende funn, vil jeg også utlede alternative hypoteser med bakgrunn i de to nevnte modellene.

5.2.1 Demokratisk kvalitet

Et velfungerende politisk system er en nødvendig forutsetning for at individene skal utvikle tillit til det. Flere teoretikere argumenterer for at grad av demokrati, eller demokratisk kvalitet, i et land kan påvirke individenes grad av tillit (se for eksempel Hetherington 1998; Norris 1999c; Inglehart 1999b; Newton og Zmerli 2011).

Å definere hva som betegner et godt demokrati, kan gjøres på flere måter. Man bør imidlertid skille mellom definisjoner av institusjonell og substansiell art. I en institusjonell tilnærming til demokrati omhandler definisjonen av et demokrati en beskrivelse av systemets prosedyrer og institusjoner. Med denne tilnærmingen stiller eksempelvis Presworski m.fl (2000) fire krav til et demokrati: (i) at lederen av regjeringen skal være folkevalgt, (ii) at den lovgivende forsamling skal være folkevalgt, (iii) at det må være mer enn ett parti og (iv) at det må være utført regjeringsskifte ved valg. En substansiell tilnærming derimot, søker en mer utvidet forståelse av hva demokratiet innebærer. I følge Beetham (1994:28) og Diamond og Morlino (2005:XII) kan et høykvalitetsdemokrati kjennetegnes ved institusjoner som sikrer borgerne frihet, politisk likhet og innflytelse - egenskaper som muliggjør borgernes bestemmelse over kollektive avgjørelser. Uavhengig av tilnærming forventer man en positiv effekt av demokratisk kvalitet på tillit blant borgerne (Putnam 1993:111-115; Anderson og Guillory 1997; Inglehart 1999b; Newton og Norris 2000; Newton og Zmerli 2011).

Det er forståelig at grad av demokrati kan påvirke tillit til nasjonale institusjoner, men hvorfor skal det også påvirke overnasjonale institusjoner? Russett og Oneal (2001) bruker Immanuel Kants argumentasjon fra boken *Perpetual Peace: A Philosophical Essay* [1795] om forhold som er nødvendige for å frembringe langvarig fred. De hevder at demokratiske regimer, gjensidig (økonomisk) avhengighet og internasjonale organisasjoner former et fredstriangel.

¹ Ut i fra dette man kan anta at individer som bor i velutviklede demokratier, vil utvikle en likere politisk kultur på det samme normgrunnlaget og vil bli mer villige til å samarbeide med andre nasjoner, snarere enn å gå i konflikt med dem (Brewer m.fl. 2004). Man kan derfor forvente at det å komme fra velutviklede demokratier har en positiv sammenheng med det å ha tillit til overnasjonale institusjoner.

H1: Demokratisk kvalitet har en positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner.

Imidlertid trenger borgerne å være kjent med de demokratiske tradisjonene for å utvikle politisk tillit (McAllister 1999). Dette er et forhold som særlig gjelder borgere i nye demokratier. Listhaug (2003:2) skriver at hva enn statusen til forholdet mellom borgere og stat er i etablerte demokratier, er dette forholdet mer kritisk i tidligere kommunistiske land. Selv om post-kommunistiske land har utviklet nye institusjoner som er substansielt forskjellige fra de som eksisterte før de ble demokratier, varierer de nye institusjonene i kvalitet. Mishler og Rose (2001:39) argumenterer, skjønt for over ti år siden, for at de mest demokratiske institusjonene i nye demokratier ikke kan måle seg med den demokratiske prestasjonen i etablerte demokratier.

Rohrschneiders (2002:752) skriver at borgerne i nye demokratier i større grad bedømmer de nye nasjonale institusjonene opp mot deres erfaring fra regimet som er erstattet. Selv etter en demokratisk omveltning tar det tid før individene utvikler tillit til sitt system (Rose og Mishler 2011). Det er også observert at nivået av tillit til nasjonale institusjoner kan synke i nye demokratier etter en såkalt "honeymoon"-effekt etter regimeendring (Catterberg og Moreno 2006). Ut ifra et komparativt perspektiv argumenteres det for at individer fra nye demokratier har lavere tillit til nasjonale institusjoner sammenliknet med etablerte demokratier (Catterberg og Moreno 2006; Listhaug og Ringdal 2008; Wessel 2009).

I forrige kapittel så vi hvordan individenes holdninger til nasjonale politiske forhold var sammenfallende med deres tillit til overnasjonale institusjoner. I forhold til samsvarsmodellen er det mulig å forvente at borgere fra nye demokratier har mindre tillit også til overnasjonale institusjoner.

H2a: Individer som kommer fra nye demokrati har mindre tillit til overnasjonale institusjoner enn etablerte demokratier.

På den andre siden - i forhold til forskjellsmodellen - kan man anta at individer fra mindre utviklede demokratier har mindre kostnader og større utbytte av å støtte overnasjonale løsninger (Sánchez-Cuenza 2000). Det er derfor også grunn til å tro at individer fra

---

¹En nærmere beskrivelse av dette forholdet er også gjort av Michael Doyle (1983) i boken *Philosophy and Public Affairs*.

nye demokratier faktisk har *mer* tillit til overnasjonale institusjoner enn sine nasjonale institusjoner. Flere studier viser at dette faktisk kan være tilfelle (Wessel 2009; Norris 2004; 2006; Kumlin 2009). Rohrscheniders (2002) argumenter for at individer i nyere demokratier ofte støtter overnasjonale institusjoner med bakgrunn i et ønske om å sementere demokratisk tradisjon i deres eget land. Grunnen til dette kan være at disse landene tidligere har vært autoritære eller totalitære regimer, hvor statsmakten nesten ikke har vært begrenset og hvor politikerne kan ha vært mer tilbøyelige til å misbruke deres makt (van der Meer og Dekker 2011:100). På samme måte argumenterer Kritzinger (2003) for at støtte til overnasjonale løsninger stammer fra en symbolsk protest mot nasjonale, politiske forhold, og at støtte til overnasjonale løsninger i så måte representerer et håp om å overvinne nasjonale problemer.

Sánchez-Cuenza (2000) viser hvordan dårlig prestasjon av nasjonale institusjoner kan føre til økt støtte til overnasjonale løsninger. Muñoz m.fl. (2011) viser at i land hvor de nasjonale institusjonene fungerer dårlig, har individene komparativt høyere tillit til EU. Det er derfor også grunn til å forvente at individer fra nye demokratier også har tillit til overnasjonale institusjoner. Det må derfor formuleres en alternativ hypotese til H2a.

H2b: Individer som kommer fra nye demokratier, har mer tillit til overnasjonale institusjoner enn etablerte demokratier.

Putnam (2000:138) skriver om en "rainmaker"-effekt hvor den aggregerte tilliten i et samfunn kan påvirke den enkeltes grad av tillit. Dette kan ses i sammenheng med Tingstens lov om den sosiale tyngdekraft. I forhold til sammenhengen som ble identifisert i kapittel 4, hvor individenes tillit til nasjonale institusjoner var sammenfallende med deres tillit til overnasjonale institusjoner, er det interessant å studere effekten av aggregert politisk tillit på individenes tillit til overnasjonale institusjoner. I forhold til samsvarsmodellen, og funnene fra kapittel 4, kan man forvente en positiv sammenheng mellom aggregert tillitsnivå til nasjonale institusjoner og tillit til overnasjonale institusjoner.

H3: Individer som bor i et land med gjennomsnittlig høy tillit til nasjonale institusjoner blant borgere, har mer tillit til overnasjonale institusjoner.

5.2.2 Korrupsjon

[...] a vicious circle wherein corruption breeds a climate of distrust that in turn feeds corruption (Morris og Klesner 2010:21).

Teoretisk sett er graden av korrupsjon den mest innflytelsesrike systemnivå-karakteristikken som kan påvirke borgernes grad av politisk tillit (Della Porta 2000 gjengitt i van der Meer og Dekker 2011:98). Korrupsjon (bestikkelser, bedrag, utpressing) er vanligvis

definert som "misbruk av offentlig makt for privat gevinst" (Sánchez-Cuenca 2000:157). Korrupsjon kan påvirke tillit av flere årsaker. Utbredt korrupsjon i politikken og i samfunnet for øvrig kan for det første underminere effektiviteten i det politiske systemet. For det andre antyder korrupsjon mangler på moralske skrupler blant (den politiske) eliten i samfunnet. Korrupte byråkrater og politikere tjener ikke folket slik de skal og benytter sin maktposisjon til å sikre private gevinster. For det tredje er korrupte samfunn upålitelige, i den forstand at borgerne ikke kan være sikre på hvilke politiske utfall som kan forventes, og om utfallene i det hele tatt er i deres egen interesse. I tillegg signaliserer korrupsjon det hjemlige politiske systemets inkompetanse med å få bukt med problemet (van der Meer og Dekker 2011:98). Med dette forventes korrupsjon å ha en negativ effekt på tillit til nasjonale institusjoner (Catterberg og Moreno 2005:46). Hvis man forventer en spillover-effekt, er det rimelig og anta at korrupsjon også vil ha en negativ effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. Tolger (2008) finner støtte for en slik sammenheng i sin studie at tillit til FN.

H4a: Korrupsjon har en negativ effekt på tillit til overnasjonale institusjoner.

Imidlertid argumenterer Sánchez-Cuenca (2000) for at individer som opplever at staten og politiske partier i sitt eget land er påvirket av korrupsjon, kan vurdere å gi mer støtte til overnasjonale løsninger. Han finner også støtte for denne påstanden i sine analyser. Det er derfor også mulig å forvente at korrupsjon i hjemlandet vil ha en positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner, i henhold til forskjellsmodellen. Det er derfor grunn til å formulere en alternativ hypotese til H4a:

H4b: Korrupsjon har en positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner.

5.2.3 Økonomiske forhold

Generelt sett kan økonomiske forhold som gagnar borgerne være med på å utvikle deres tillit til ulike institusjoner i en positiv retning (McAlliser 1999; Miller og Listhaug 1999; Wessel 2009). Her er det imidlertid viktig å skille mellom individuelle og kontekstuelle effekter av økonomisk velferd. I en kontekstuell sammenheng kan individene utvikle tillit til ulike institusjoner som presterer godt økonomisk, uavhengig av deres personlige økonomiske tilstand (van der Meer og Dekker 2011:99). Banfield (1958) argumenterer for at individer i rike land oftere får dekket sine grunnleggende behov, og derfor føler generelt mindre usikkerhet og har høyere grad av tillit til systemet de lever under. Catterberg og Moreno (2005:46) skriver:

Among the determinants of political trust, individual well-being proves to have a robust effect across different groups of nations, which means that citizens' confidence in their political system is tied to the system's ability to increase or

maintain well-being.

Kryssnasjonale studier benytter ulike økonomiske aspekter for å forklare variasjon i tillit, som offentlig velferd, økonomisk vekst og arbeidsledighet (Miller og Listhaug 1999; McAllister 1999; Kumlin 2011). Når det gjelder tillit til overnasjonale institusjoner, er økonomiske aspekter også svært sentralt, særlig i forhold til EU og holdning til europeisk integrasjon (Eichenberg og Dalton 1993; 2007; Gabel 1998a). Gabel (1998a) argumenterer for at nasjonale økonomiske forhold kan influere borgernes oppfattelser av EU, ved at borgere baserer sin evaluering av EU på bakgrunn av nasjonal økonomi.

Økonomisk vekst og arbeidsledighet er to økonomiske aspekter som borgerne har mer informasjonstilgang til. Informasjon om disse karakteristikkenes er ofte godt dekket i massemediene i tillegg til å spille en betydelig rolle i den nasjonale politiske debatten (Wessel 2009:172). Innenfor rammene av en nasjon bør, i forhold til teorien, høy økonomisk vekst og lav arbeidsledighet bidra til å øke eller opprettholde tillit blant borgerne. Dersom man forventer en spillover-effekt fra nasjonale forhold, vil man også kunne anta at økonomisk vekst vil ha en positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. Wessel (2009:173) finner at økonomisk vekst har en positivt påvirkning på individenes tillit til Europaparlamentet og nasjonale institusjoner.

H5: Økonomisk vekst har en positiv effekt på individenes tillit til overnasjonale institusjoner.

Når det gjelder effekten av arbeidsledighet på holdninger til overnasjonale institusjoner kan man forvente to sammenhenger. Kumlin (2011) argumenterer for at veksten i arbeidsledigheten i Vest-Europa over tid kan ha bidratt til fremveksten av politisk mistillit. I forhold til samsvarsmodellen vil negative oppfatninger av nasjonale anliggender overføres på overnasjonale institusjoner. Man kan derfor forvente at høy arbeidsledighet har en negativ effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. Mikhaylov og Marsh (2009:154) finner en negativ sammenheng mellom arbeidsledighet og støtte til EU.

H6a: Arbeidsledighet har en negativ effekt på tillit til overnasjonale institusjoner.

På den andre siden kan negative oppfattelser av hjemlige forhold føre til positive holdninger til overnasjonale institusjoner. Wessel (2009:174) finner at arbeidsledighet har en negativ påvirkning på tillit til nasjonal regjering, men en positiv effekt på tillit til Europaparlamentet. Dersom arbeidsledighet har en positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner, kan dette henge sammen med Kritzingers (2003) argument om "protest-holdninger". En slik sammenheng vil være i tråd med forskjellsmodellen. Det er derfor grunn til å formulere en alternativ hypotese til H6a.

H6b: Arbeidsledighet har en positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner.

Det er også argumentert for at den generelle velferden i en nasjon kan påvirke graden av politisk tillit. Når det gjelder overnasjonale institusjoner, er det argumentert for at den generelle velferden i et land kan være et hinder for å støtte overnasjonale løsninger. Listhaug og Ringdal (2008) finner at høyere skåre på Human Development Index har en positiv sammenheng med tillit til nasjonale politiske- og ordensinstitusjoner, men en negativ sammenheng med tillit til Europaparlamentet. Kumlin (2009) finner også at individer i land med høyere forbruk på offentlige tjenester, har mindre tillit til EU. Han forklarer dette med at borgere i land med høyt utviklet velferdssystem, kan oppfatte europeisk integrasjon som en trussel mot sosiale fordeler. Et slikt funn vil være i tråd med forskjellsmodellen.

H6: Mer offentlig forbruk på helse og utdanning vil ha en negativ effekt på individenes tillit til overnasjonale institusjoner

5.3 Operasjonalisering av uavhengige makrovariabler

For å teste hypotesene om nye demokratier har jeg konstruert en dummy hvor nye demokratier er gitt verdien 1 og etablerte demokratier verdien 0. Landene er tildelt skårer etter inndelingen som ble gjort i metodekapitlet.

Aggregert tillit til nasjonale institusjoner

Denne variabelen er konstruert med utgangspunkt i gjennomsnittsskårene for land basert på indeksen tillit til nasjonale institusjoner (nærmere beskrevet i metodekapitlet). Respondentene er tildelt gjennomsnittsskåren på tillitsvariabelen i det landet de kommer fra. Dette er teknisk betegnet som aggregering. Variabelen måler i så måte befolkningens gjennomsnittlig tillit til nasjonale institusjoner i de ulike landene. For enkelhetens skyld betegner jeg denne variabelen som *aggregert tillit* videre i dette kapitlet.

Demokratisk kvalitet

Denne studien inneholder kun demokratier etter Prezworski m.fl (2000) sin definisjon. Derfor vil demokratisk kvalitet bli målt ut i fra graderinger av demokratisk kvalitet etter en mer substansiell definisjon.

Demokratisk kvalitet kan måles på mange måter, og det finnes en rekke mål tilgjengelige for dette. For eksempel fokuserer Freedom House på rangeringer av sivile og politiske

rettigheter, og gir land skårer ut ifra i hvilken grad regimet ivaretar disse rettighetene.² Polity IV måler demokrati ut i fra tre kriterier: (i) om det eksisterer institusjoner og prosedyrer slik at borgerne kan uttrykke effektive preferanser av politiske alternativer og ledere; (ii) institusjonaliserte maktbegrensninger for den utøvende regjering/leder; og (iii) garantien for sivile rettigheter for alle borgere i deres daglige liv og i politisk deltakelse.³

I denne studien har jeg valgt å bruke *The Economist Intelligence Unit* (2006) sin *Index of Democracy* (heretter IoD).⁴ IoD måler demokrati ut i fra fem kategorier og har en mer fingradert måleskala enn Polity og Freedom House. De fem kategoriene er valgprosedyre og pluralisme, sivile rettigheter, regjeringens virkemåte, politisk deltakelse og politisk kultur. (i) Valgprosedyre og pluralisme er basert på indikatorer relatert til frie og rettferdige valg samt politisk frihet. (ii) Sivile rettigheter inkluderer ytringsfrihet, pressefrihet, religionsfrihet og rettigheter til å gjennomføre juridiske prosesser. (iii) Regjeringens virkemåte er målt med indikatorer relatert til for eksempel omfanget av kontroll over folkevalgt regjering og byråkratiets dugelighet. (iv) Politisk deltakelse omhandler i hvilken grad borgerne selv velger politisk representanter fritt. (v) Politisk kultur omhandler i hvilken grad det samfunnsmessig støtte til demokratiske prinsipper. Hver av disse kategoriene måles på en skala fra 1-10, og indeksen er konstruert ut ifra gjennomsnittskårene fra disse fem indikatorene.

Index of Democracy er tidligere benyttet av Newton og Zmerli (2011) i deres studie av sosial og politisk tillit. IoD anses som et godt mål på demokratisk kvalitet i studier av tillit.⁵ Målet kan vurderes til å ha god målevaliditet ettersom det fanger opp mange aspekter ved demokratisk kvalitet. I tillegg til å bruke Index of Democracy, bruker jeg en indeks basert på Polity IV og Freedom House sine mål som en robusthetstest på effekten av demokratisk kvalitet.

Korrupsjon

Grad av korrupsjon blir i denne studien målt med *Corruption Perception Index* (CPI) tilgjengeliggjort av Transparency International.⁶ CPI er samlet inn i perioden 2000-2009. Måletidspunktet varierer derfor fra land til land. CPI fokuserer på korrupsjon i offentlig sektor og definerer korrupsjon som "the abuse of public office for private gain". CPI er basert på flere eksperterundersøkelser per land. Skårene i CPI reflekterer på denne måten antagelser om graden av korrupsjon slik det blir sett av næringslivspersoner, risikoanalytikere og offentlig opinion. Surveyene som danner basis for indeksen, fokuserer på spørsmål om misbruk

²For ytterligere beskrivelse se <http://www.freedomhouse.org/>

³For en nærmere beskrivelse av Polity IV se Marshall and Jaggers (2002).

⁴For en nærmere beskrivelse av Index of Democracy se Kekic (2007), tilgjengeliggjort på The Economist sine hjemmesider: http://www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_INDEX_2007_v3.pdf.

⁵Index of Democracy korrelerer forøvrig relativt sterkt med målene fra Freedom House ($r = .687$) og Polity IV ($r = .692$). I tillegg korrelerer indeksen sterkt med demokratimål fra Verdensbanken: World Bank Governance Indicators ($r = .902$).

⁶Mer om Transparency International og CPI kan leses her: <http://www.transparency.org/>

av offentlig makt for privat vinning, med et eksplisitt fokus på bestikkelser av offentlige tjenestemenn. Kildene som gir grunnlag for indeksen, skiller ikke mellom administrativ og politisk korrupsjon. CPI kan derfor ses på som et mål på grad av korrupsjon i samfunnet. CPI-skalaen går fra 0 (utbredt korrupsjon) til 10 (ingen korrupsjon). Indeksen er snudd for en mer intuitiv tolkning av parameterestimatene.

Økonomisk vekst

I denne studien måler jeg økonomisk vekst ut ifra gjennomsnittlig prosentvis vekst av BNP per innbygger i perioden 2000-2005. Dataene er hentet fra Verdensbankens World Development Indicators.⁷ Dette målet er for øvrig høyt korrelert med lignende mål fra Eurostat og IMF (van der Meer og Dekker 2011:102).

Arbeidsledighet

Arbeidsledighet blir i denne studien målt i gjennomsnittlig prosentandel av arbeidskraften som er tilgjengelig for, og søker etter, arbeid i de ulike landene i perioden 2000-2005. Dataene er hentet fra Verdensbankens World Development Indicators.

Offentlig forbruk på helse og utdanning:

Hvor stor prosentandel av BNP et land bruker på offentlige tjenester, er en indikator på omfanget av velferdspolitik. I denne studien måles grad av velferdsstat ut ifra hvor mange prosent av BNP landene bruker på helse og utdanning. Dataene er hentet inn fra World Development Indicators. Prosentandelen er gjennomsnittlig forbruk på helse og utdanning (både til private og offentlige tjenester) i perioden 2005-2007.

5.3.1 Begrensinger for analysen

En empirisk vurdering av makrovariablenes validitet vil være hindret av begrensingen av antall land som analyseres. Dette gjør at man ikke får undersøkt alle potensielt interessante variabler samlet, med et lite antall N (Lijphart 1971). I denne studien analyseres 30 land, noe som begrenser muligheten for å analysere flere makrovariabler samtidig. Dessuten er makrovariablene i denne studien relativt sterkt korrelert med hverandre.⁸ Dette kan medføre kolinearitetsproblemer dersom de inkluderes samtidig. Grunnen til at de er sterkt korrelert med hverandre, er at land tenderer til å gruppere seg, særlig mot enden av skalaen på variablene. For eksempel er de nordiske landene små, rike, har lange demokratiske tradisjoner, er fredelige og har lite utbredt korrupsjon. Jeg vil derfor inkludere disse

---

⁷Mer om World Development Indicators kan leses her: <http://data.worldbank.org/data-catalog>

⁸Se vedlegg for korrelasjonsmatrise mellom de uavhengige makrovariablene. Makrovariablene korrelerer med en styrke på mellom 0.5 og 0.8. Og har VIF-skåre mellom 4-9 når de behandles samtidig.

variablene enkeltvis. I tillegg vil jeg kontrollere effektene med en dummy for nye demokratier og variabelen *aggregert politisk tillit*.

Ettersom variablene er sterkt korrelert med hverandre, vil de i prinsippet svare for det samme fenomenet; velutviklet demokrati. Man kan argumentere for at offentlig forbruk på helse og utdanning er et mål på velfungerende demokrati, i og med at staten bruker penger på noe som i prinsippet er borgernes ønsker. I tillegg har velfungerende demokratier bedre støtteordninger for arbeidsledige. Korrupsjon er i noen tilfeller benyttet som mål på demokratisk kvalitet (se for eksempel Kaufmann m.fl. 2009). Likevel er det interessant å studere disse variablene, fordi de i prinsippet er ulike landkarakteristikker som kan ha forskjellig effekt.

5.4 Analyse

5.4.1 Bivariat analyse

Tabell 5.1 viser bivariate sammenhenger mellom de uavhengige variablene og tillit til overnasjonale og nasjonale institusjoner. I dette kapitlet undersøker jeg denne sammenhengen med kontekstuelle variabler som i teorien kan påvirke holdninger til både nasjonale og overnasjonale institusjoner. Det er derfor interessant å se hvordan makrovariablene påvirker nasjonale institusjoner uavhengig av nivå. Jeg har også gjennomført en flernivåanalyse av makrovariablenes effekter på tillit til nasjonale institusjoner, kontrollert for individkarakteristikker. Resultatene fra denne analysen kommenteres senere i kapitlet.

I følge samsvarsmodellen kan en forvente at ulike erfaringer fra nasjonale forhold, og ulik grad av tillit til nasjonale institusjoner, har en spillover-effekt på tillit til overnasjonale institusjoner.

Generelt sett har makrovariablene sterkere sammenheng med nasjonale institusjoner enn med overnasjonale institusjoner og i flere tilfeller har sammenhengen forskjellige fortegn på de ulike nivåene. Når det gjelder *nye demokratier*, har individer som tilhører disse mer tillit til overnasjonale institusjoner og mindre tillit til nasjonale institusjoner sammenlignet med etablerte demokratier. Dette er i tråd med H2b.

Gjennomsnittlig (aggregert) tillit til nasjonale institusjoner har en signifikant positiv bivariat sammenheng med tillit til alle institusjonene, uavhengig av nivå. Grad av demokratisk kvalitet har som forventet en signifikant positiv sammenheng med tillit til nasjonale institusjoner, men en negativ signifikant sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner. Dette er det motsatte av hva som er forventet i H1. *Korrupsjon* har som forventet en negativ signifikant sammenheng med tillit til nasjonale institusjoner, men en signifikant positiv effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. Dette er i tråd med H4b.

Tabell 5.1: Bivariate sammenhenger: tillit til overnasjonale og nasjonale institusjoner.

	Overnasjonale institusjoner	Nasjonale institusjoner
Nye demokratier	0.114*** (0.148)	-0.229*** (-0.844)
Aggregert tillit	0.245*** (0.200)	0.372*** (0.542)
Index of Democracy	-0.052*** (-0.035)	0.271*** (0.362)
Korrupsjon (CPI)	0.017*** (0.012)	-0.282*** (-0.246)
BNP per innbygger (% vekst)	0.146*** (0.091)	-0.159*** (-0.121)
Arbeidsledighet (%)	-0.004 (-0.002)	-0.224*** (-0.092)
Offentlig forbruk på helse og utd. (% av BNP)	-0.057*** (-0.030)	0.221*** (0.389)

N= 38034. Pearsons r. Ustandardiserte koeffisienter i parentes. * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Økonomisk vekst, målt i prosentvis vekst i BNP per innbygger, har en signifikant positiv sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner. Variabelens sammenheng med tillit til nasjonale institusjoner er negativ og signifikant. Det er motsatt av hva som er forventet. Variabelen *arbeidsledighet* har en ikke-signifikant bivariat sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner, men som forventet en negativ signifikant sammenheng med tillit til nasjonale institusjoner.

Offentlig forbruk på helse og utdannelse har i likhet med demokratisk kvalitet en positiv sammenheng med tillit til nasjonale institusjoner, men en negativ signifikant sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner.

Det er verdt å merke seg at sammenhengen til *demokratiindeksen*, *korrupsjon*, *økonomisk vekst* og *offentlig forbruk på helse og utdannelse* har forskjellig retning på institusjonene på de ulike nivåene. Dette kan ha sammenheng med at nye demokratier har lavere skåre på demokratisk kvalitet og offentlig forbruk på helse og utdannelse enn etablerte demokratier, men på den andre siden mer korrupsjon og høyere økonomisk vekst enn etablerte demokratier. De etablerte demokratiene er i utgangspunktet rikere enn nye demokratier og vil ha vanskeligere for å oppnå økonomisk vekst på lik linje med nye demokratier.⁹ Som vi ser er respondenter fra nye demokratier mindre tillitsfulle til nasjonale institusjoner enn etablerte demokratier, og mer tillitsfulle overfor overnasjonale institusjoner. Disse bivariate sammenhengene gir støtte til forskjellsmodellen.

5.4.2 Flernivåanalyse av tillit til overnasjonale institusjoner

Flernivåmodellene i dette kapitlet bygger på individnivåanalysen. Nivå 2-variablene inkluderes i tillegg til nivå 1-variablene fra modell 5 i kapittel 4. Makrovariablene inkluderes

⁹Se vedlegg for deskriptiv statistikk av økonomisk vekst og de andre makrovariablene.

først enkeltvis (vist i tabell 5.2) grunnet multikolaritetsproblemer. I tillegg kontrollerer jeg for spuriøse effekter ved (i) å kontrollere for en dummy med nye demokratier (vist i tabell 5.3), og så (ii) kontrollere med aggregert tillit til nasjonale institusjoner sammen med de øvrige makrovariablene (vist i tabell 5.4). Med dummyen kontrollerer jeg for forskjeller i nye og etablerte demokratier. Med aggregert tillit kontrollerer jeg for respondentenes gjennomsnittlige tillit til nasjonale institusjoner. Resultatene fra tabell 5.3 og 5.4 kommenteres kort i neste del av kapitlet.

Tabell 5.2 viser de ulike mikro- og makrovariablenes effekt og forklaringssevne på variasjonen i tillit. Nivå 1-variablenes effekter er like sammenlignet med modell 5 i kapittel 4. Ved å se på fit-koeffisientene, ser vi at nivå 2-variablene enkeltvis bidrar noe til å forbedre modelltilpasningen fra modell 5 i kapittel 4.

Resultatene fra tabell 5.2 gir et tydelig mønster: Borgere som bor i et land som ikke presterer med hensyn til demokratisk kvalitet, korrupsjon og arbeidsledighet, har mer tillit til overnasjonale institusjoner. Og motsatt; de som bor i et velutviklet demokrati med velfungerende institusjoner, lite korrupsjon og høyt offentlig forbruk på helse og utdannelse, har mindre tillit til overnasjonale institusjoner.

I modell 6 er dummyen for nye demokratier inkludert. Variabelen har en positiv og signifikant sammenheng. Det betyr at gjennomsnittlig tillit til overnasjonale institusjoner øker med 0.79 skalaenheter dersom respondentene bor i nye demokratier, kontrollert for individkarakteristikker. Dette indikerer at individer fra nye demokratier er mer tillitsfulle overfor overnasjonale institusjoner enn individer fra etablerte demokratier. H2b kan bekreftes, og H2a følgelig forkastes. Denne variabelen forklarer alene i overkant av 10 prosent av variasjonen i tillit til overnasjonale institusjoner.

Effekten av *aggregert tillit* vises i modell 7. Til tross for den *positive* bivariate sammenhengen mellom tillit til nasjonale og overnasjonale institusjoner, har aggregert tillit en signifikant *negativ* effekt på tillit til overnasjonale institusjoner i den multivariate analysen. Dette forteller at gjennomsnittlig tillit til overnasjonale institusjoner synker med 0.56 skalaenheter når gjennomsnittlig tillit til nasjonale institusjoner øker med én skalaenhet, kontrollert for individkarakteristikker. Dette indikerer at individer som kommer fra land med gjennomsnittlig høy tillit til nasjonale institusjoner, har lavere tillit til overnasjonale institusjoner. For eksempel kan man si at en borger i et land som Bulgaria, som har en gjennomsnittlig tillit på 3.42 (på en 0-10 skala), er forventet av modellen å ha 1.92 skalaenheter mer tillit til overnasjonale institusjoner enn andre borgere med de samme individkarakteristikkene som bor i et land med gjennomsnittlig høy tillit til nasjonale institusjoner, som for eksempel Danmark (med 6.37 gjennomsnittlig tillit til nasjonale institusjoner). H3 må dermed forkastes. Effekten av denne variabelen svarer for omkring 8 prosent av variasjonen mellom land.

Tabell 5.2: Landvariabler: Flernivåmodell med varierende konstantledd for land.

	Modell6 b	Modell7 b	Modell8 b	Modell9 b	Modell10 b	Modell11 b	Modell12 b
Konstantledd	5.02***	5.31***	5.31***	5.31***	5.29***	5.30***	5.30***
Nivå 1-variabler:							
Alder	0.01***	0.01***	0.01***	0.01***	0.01***	0.01***	0.01***
Alder ²	0.00***	0.00***	0.00***	0.00***	0.00***	0.00***	0.00***
Mann	0.06**	0.06**	0.06**	0.06**	0.06**	0.06**	0.06**
Urban/rural	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
Utdannelse	0.02**	0.02**	0.03**	0.03**	0.03**	0.02**	0.03**
-Høyere tjenesteklasse ^a	0.05	0.05	0.05	0.05	0.05	0.05	0.05
-Lavere tjenesteklasse	0.13***	0.13***	0.13***	0.13***	0.13***	0.13***	0.13***
-Rutinefunksjonærer	0.08*	0.08*	0.08*	0.08*	0.08*	0.08*	0.08*
-Småborgerskap og bønder	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01
-Faglærte arbeidere	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01
-Ikke yrkesaktiv	0.12***	0.11***	0.11***	0.12***	0.12***	0.12***	0.12***
Sekulær/religiøs	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Økonomisk høyre-venstre	-0.09***	-0.09***	-0.09***	-0.09***	-0.09***	-0.09***	-0.09***
Autoritær/frihetlig	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01
Vern/vekst	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03
Holdning til immigrasjon	0.03***	0.03***	0.03***	0.03***	0.03***	0.03***	0.03***
-Region ^b	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01	-0.01
-Nasjon	0.04**	0.04**	0.04**	0.04**	0.04**	0.04**	0.04**
-Europa	0.30***	0.30***	0.30***	0.30***	0.30***	0.30***	0.30***
-Verden	0.02	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
Sosial tillit	0.01*	0.01*	0.01*	0.01*	0.01*	0.01*	0.01*
Politisk interesse	0.05***	0.05***	0.05***	0.05***	0.05***	0.05***	0.05***
-Ytterliggående venstre ^c	-0.36***	-0.36***	-0.36***	-0.36***	-0.36***	-0.36***	-0.36***
-Moderat venstre	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03
-Moderat høyre	0.13***	0.13***	0.13***	0.13***	0.13***	0.13***	0.13***
-Ytterliggående høyre	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11	0.11
-Ingen parti	-0.11***	-0.11***	-0.11***	-0.11***	-0.11***	-0.11***	-0.11***
Hvor forhøyd med demokrati	0.17***	0.17***	0.17***	0.17***	0.17***	0.17***	0.17***
Tillit til nasjonale institusjoner	0.57***	0.57***	0.57***	0.57***	0.57***	0.57***	0.57***
Nivå 2-variabler:							
Nye demokratier	0.79***						
Aggregert tillit til nasjonale insitusjoner		-0.56***					
Index of Democracy			-0.46***				
Korrupsjon (CPI)				0.20***			
BNP per innbygger (% vekst)					0.12**		
Arbeidsledighet (%)						0.07**	
Forbruk på helse og utd. (% av BNP)							-0.31**
Landnivåvarians (ψ)	0.263***	0.267***	0.256***	0.238 ***	0.282***	0.284***	0.280***
Individnivåvarians (θ)	2.947***	2.947***	2.947***	2.947***	2.947***	2.947***	2.947***
Totalt forklart varians (R^2)	0.346	0.332	0.370	0.432	0.288	0.274	0.291
Nivå 2-variabelenes forklarte varians (R^2)	0.099	0.085	0.123	0.185	0.041	0.027	0.044
N nivå 1	38034	38034	38034	38034	38034	38034	38034
N nivå 2	30	30	30	30	30	30	30
-2LL	149352	149353	149357	149353	149358	149357	149356
AIC	149407	149409	149417	141409	149419	149417	149415
Høyeste VIF	2.44	2.44	2.44	2.44	2.44	2.44	2.45

Ustandardiserte koeffisienter fra REML-estimering.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

^a Sosial klasse: ufaglærte arbeidere er referansekategori.

^b Territoriell tilknytning: by/lokalsamfunn er referansekategori.

^c Foretrukket politisk parti: sentrumpartier (5-6) er referansekategori.

Tabell 5.3: Landvariabler: Kontroll med dummy for nye demokratier

	Modell13	Modell14	Modell15	Modell16	Modell17	Modell18
	b	b	b	b	b	b
Konstantledd	5.135***	5.150***	5.189***	5.040***	5.080***	5.084***
Nivå 1-variabler^a (Ikke rapportert)						
Nivå 2-variabler						
Nye demokratier	0.496**	0.441	0.334	0.732**	0.631**	0.616**
Aggregert tillit	-0.338*					
Index of Democracy		-0.284*				
Korrupsjon (CPI)			0.137**			
BNP per capita (% vekst)				0.015		
Arbeidsledighet (%)					0.027	
Forbruk på helse og utd. (% av BNP)						-0.123
Landnivåvarians	0.240***	0.242***	0.235***	0.273***	0.263***	0.264***
Individnivåvarians	2.947***	2.947***	2.947***	2.947***	2.947***	2.947***
Totalt forklart varians (R^2)	0.425	0.418	0.442	0.312	0.346	0.342
-2LL	149350	149352	149352	149356	149348	149354
AIC	149417	149418	149419	149423	149424	149421
Høyeste VIF	2.45	2.62	3.02	2.60	2.44	2.45
N nivå 1	38034	38034	38034	38034	38034	38034
N nivå 2	30	30	30	30	30	30

Ustandardiserte koeffisienter fra REML-estimering.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

^aNivå 1-variablene ikke rapportert, da de er like i forhold til tabell 5.2.

Tabell 5.4: Landvariabler: Kontroll med aggregert tillit

	Modell19	Modell20	Modell21	Modell22	Modell23
	b	b	b	b	b
Konstantledd	5.312***	5.312***	5.308***	5.312***	5.311***
Nivå 1-variabler^a (Ikke rapportert)					
Nivå 2-variabler:					
Aggregert tillit	-0.296	-0.224	-0.448***	-0.444**	-0.424**
Index of Democracy	0.289*				
Korrupsjon (CPI)		0.141**			
BNP per capita (% vekst)			0.064		
Arbeidsledighet (%)				0.027	
Forbruk på helse og utd. (% av BNP)					-0.149
Landnivåvarians	0.246***	0.237***	0.254***	0.266***	0.260***
Individnivåvarians	2.947***	2.947***	2.947***	2.947***	2.947**
Totalt forklart varians (R^2)	0.404	0.435	0.377	0.336	0.356
-2LL	149352	149354	149356	149358	149354
AIC	149419	149420	149423	149425	149421
Høyeste VIF	2.47	2.78	2.45	2.45	2.46
N nivå 1	38034	38034	38034	38034	38034
N nivå 2	30	30	30	30	30

Ustandardiserte koeffisienter fra REML-estimering.

* $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

^aNivå 1-variablene ikke rapportert, da de forholder seg like i forhold til tabell 5.2.

Demokratisk kvalitet har i likhet med aggregert tillit en *negativ*, signifikant effekt på tillit til overnasjonale institusjoner i modell 8. Gjennomsnittlig tillit til overnasjonale institusjoner synker med 0.46 skalaenheter når demokratisk kvalitet øker med én skalaenhet. Dette indikerer at borgere som bor i høyt demokratisk utviklede land har mindre tillit til overnasjonale institusjoner.¹⁰ H1 må derfor forkastes. Denne variabelen svarer for nesten 9 prosent av variasjonen i tillit til overnasjonale institusjoner.

I modell 9 har *korruptsjon* en signifikant *positiv* effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. Dette til tross for den signifikante, negative bivariate sammenhengen. Gjennomsnittlig tillit til overnasjonale institusjoner øker med 0.20 skalaenheter når grad av korruptsjon blir vurdert én skalaenhet mer, kontrollert for individkarakteristikker. Dette indikerer at individer i land med mye korruptsjon er *mer* tillitsfulle til overnasjonale institusjoner. Korruptsjon alene svarer for omtrent 18 prosent av variasjonen i tillit. H4b kan bekreftes, og H4a avkreftes.

Økonomisk vekst har en positiv signifikant effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. I modell 10 ser vi at dersom økonomisk vekst øker med én skalaenhet, øker gjennomsnittlig tillit til overnasjonale institusjoner med 0.12 skalaenheter. Dette indikerer at individer som bor i land med økonomisk vekst har mer tillit til overnasjonale institusjoner. Økonomisk vekst svarer for 4 prosent av variasjonen i tillit og H5 kan bekreftes.

Modell 11 viser at arbeidsledighet har en positiv signifikant effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. Gjennomsnittlig tillit til overnasjonale institusjoner øker med 0.07 skalaenheter når arbeidsledighetsprosenten øker med én skalaenhet. Det vil si at individer som bor i land hvor arbeidsledighetsprosenten er høy, har mer tillit til overnasjonale institusjoner. Arbeidsledighet svarer for omtrent 3 prosent av variasjonen i tillit på landnivå. H6a kan bekreftes med en svak kausaleffekt.

Offentlig forbruk på helse og utdanning har en negativ signifikant effekt på tillit til overnasjonale institusjoner i modell 12. Dette forteller at individer fra land hvor en større del av BNP per innbygger brukes på helse og utdanning, har mindre tillit til overnasjonale institusjoner. Denne sammenhengen forklarer omkring 5 prosent av variasjonen i tillit. H7 kan bekreftes.

5.4.3 Vurdering av resultatene

Nivå 2-variablenes sammenheng i den multivariate analysen er mye sterkere enn den bivariate analysen. For eksempel er den bivariate sammenhengen for demokratisk kvalitet ($b=-0.035$) vesentlig mindre enn den totale kausaleffekten ($b=-0.046$). Demokratisk kvalitet

---

¹⁰Effekten av demokratisk kvalitet er også undersøkt med en indeks basert på Freedom House og Polity IV sine skårer for frihet og demokrati. Denne viser samme resultat: Effekten av å bo i et fritt og demokratisk land har en signifikant negativ effekt på tillit til overnasjonale institusjoner. Den totale kausaleffekten av indeksen er -0.928 og signifikant på 5 prosent-nivået.

har på denne måten en sterk, negativ spuriøs komponent (-0.49).

Når parameterverdiene er såpass forskjellig i den bivariate sammenhengen og den multivariate analysen som her, er det grunn til å spørre seg hvorfor dette skjer. Det kan det være flere grunner til, men utelatt variabel-skjevhet eller undertrykking er mulige forklaringer.

Utelatt variabel-skjevhet kan påvirke parameterestimatene (Skog 2009:271-6). Utelatt variabel-skjevhet forekommer når en potensielt sentral variabel, som kan være korrelert både med avhengig- og med en uavhengig variabel, ikke er inkludert i modellen. Dette er nærmest et faktum i bivariate analyser. Med utelatt variabel-skjevhet endrer styrken på en variabels effekt seg i den ene eller andre retningen.

En slik utelatt variabel kan være en undertrykt variabel (supressor) (Darmawan og Keeves 2006). En undertrykt variabel er i følge Horst (1941) en variabel som (i) korrelerer med avhengig variabel, (ii) som korrelerer med andre forklaringsvariabler og (iii) som bidrar til økt forklart varians. Skog (2009:275) beskriver en slik variabel som en variabel som undertrykker eller skjuler en reell sammenheng når man bare studerer bivariate sammenhenger. Det er først når man inkluderer den undertrykte variabelen i en multivariatanalyse, at sammenhengen med den aktuelle variabelen (i dette tilfelle makrovariablene) kommer til syne. Det er med dette mulig å anta at de bivariate sammenhengene ikke er skjeve. Jeg har foretatt en sensitivitetsanalyse av modellene i tabell 5.2, hvor jeg først har inkludert alle variablene i en modell, for så å utelate én etter én variabel. Det er to individnivå-variabler som påvirker makrovariablene: *tillit til nasjonale institusjoner* og *tilfredshet med nasjonalt demokrati*. Når kun én av disse er inkludert sammen med én av makrovariablene, får makrovariablene den tilsvarende effekten som vises i tabell 5.2. Når de utelates, reduseres effektene av makrovariablene til omtrent det nivået de har i den bivariate sammenhengen. VIF-testen indikerer at det ikke forekommer problematisk kolinearitet (høyeste VIF= 1.40) i disse enkle modellene. I så måte er det grunn til å tro variablene fungerer som undertrykkere for makrovariablene i den bivariate analysen, med en negativ effekt.

Et slikt tilfelle kan også reversere sammenhengen mellom to variabler. I Simpsons paradoks kan en kausalsammenheng, til tross for at den er antatt å ha en positiv effekt, ha en negativ effekt i den bivariate sammenhengen. Dette kan være en mulig forklaring på den reverserte sammenhengen *aggregert tillit* har i den bivariate (+) og den multivariate analysen (-).

I tabell 5.3 og 5.4 kontrollerer jeg effektene ved å inkludere en dummy for *nye demokratier* og *aggregert tillit*. Når jeg kontrollerer for nye demokratier og aggregert tillit, blir effektene av økonomisk vekst, arbeidsledighet og offentlig forbruk ikke-signifikante og de "stjeler" effekten av de øvrige makrovariablene. Effekten av *demokratisk kvalitet* er fortsatt statistisk signifikant på 10 prosent-nivået når man kontrollerer for nye demokratier og aggregert tillit.

Effekten av *korruptsjon* er også statistisk signifikant på 5 prosent-nivået når man kontrollerer for nye demokratier og aggregert tillit. Effekten av disse variablene reduseres også når jeg kontrollerer for *nye demokratier* og *aggregert tillit*

5.4.4 Hvordan påvirker variablene tillit til nasjonale institusjoner?

For å få et innblikk i hvordan makrovariablene påvirker tillit til institusjoner generelt, har jeg også undersøkt variablenes effekt på tillit til nasjonale institusjoner i en flernivåmodell.

¹¹ *Nye demokratier* har en signifikant negativ effekt på tillit til nasjonale institusjoner. *Aggregert tillit* har en signifikant positiv effekt på tillit til nasjonale institusjoner. Det samme har demokratisk kvalitet målt med *Index of democracy*. *Korruptsjon* har som forventet en signifikant negativ effekt. Prosent økning i *BNP per innbygger* har også en signifikant negativ effekt. Dette er en motstridende sammenheng i forhold til hva som er forventet i teorien. Det kan imidlertid forklares med at variabelen er målt i en periode hvor nye demokratier opplever prosentvis høy økonomisk vekst, sammenlignet med etablerte demokratier. ¹² Vi har tidligere sett at nye demokratier har mindre tillit til nasjonale institusjoner enn etablerte demokratier. *Arbeidsledighet* har som forventet en negativ effekt på tillit til nasjonale institusjoner. *Offentlig forbruk på helse og utdanning* har en positiv effekt. Sammenlignet med effektene som variablene har på overnasjonale institusjoner, har alle effektene det motsatte fortegnet på tillit til nasjonale institusjoner. Med dette kan man si at makrovariablenes sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner er unike. Denne sammenligningen støtter argumentasjonen for at forskjellsmodellen er mulig på makronivået.

5.4.5 Om forholdet mellom tillit til nasjonale og overnasjonale institusjoner i de enkelte landene

For å gi et mer nyansert bilde av forholdet mellom individenes tilfredshet med nasjonale institusjoner og deres tillit til overnasjonale institusjoner, har jeg sett nærmere på forholdet mellom individenes tillit til nasjonale og overnasjonale institusjoner i de landene som er med i analysen. Jeg har regnet ut logaritmen til oddsen for å ha tillit til overnasjonale og nasjonale institusjoner. I tillegg har jeg sett på forholdet mellom disse.

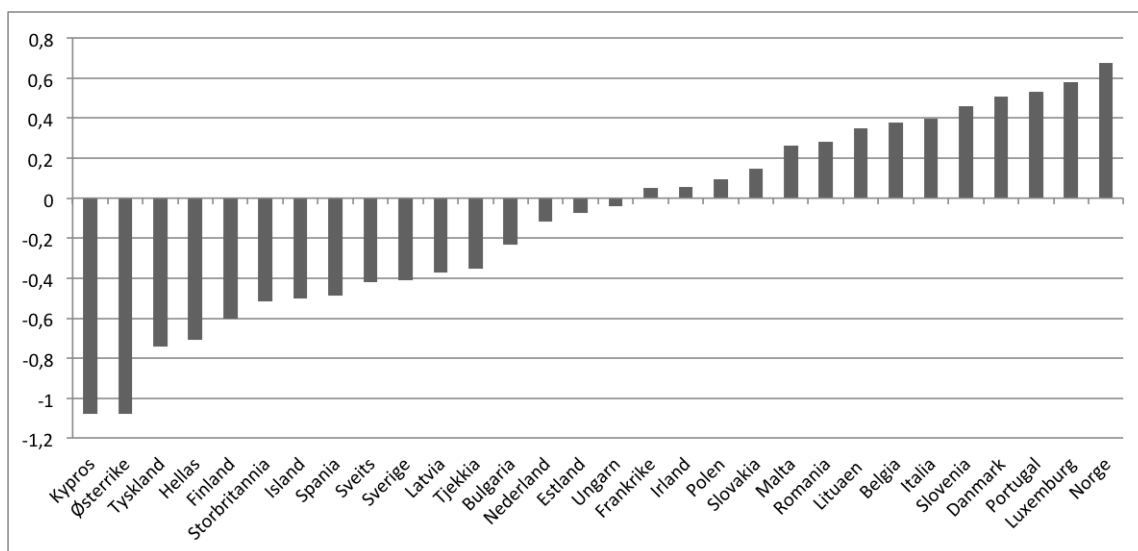
Figur 5.1 og 5.2 viser logaritmen til oddsen (log odds) for at respondentene har tillit til overnasjonale og nasjonale institusjoner. ¹³ Positive log odds indikerer høyere odds for å ha tillit versus ikke å ha tillit til de ulike institusjonene i de ulike landene. I

¹¹Resultatene fra denne analysen er ikke rapportert i dette kapitlet. En tabell med resultatene er inkludert i vedlegget.

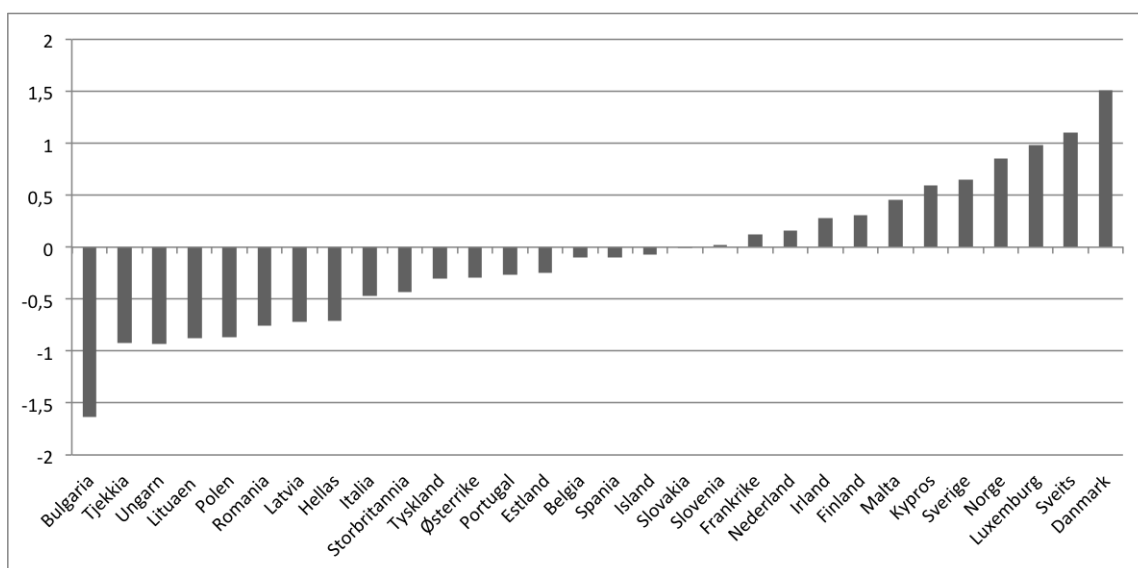
¹²Se vedlegg for deskriptiv statistikk av makrovariablene, fordelt på land

¹³Logaritmen til oddsene i figur 5.1 og 5.2 er regnet ut i fra de likeveide additive indeksene presentert i metodekapitlet. Tillitsskalaene (1-10) er kodet om 1 til 5 = 0 og 6-10 = 1, oddsen er regnet ut i fra antall respondenter i kategori 1 delt på respondenter i kategori 0 i de ulike landene. Sortert etter positive log odds. Kilde: European Values Study, 2008-2010. Korrelasjonen mellom de to dikotome variablene er ($r = 0.245$) positiv og signifikant innenfor 5 prosent-nivået.

Figur 5.1: Log odds for å ha tillit overnasjonale institusjoner fordelt på land.

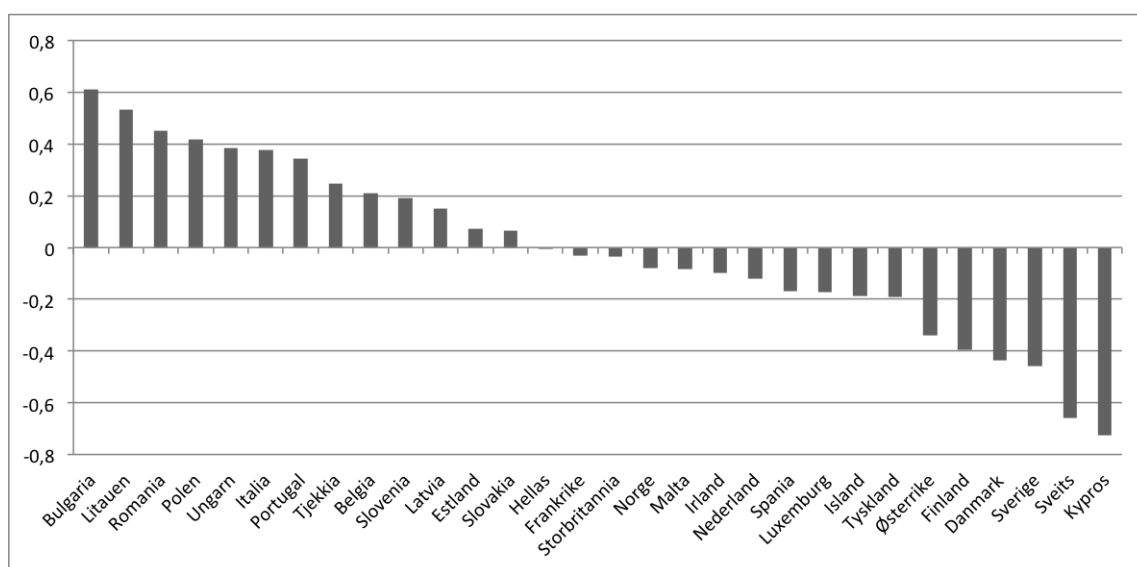

Figur 5.2: Log odds for å ha tillit nasjonale institusjoner fordelt på land.

den bivariate og multivariate analysen fant jeg at nye demokratier har høyere tillit til overnasjonale institusjoner enn etablerte demokratier. Samtidig hadde de mindre tillit til nasjonale institusjoner enn etablerte demokratier. Figurene viser et mer nyansert bilde.

Norge er det landet hvor respondentene har høyest (positiv) odds for å ha tillit til overnasjonale institusjoner, etterfulgt av Luxemburg, Portugal og Danmark. Blant de landene som har lavest (negativ) odds for å ha tillit til overnasjonale institusjoner, finner vi Kypros, Østerrike og Tyskland. Når det gjelder log odds for tillit til nasjonale institusjoner, finner vi igjen Danmark, Luxemburg og Norge blant de landene med høyest (positiv) log odds, i tillegg til Sveits, Sverige og Kypros. Blant de landene med lav (negativ) log odds for tillit til nasjonale

institusjoner finner vi Bulgaria, Tsjekkia og Ungarn.

Figur 5.3: Forskjell i log odds for tillit til overnasjonale versus nasjonale institusjoner, fordelt på land.

Figur 5.3 viser forskjell i logaritmen til oddsen (log odds) for å ha tillit overnasjonale- versus nasjonale institusjoner.¹⁴ Blant de landene hvor respondentene har høyere log odds for å ha tillit til overnasjonale institusjoner enn nasjonale institusjoner er nye demokratier hyppigst representert, med unntak av Italia, Belgia og Portugal. Eksempelvis har en respondent fra Bulgaria 0.6 høyere log odds for å ha tillit til overnasjonale institusjoner, sammenlignet med tillit til nasjonale institusjoner. Blant de landene hvor respondentene har høyere log odds for tillit til nasjonale institusjoner enn overnasjonale institusjoner finner vi de etablerte demokratiene. Her er det imidlertid ett unntak. Kypros er det landet med størst forskjell i log odds for tillit til overnasjonale- og nasjonale institusjoner, i favør de nasjonale. Figuren viser likevel en tendens: I land hvor log odds for tillit til overnasjonale institusjoner er lav, er prosentandelen som har tillit til nasjonale institusjoner større. Dette er i tråd med forskjellsmodellen.

Mønsteret må imidlertid justeres noe. Norge, Luxemburg og Danmark er blant de landene hvor det er høy (positiv) log odds for å ha tillit til både nasjonale og overnasjonale institusjoner. Dette indikerer at det er mulig at individene i en nasjon kan ha tillit til både nasjonale og overnasjonale institusjoner samtidig. På samme måte er det mulig at individer i et land har mindre tillit til alle institusjonene. Dette mønsteret finner man i Hellas og Storbritannia, hvor log odds er negativ for å ha tillit til institusjoner på begge nivå. Dette er i tråd med samsvarsmodellen.

¹⁴Stavene i figur 5.3 indikerer logaritmen av oddsen for tillit til overnasjonale institusjoner minus logaritmen av oddsen for å ha tillit til nasjonale institusjoner i de respektive landene. Land med positive log odds, har høyere log odds for tillit til overnasjonale institusjoner sammenlignet med de nasjonale institusjonene. Kilde: European Values Study, 2008-2010.

5.5 Hovedfunn

I dette kapitlet er et sett makrovariabler testet for å undersøke hvilke kontekstuelle faktorer som kan påvirke tillit til overnasjonale institusjoner. Resultatene viser et mønster hvor individer fra land med høy gjennomsnittlig tillit til nasjonale institusjoner, høy demokratisk og institusjonell kvalitet og lite korrupsjon, har mindre tillit til overnasjonale institusjoner. Motsatt har individer fra land med gjennomsnittlig liten tillit til nasjonale institusjoner, hvor demokratiet og institusjonene er vurdert til ikke å være optimale, og hvor der er mye korrupsjon, høy arbeidsledighet og økonomisk vekst, høyere tillit til overnasjonale institusjoner. Dette viser at forskjellsmodellen finnes på landnivået.

Til tross for den sterke positive effekten på individnivå mellom tillit til nasjonale og overnasjonale institusjoner, er koeffisienten for gjennomsnittlig tillit til nasjonale institusjoner negativ og statistisk signifikant. Med andre ord; det å bo i et land med høy gjennomsnittlig tillit til nasjonale institusjoner minker tillit til overnasjonale institusjoner, til tross for det positive forholdet mellom individuell tillit til nasjonale institusjoner. Dette er motsatt av Putnams "rainmaker"-hypotese, men er i tråd med Muñoz m.fl. (2011) sine funn i deres studie av tillit til EU. Dette støtter argumentasjonen om at samsvarsmodellen kan identifiseres på individnivå og forskjellsmodellen på landnivå.

For å forstå denne sammenhengen, kan vi også se på effekten av et par av de andre makrovariablene. Demokratisk kvalitet har også en negativ effekt. I lys av Ingelharts (1977) teori om postmaterialisme kan man anta at individer i mer demokratisk utviklede land er mer kritiske, mer beviste sine egne rettigheter og mer informerte om politisk og økonomisk utvikling innenfor og utenfor sine landegrenser. Dette kan gi grunnlag for å anta at individer fra etablerte demokratier er mer skeptiske til overnasjonale løsninger, og man kan anta at individer fra "høytutviklede" land føler de er mindre avhengige av overnasjonale institusjoner. Samtidig gir resultatene grunnlag for å støtte Rohrschneiders (2002) argument om at overnasjonale institusjoner representerer et håp om å få sementert demokratisk tradisjon i nye demokratier. Slik kan man anta at borgere fra nye demokratier ser en større fordel med overnasjonale institusjoner, og man kan hente frem Sánchez-Cuenza (2000) sitt argument om at disse individene føler de har mindre kostnad og større nytte av å støtte overnasjonale løsninger.

Effekten av korrupsjon viste et annet forhold enn hva som forventes på nasjonalt nivå. På nasjonalt nivå er korrupsjon forventet å ha en negativ effekt (van der Meer og Dekker 2011). Den totale kausaleffekten av korrupsjon på tillit til overnasjonale institusjoner er positiv. Dette forteller at jo mer korrupsjon det er i landet, jo mer tillit har individene til overnasjonale institusjoner. Korrupsjon er i større grad utbredt i nye demokratier sammenlignet med etablerte demokratier. Denne sammenhengen stemmer overens med tidligere funn i analyser av holdninger til overnasjonale institusjoner (Sánchez-Cuenza 2000).

Totalbildet bør likevel justeres. Ved å se på oddsfordelingene av tillit over land, registrete jeg land hvor respondentene *både* har høy tillit til nasjonale og overnasjonale institusjoner. Dette gjelder Norge, Luxemburg og Danmark. Disse kan derfor klassifiseres som "høytillitsland", hvor individene har tillit til institusjoner uavhengig av nivå. Dette er land som skårer høyt på demokratisk og institusjonell kvalitet, som har lite korrupsjon og lav arbeidsledighet og som har forholdsvis stort forbruk av BNP på offentlige goder. Jeg registrete også "lavtillitsland" Hellas og Tyskland. Disse landene har en sammenheng i tråd med samsvarsmodellen.

Kapittel 6

Konklusjon

Jeg startet denne studien med et sitat fra Muñoz m.fl. (2011) som etterlyser flere studier på tillit til overnasjonale institusjoner. For å forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner har jeg utvidet den empiriske modellen i forhold til tidligere studier ved å inkludere variabler som omfatter politiske verdiorienteringer, kognitiv mobilisering, sosial klasse og foretrukket politisk parti. I tillegg har jeg inkludert landnivåvariabler for å undersøke om kontekstuelle faktorer påvirker variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner.

En av de viktigste faktorene for å forklare variasjonen i tillit til de overnasjonale institusjonene er individenes holdninger til nasjonale, politiske forhold. I litteraturen er det uenighet om hvordan denne sammenhengen er. Noen argumenterer for et negativt forhold, hvor individer som mangler tillit til nasjonale institusjoner vil ha tillit til overnasjonale institusjoner, enten som en kost/nytte-evaluering eller som en protest mot nasjonale forhold (forskjellsmodellen) (Sánchez-Cuenza 2000; Kritzinger 2003). Andre argumenterer for at individenes holdninger på de ulike nivåene er sammenfallende, og at de som er fornøyde med nasjonalt demokrati og har tillit til nasjonale institusjoner, også vil ha tillit til overnasjonale institusjoner (samsvarsmodellen). Argumentasjonen bak denne påstanden er at individer har manglende informasjon om overnasjonale institusjoner og at de benytter seg av holdninger til nasjonale objekter som stedfortreder for sine holdninger til overnasjonale institusjoner.

Jeg har undersøkt dette forholdet nærmere ved å studere både individ- og landkarakteristikker. Resultatene fra analysene gir støtte både til samsvars- og forskjellsmodellen. På individnivå samsvarer respondentenes holdninger til nasjonale forhold med deres holdninger til overnasjonale institusjoner. Individer som er fornøyde med hvordan demokratiet fungerer og som har tillit til nasjonale institusjoner har også tillit til overnasjonale institusjoner. I så måte gir analysene støtte til samsvarsmodellen på individnivå. Man kan argumentere for at individene har et reservoar av politisk tillit eller mistillit som smitter over på politiske objekter uavhengig av nivå.

Når jeg studerer landkarakteristikkene finner jeg en forskjell mellom individer fra land som

har gjennomsnittlig høy tillit til sine nasjonale institusjoner, hvor det er demokratisk kvalitet og lite korrupsjon på den ene siden, og individer som kommer fra land med gjennomsnittlig lav tillit til sine nasjonale institusjoner og hvor det er mindre demokratisk kvalitet og utbredt korrupsjon på den andre siden. I det første tilfellet har individene gjennomsnittlig lavere tillit til overnasjonale institusjoner, mens i det andre tilfellet har individene gjennomsnittlig høyere tillit til overnasjonale institusjoner. I så måte gir analysene støtte til forskjellsmodellen på landnivået.

I analysen observerte jeg også land hvor respondentene har enten høyere (positiv) eller lavere (negativ) log odds for tillit til begge nivåene, altså til både nasjonale og overnasjonale institusjoner. Vi kan dermed snakke om "høytillitsland" og "lavtillitsland". I Norge, Luxemburg og Danmark har individene mer tillit til både overnasjonale og nasjonale institusjoner enn andre land. I Hellas og Storbritannia derimot, har respondentene lavere tillit til både overnasjonale og nasjonale institusjoner. Dette gir et mer nyansert bilde av forholdet mellom holdninger til nasjonale forhold og holdninger til overnasjonale institusjoner, og det blir derfor galt å si at forskjellsmodellen gjelder på landnivå for alle land.

I teorikapitlet diskuterte jeg flere aspekter som kan forklare tillit til overnasjonale institusjoner, og skisserte en kausalmodell ut i fra dette. I tillegg til holdninger til nasjonale forhold, argumenterte jeg for at individenes sosiostrukturelle forankring, deres kognitive mobilitet, deres politiske verdiorienteringer, deres territorielle identitet og deres partipreferanser også påvirker den individuelle graden av tillit til overnasjonale institusjoner.

Kognitiv mobilisering er sett på som en viktig faktor for å kunne tilegne seg informasjon av mer abstrakt karakter og på denne måten bli mer Resultatene i denne studien viser at de som er mer kognitivt mobiliserte har høyere grad av tillit til overnasjonale institusjoner.

Borgerne benytter også sine politiske verdiorienteringer når de uttrykker tillit/mistillit til overnasjonale institusjoner. Særlig spiller økonomisk venstre-høyre verdiorientering og holdninger til immigrasjon en sentral rolle. De med venstre-økonomiske verdiorienteringer er mindre tillitsfulle enn de med høyre-orienterte verdiorienteringer. De som stiller seg negative til immigrasjon har mindre tillit til overnasjonale institusjoner. Analysene viste også at de som foretrekker ytterliggående venstre- og høyreorienterte partier har mindre tillit til overnasjonale institusjoner enn de som foretrekker moderate vestre- og høyreorienterte partier og partier i sentrum.

Når det gjelder individenes territorielle tilknytning og deres tillit til overnasjonale institusjoner, viser resultatene at de som føler seg tilknyttet sin egen nasjon og Europa, har mer tillit enn de som føler seg tilknyttet sin region, by eller lokalsamfunn. De som indentifiserer seg med verden som helhet, altså de som betegnes som mest kosmopolitiske (Norris 2006), har mindre tillit enn de andre. I motsetning til andre studier har jeg her analysert territoriell tilknytning med dummyer for hvert territorielt nivå. Tidligere

studier av holdninger til overnasjonale institusjoner har behandlet territorielle identiteter som en kontinuerlig variabel og konkludert med at jo mer "kosmopolitisk", jo mer støtte til overnasjonale institusjoner. Jeg finner imidlertid en kurvelineær sammenheng i denne studien.

Sammenhengen mellom sosial tillit og politisk tillit har lenge vært en debatt i litteraturen om tillit. Det er argumentert for at individer med sosial tillit også har mer tillit til politiske objekter. I denne studien finner jeg at sosial tillit har en positiv sammenheng med tillit til overnasjonale institusjoner. Imidlertid reduseres effekten av sosial tillit når man kontrollerer for *holdninger til nasjonalt demokrati* og *tillit til nasjonale institusjoner*. Dette indikerer at sosial tillit har en indirekte effekt på tillit til overnasjonale institusjoner via disse variablene. Brewer m.fl. (2004) argumenterer for at kausalforholdet går fra sosial tillit til politisk tillit og videre til internasjonal tillit. Funnene i denne studien tyder på at dette er gjeldende også i forhold til tillit til overnasjonale institusjoner.

Aldri før har det vært så mange institusjoner vi må forholde oss til på så mange nivå. I en stadig mer komplisert verden er det derfor viktig å vite hva som forstå tillit. Tillit er i politisk og analytisk terminologi et sentralt element i å oppnå demokratisk legitimitet. De overnasjonale institusjonenes utvidede rolle, ikke bare i Europa, men i verden som helhet, gjør det derfor enda viktigere å forstå utviklingen av tillit til disse. Denne studien viser at det er fruktbart å studere politisk tillit i en kompleks struktur hvor individenes holdninger til ulike institusjoner påvirker hverandre. Videre forskning bør derfor undersøke dette forholdet nærmere.

Videre studier av tillit til overnasjonale institusjoner bør også se nærmere på holdninger i nye demokratier separat. I denne studien fant jeg at individer fra nye demokratier er mindre tillitsfulle til sine nasjonale institusjoner, men har mer tillit til overnasjonale institusjoner. I så måte ville det vært interessant å se på om ulike historiske og kulturelle forskjeller kan forklare variasjon i tillit til overnasjonale institusjoner. I tillegg kan det være interessant å se nærmere på forholdet mellom land som er økonomiske bidragsytere og land som mottar økonomisk støtte.

Litteratur

Anderson, Christopher J. (1998). "When in Doubt, Use Proxies: Attitudes toward Domestic Politics and Support for European Integration." *Comparative Political Studies*, 31 (5). 569-601.

Anderson, Christopher J. og Christine A. Guillory (1997). "Political Institutions and Satisfaction with Democracy: A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems". *American Political Science Review*, 91 (1). 66-81.

Alesina, Alberto og Romain Wacziarg (2000) "The economics of civic trust." Kap. 5 i Robert Putnam og Susan Pharr (red.) *Disaffected Democracies*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Almond og Verba (1963). *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Almond, Gabriel A., G. Bingham Powell, Kåre Strøm og Russell J. Dalton (red.) (2002). *Comparative Politics Today: A World View. Eighth Edition*. New York: Pearson Longman.

Allum, Nick, Roger Patulny og Patrick Sturgis (2007). "What makes trusters trust?". Artikkel presentert på konferansen "Reciprocity: Theories and Facts", Milan, 22.-24. Februar 2007.

Baier, Alan (1986). "Trust and anti-trust", *Ethics* 96: 231-260.

Banfiel, Edward C. (1958). *The moral basis of a backward society*. Glencoe, Ill.: The Free Press.

Beetham, David (1994). *Defining and measuring democracy*. London: Sage Publications.

Berezin og Diez Medrano (2008). "Distance Matters: Place, Political Legitimacy and Popular

Support for European Integration." *Comparative European Politics* 6: 1-32.

Berg, Linda (2007). "Multi-level Europeans: The Influence of Territorial Attachments on Political Trust and Welfare Attitudes". Göteborg: Department of Political Science, Göteborg University.

Bickel, Robert (2007). *Multilevel Analysis for Applied Research. It's Just Regression*. N.Y.: The Guildoford Press.

Brewer, Marilynn B. og Sonia Roccas (2001). "Individual Values, Social Identity and Optimal Distinctiveness". Kap. 12 i C. Sedikides og M. B. Brewer (red.) *Individual Self, Relation Self, Collective Self*. Philadelphia: Psychology Press: 219-237.

Brewer, Paul R., Kimberly Gross, Sean Aday og Lars Willnat (2004). "International Trust and Public Opinion About World Affairs", i *American Journal of Political Science*, (48). 93-109.

Brinegar, Adam P. , Seth K. Jolly og Herbert Kitschelt (2004). "Varieties of capitalism and political divides over European integration", kap. 4 i Gary Madsen og Marco R. Steenbergen (red.) *European Integration and Political Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press: 62-92.

Brinegar, Adam P. og Seth K. Jolly (2005). "Location, Location, Location. National Contextual Factors and Public Support for European Integration" *European Union Politics* 6(2). 155-180.

Bruter, Michael (2009). "Time Bomb? The Dynamic Effect of News and Symbols on the Political Identity of European Citizens", *Comparative Political Studies* 42 (12). 1-39

Bryman, Alan (2004). *Social Research Methods, Second Edition*. Oxford: Oxford University Press.

Caprini, Michael X. Delli og Keeter, Scott (1996). *What Americans Know about Politics and Why it Matters*. New Haven: Yale University Press.

Cary, Sean (2002). "Is national identity an obstacle to European integration?" *European Union Politics*, 3: 387-413.

Catterberg, Gabriela og Alejandro Moreno (2005). "The Individual Bases of Political Trust:

Trends in New and Established Democracies." *International Journal of Public Opinion Research* 18(1). 32-48.

Citrin, Jack og John Sides (2004). "More than Nationals: How Identity Choice Matters in the New Europe". Kap. 8 i Herrmann, Richard K., Thomas Risse og Marilyn B. Brewer (red.) *Transnational Identities. Becoming European in the EU*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield: 161- 185.

Converse, Philip E. (1964). "The Nature of Belief Systems in Mass Publics" i David E. Apter (red.) *Ideologi and Discontent*. Free Press: 206-261.

Cook, Thomas D., Donald T. Campbell (red.) (1979). *Quasi-experimentation: design analysis issues for field settings*. Boston: Houghton Mifflin Co.

Dalton, Russell J. (2000). "Value Change and Democracy". Kap. 11 i Susan J. Pharr og Robert D. Putman (red.) *Disaffected Democracies. What's Troubling the Trilateral Countries*. Princeton, N.J.: Princeton University Press: 252-269.

Dalton, Russell J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices, The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Dalton, Russell J. (2005). "The Social Transformation of Trust in Government." *International Review of Sociology*, 15 (1): 133-154.

Dalton, Russell J. (2012). "Apartisans and the changing German electorate." *Electoral Studies*, 31: 35-45.

Darmawan, Gusti Ngurah og John P. Keeves (2006). "Suppressor variables and multilevel mixture modeling." *International Education Journal*, 2(7): 160-173.

Delhey, Jan og Kenneth Newton (2003). "Who trusts? The Origins of Social Trust in seven societies". *European Societies* 5: 93-137.

Delhey, Jan og Kenneth Newton (2005). "Predicting Cross-National levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism?" *European Sociological Review* 21: 311-327.

Denters, Bas, Oscar Gabriel og Mariano Torcal (2007). "Political confidence in representative

democracies: sosio-cultural vs. political explanations", kap. 3 i van Deth, Jan W., José Ramón Montero og Anders Westholm (red.) *Citizenship and Involvement I European Democracies - A comparative analysis*. New York: Routledge: 66-87.

De Tocqueville, Alexis (1956). *Democracy in America*. New York: Anchor Books.

Devos, Thierry, Dario Spini og Shalom H. Schwartz (2010). "Conflicts among human values and trust in institutions." *British Journal of Social Psychology*, 41(4): 481-94.

Diamond, Larry og Leonardo Morlino (red.) (2005). *Assessing the quality of democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Díez Medrano, Juan og Paula Gutiérrez (2001). "Nested Identities: National and European identity in Spain." *Ethnic and Racial Studies* 24 (5). 753- 778.

Díez Medrano, Juan (2003). *Framing Europe. Attitudes to European integration in Germany, Spain, and the United Kingdom*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Duschesne, Sophie og André-Paul Frogner (1995). "Is there a European Identity?". Kap. 9 i Niedermayer, O. og Sinnott, R. (red.) *Public Opinion and Internationalized Governance. Vol. 2. Beliefs in Government*. Oxford: Oxford University Press.

Easton, David (1975). "A Re-Assessment of the Concept of Political Support". *British Journal of Political Science* 5: 435-57.

Easton, David (1965a). *A System Analysis of Political Life*. New York: Wiley.

Easton, David (1965b). *A Framework for Political Analysis*. Eaglewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Eichenberg, Richard C. og Russell J. Dalton (1993). "Europeans and the European Community: the dynamics of public support for European integration." *International Organization* 47: 507-534.

Eichenberg, Richard C. og Russell J. Dalton (2007). "The Post-Maastricht Blues: The Transformation of Citizen Support for European Integration, 1973- 2004". *Acta Politica* 42 (2/3): 128-152.

Erikson, Robert og John H. Goldthorpe (1992). *The constant flux: a study of class mobility in industrial societies*. Oxford: Clarendon Press.

EVS, GESIS (2010). "European Values Study Method Report". *GEIS- Technical Reports* 2010/17. Hentet fra <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>.

Flanagan, Scott C. (1982). "Changing Values in Advanced Industrial Societies. Inglehart's Silent Revolution from the Perspective of Japanese Findings". *Comparative Political Studies*, 14 (4). 403-444.

Flanagan, Scott C. (1987). "Value Changes in Industrial Societies." *American Political Science Review* 81:1303-1319.

Flanagan, Scott C. og Aie-Rie Lee (2003). "The New Politics, Culture Wars, and The Authoritarian-Libertarian Value Change in Advanced Industrial Democracies", *Comparative Political Studies* 36 (3). 235-270.

Fox, John (1991). *Regression Diagnostics*. Sage Publications.

Franklin, Mark, Michael Marsh og Lauren McLaren (1994). "Uncorking the Bottle : Popular opposition to European Unification in the Wake of Maastricht." *Journal of Common Market Studies*, 32(4): 455-472.

Gabel, Matthew J. (1998a). *Interests and Integration: Market Liberalization, Public Opinion and European Union*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Gabel, Matthew J. (1998b). "Public Support for European Integration: An Empirical Test of Five Theories." *The Journal of Politics*, 60(2): 333-354.

Gabriel, Oscar W. (1995). "Political Efficacy and Trust." Kap. 13 i Jan W. van Deth og Elinor Scarbrough (red.) *The Impact of Values*. Oxford. Oxford University Press.

Gambetta, Diego (1988). *Trust, making and breaking cooperative relations*. Oxford: Blackwell.

Giddens, Anthony (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.

Hainmueller, Jens and Michael J. Hiscox (2007). "Educated preferences. Explaining attitudes towards immigration in Europe", *International Organisation*, 61: 399-442.

Hair, Joseph, Ronald L. Tatham, Rolph E. Anderson og William Black (1998). *Multivariate data analysis*. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.

Hardin, Russell (1999). "Do we want trust in Government?" Kap. 2 i Mark E. Warren (red.) *Democracy and Trust*. New York: Cambridge University Press.

Hardin, Russell (2000). "The Public Trust" kap. 2 i Susan J. Pharr og Robert D. Putman (red.) (2000). *Disaffected Democracies. What's Troubling the Trilateral Countries*. Princeton, N.J.: Princeton University Press

Hardin, Russell (2006). *Trust*. Cambridge: Polity.

Hellevik, Ottar (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hix, Simon og Christopher Lord (1997). *Political Parties in the European Union*. London: Macmillan.

Hooghe, Lisbeth og Garry Marks (2004). "Does identity or economic rationality drive public opinion on European integration?". *PS Political Science and Politics*, 27 (3). 415-420.

Hooghe, Lisbeth og Garry Marks (2005). "Calculation, Community and Cues". *European Union Politics*, 6 (4). 419-443.

Horst, P. (1941). "The role of predictor variables which are independent of the criterion." *Social Science Research Bulletin*, 48: 431-436.

Hox, Joop J. (2010). *Multilevel Analysis: Techniques and Applications. Second Edition*. New York: Routledge.

Huber, John og Ronald Inglehart (1995). "Expert interpretations of party space and party locations in 42 societies." *Party Politics*, 1(1): 73-111

Ingelhart, Ronald (1970). "Cognitive Mobilization and European Identity." *Comparative Politics*, 3(1). 45-70.

Ingelhart, Ronald (1977). *The Silent Revolution. Changing Values and Political styles among Western Publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ingelhart, Ronald (1984). "The Changing Structure of Political Cleavages in Western Societies." Kap. 2 i Russel J. Dalton, Scott C. Flanagan og Paul Allen Beck (red.) *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*. Princeton: Princeton University Press.

Ingelhart, Ronald (1990). *Cultural Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ingelhart, Ronald, Jacques-Rene Rabier, og Karlheinz Reif. (1991). "The Evolution of Public Attitudes toward European Integration: 1970-86." I K. Reif and R. Ingelhart (red.) *Eurobarometer: The Dynamics of European Public Opinion*. London: Macmillan.

Ingelhart, Ronald (1999a). "Postmodernization Erodes Respect for Authority, but Increases Support for Democracy". Kap. 12 i Pippa Norris (red.) *Critical Citizens, Global Support for Democratic Governance*, Oxford: Oxford University Press.

Ingelhart, Ronald (1999b). "Trust, well-being and democracy", i Mark E. Warren (red.) *Democracy and Trust*, Cambridge: Cambridge University Press: 88-120.

Janssen, Joseph (1991). "Postmaterialism, Cognitive Mobilization and Public Support for European Integration." *British Journal of Political Science*, 21 (4). 443-468.

Jiang, Jiming (1998). "Asymptotic properties of the empirical BLUP and BLUE in mixed linear models". *Statistica Sinica*, 8: 861-885

Kaase, Max, Kenneth Newton og Elinor Scarbrough (1997). "Beliefs in Government." *Politics*, 17(2): 135-139.

Kaufmann, Daniel, Aart Kraay og Massimo Mastruzzi (2009). "Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2008". World Bank Policy Research Paper No. 4978. <http://ssrn.com/abstract=1424591>

Kennedy, Peter E. (2003) *A Guide to Econometrics. Fifth Edition*. Malden: Black-well.

Klingemann, Hans-Dieter (1999). "Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis". I Pippa Norris (red.) *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press: 31- 56.

Klingemann, Hans-Dieter og Dieter Fuchs (red.) (1995). *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.

Knutsen, Oddbjørn og Staffan Kumlin (2005). "Value orientations and Party Choice" kap. 6 i Jaques Thomassen (red.) *The European Voter. A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Knutsen, Oddbjørn (2006). *Class Voting in Western Europe - A Comparative Longitudinal Study*. Lanham: Lexington.

Knutsen, Oddbjørn (2009). "Sosiale klasser og velgeratferd". Kap. 9 i Raino Malnes (red.) *Prekær Politikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS: 140-161.

Knutsen, Oddbjørn (2010). "The Regional Cleavage in Western Europe: Can Social Composition, Value Orientations og Territorial Identities Explain the Impact of Region on Party Choice?". *West European Politics*, 33 (3). 553-585.

Kritzinger, Sylvia (2003). "The Influence of Nation-State on Individual Support for the European Union". *European Union Politics*, 4 (2). 219- 241.

Kumlin, Staffan (2009). "Blaming Europe? Exploring the variable impact of national public service dissatisfaction on EU trust". *Journal of European Social Policy* 19: 408-420

Kumlin, Staffan (2011). "Dissatisfied Democrats, Policy Feedback, and European Welfare States, 1976-2001." I Sonja Zmerli and Marc Hooghe (red.) *Political Trust: Why Context Matters*. Colchester: ECPR Press:163-186

Lazarsfeld, Paul F., Bernard Berelson og Hazel Gaudet (1944). *The People's Choice. How the Voter Makes up His Mind in a Presidential Campaign*. New York : Columbia University Press.

Levi, Mararet og Laura Stoker (2000). "Political Trust and Trustworthiness". *Annual Review*

of Political Science 3: 475-507.

Lijphart, Arend (1971). "Comparative Politics and Comparative Methods." *American Political Science Review*, 65:682-693).

Lipset, Seymour Martin og Rokkan, Stein (1967). "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction". In Lipset, S. M. og S. Rokkan. (red.) *Party Systems and Voter Alignments: Cross National Perspectives*. New York: Free Press: 1-64.

Listhaug, Ola og Matti Wiberg (1995). "Confidence in Political and Private Institutions." Kap. 10 i Klingemann, H.-D. og D. Fuchs (red.) (1995) *Citizens and the State*, Oxford: Oxford University Press.

Listhaug, Ola og Kristen Ringdal (2008). "Trust in Political Institutions". Kap. 7 i Heiki Ervasti, Torben Fridbeg, Mikael Hjerm og Kristen Ringdal (red.). *Nordic Social Attitudes in a European Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

Longford, Nicholas T. (2008). "Missing Data." Kap. 10 i Jan de Leeuw og Erik Meijer (red.) *Handbook of Multilevel Analysis*. Springer Science + Business Media, LLC: 377-99.

Luhmann, Niklas (1979). *Trust and Power*. John Wiley Sons.

Marshall, Monty G. og Keith Jagers (2002). "Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2002: Dataset Users" *Manual*. Maryland: University of Maryland.

McAllister, Ian (1999) "The Economic Performance of Governments." Kap. 9 i Pippa Norris (red.) *Critical Citizens, Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University: 189-203.

McLaren, Lauren M. (2002). Public Support for the European Union: Cost/Benefit Analysis or Perceived Cultural Threat? *The Journal of Politics*, 64 (2): 551-556.

McLaren, Lauren M. (2010). "Cause for concern? The impact of immigration on political trust" *The Policy Network Paper*, London.

Mill, John Stuart (1958). *Considerations on representative government*. Redigert utgave,

introduksjon av Currin Shields. Indianapolis, New York: The Bobbs-Merrill Company.

Miller, Arthur H. og Ola Listhaug (1990). "Political Parties and Confidence in Government: A Comparison of Norway, Sweden and the United States". *British Journal of Political Science*, 20 (3). 375-386.

Miller, Arthur H. (1974). "Political Issues and Trust in Government: 1964-1970". *The Political Studies*, 34 (1). 30-62.

Mikhaylov, Salva og Michael Marsh (2009). "Policy Performance and Support for European Integration." Kap. 7 i Jacques Thomassen (red.) *The Legitimacy of the European Union after Enlargement*. New York: Oxford University Press: 142-164.

Mishler, William and Richard Rose (1997). "Trust, distrust and skepticism: Popular evaluations of civil and political institutions in post-communist societies." *Journal of Politics*, 59(2). 418-51.

Mishler, William og Richard Rose (2001). "What are the Origins of Political Trust? Testing Institutional and Cultural Theories in Post-Communist Societies". *Comparative Political Studies*, 34(1). 30-62.

Misztal, Barbara (1996). *Trust in Modern Societies*. Oxford: Blackwell.

Morris, Stephen D. og Joseph L. Klesner (2010). "Corruption and Trust: Theoretical Considerations and Evidence From Mexico." *Comparative Political Studies*, 43(10): 1258-1285.

Muñoz, Jordi, Mariano Torcal and Eduard Bonet (2011). "Institutional trust and multilevel government in the European Union: Congruence or compensation?" *European Union Politics* 12(4): 551-574.

Nannestad, Peter (2008). "What Have We Learned About Generalized Trust, If Anything?" *Annual Review of Political Science*, 11: 413-436.

Nelsen, Brent. F og James C. Guth (2003). "Religion and Youth Support for the European Union" *Journal of Common Market Studies*, 41(1): 89-119.

Newton, Kenneth (1999) "Social and Political Trust in Established Democracies". Kap. 8 i Norris, Pippa (red.) (1999). *Critical Citizens, Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University: 196-187.

Newton, Kenneth og Pippa Norris (2000). "Confidence in Public Institutions", kap. 3 i Pharr, Susan J. og Robert D. Putnam (red.) *Disaffected Democracies. What's Troubling the trilateral Countries?*, New Jersey: Princeton University Press: 52-73

Newton, Kenneth (2006) "Institutional Confidence and Social Trust". Kap. 4 i Torcal, Mariano og José Ramón Montero (red.) *Political Disaffection in Contemporary Democracies. Social capital, Institutions and Politics*, New York: Routledge: 81-100.

Newton, Kenneth og Sonja Zmerli (2011) "Three forms of trust and their association". *European Political Science Reveiw*, 2 (3). 169-200.

Niedermayer, Oskar og Richard Sinnott (red.) (1995). *Public Opinion and Internationalized Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Norris, Pippa (red.) (1999a). *Critical Citizens, Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Norris, Pippa (1999b). "Institutional support for Political Support." Kap. 11 i Pippa Norris (red.) (1999). *Critical Citizens, Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Norris, Pippa (1999c). "The Political Regime." I Jacques Thomassen og Hermann Schmitt (red.) *Political Representation and Legitimacy in European Union*. New York: Oxford University Press: 74-89.

Norris, Pippa (2002). "The Global Generation: Cohort support for European Governance". For konferansen "Democracy and Legitimacy of European Union and other International Organizations", Brüssel, European Parliament 11.-12. oktober 2002.

Norris, Pippa og Ronald Inglehart (2009). *Cosmopolitan Communications. Cultural Diversity in a Globalized World*. Cambridge: Cambridge University Press.

Norris, Pippa (2011). *Democratic Deficit. Critical Citizens Revisited*. Cambridge: Cambridge

University Press.

Offe, Claus (1999). "How can we trust our fellow citizens?". Kap. 3 i Mark E. Warren (red.) *Democracy and Trust*. New York: Cambridge University Press: 42-87.

Offe, Claus (2000) *The Democratic Welfare State. A European Regime Under the Strain of European Integration*. Wien: Institut für Höhere Studien.

Reeskens, Tim og Marc Hooghe (2008). "Cross-cultural measurement equivalence of generalized trust. Evidens from the European Social Survey (2002 and 2004)." *Social Indicators Research* 85: 515-532.

Pharr, Susan J og Robert D. Putman (red.) (2000). *Disaffected Democracies. What's Troubling the Trilateral Countries*. Princeton, N.J.: Princeton University Press

Ringdal, Kristen (2007). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskaplig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke.

Popkin, Samuel L. (1991). *The reasoning voter : communication and persuasion in presidential campaigns*. Chicago: University of Chicago Press.

Przeworski, Adam, Michael E. Alvarez, Jose Antonio Cheibub, Fernando Limongi (2000). *Democracy and Development; Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. New York: Cambridge University Press

Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy work*. New Jersey: Princeton University Press.

Putnam, Robert D. (1995). "Turning in, turning out: The strange disappearance of social capital in America". *Political Science and Politics*, 28: 664-683.

Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

Rabe-Hesketh, Sophia og Anders Skrondal (2008). *Multilevel and Longitudinal Modeling Using Stata*. Second Edition. Texas: Stata Press.

Rohrschneider, Robert (2002). "The Democracy Deficit and Mass Support of an EU-wide

Government." *American Journal of Political Science*, 46 (2). 463-475.

Rohrschneider, Robert og Stephen Whitefield (2006). "Political Parties, Public Opinion and European Integration in Post-Communist Countries: The State of Art". *European Union Politics*, 7 (1). 141.

Rothstein, Bo og Dietlind Stolle (2002). "How Political Institutions Create and Destroy Social Capital: An Institutional Theory of Generalised Trust". Artikkel forberedt for det 98. møte i "The American Political Science Association" i Boston, MA, 29. August - 2. September, 2002.

Rothstein, Bo (2008) "Political Institutions and generalized trust", i D. Castiglione, J. W. van Deth og G. Wolleb (red.) *Handbook of Social Capital*. Oxford, Oxford University Press: 273-302.

Rose, Richard og William Mishler (2011). "Political Trust and Distrust In Post-Authoritarian Contexts. " Kap. 6 i Marc Hooghe og Sonja Zmerli (red.) *Political Trust: Why Context Matters*. Colchester: The ECPR Press.

Russett, Bruce M. og John R. Oneal (2001). *Triangulating peace: democracy, interdependence, and international organizations*. New York: Norton

Schanches-Cueanca, Ignacio (2000). "The Political Basis of Support for European Integration". *European Union Politics*, 1(2): 147-172.

Skog, Ole-Jørgen (2009). *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Sneijders, Tom A. B. og Roel J. Bosker (1994). "Modeled Variance in Two-Level Models." *Sociological Methods Research*, 22: 342-363.

Snijders Tom A. B. og Johannes Berkhof (2008). "Diagnostic Checks for Multilevel Models." Kap. 3 i Jan de Leeuw og Erik Meijer (red.) *Handbook of Multilevel Analysis*. Springer Science + Business Media, LLC: 141-76.

Steenbergen, Marco R. og Brad S. Jones (2002). "Modeling multilevel data structures." *American Journal of Political Science*, 46 (1): 218-237.

Taggart, Paul (1998). "A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems." *European Journal of Political Research*, 33: 363-388.

Thomassen, Jacques (red.) (2009). *The Legitimacy of the European Union after Enlargement*. New York: Oxford University Press.

Tolger, Benno (2008). "Trust in international organizations: An empirical investigation focusing on the United Nations." *The Review of International Organizations* 3: 65-93.

Twisk, Jos W. R. (2006). *Applied Multilevel Analysis: A Practical Guide* New York: Cambridge University Press.

Uslaner, Eric M. (1999) "Democracy and Social Capital." Kap. 5 i Mark E. Warren (red.) *Democracy and Trust*. New York: Cambridge University Press: 121-150.

Uslaner, Eric M. (2000-2001). "Producing and consuming trust." *Political Science Quarterly* , 115: 569-590.

Uslaner, Eric M. (2002). *The Moral Foundations of Trust*. New York: Cambridge University Press.

van der Meer, Tom og Paul Dekker (2011). "Trustworthy states, trusting citizens? A multilevel study into objective and subjective determinants of political trust." Kap. 4 i Marc Hooghe og Sonja Zmerli (red.) *Political Trust: Why Context Matters*. Colchester: The ECPR Press.

van Deth, Jan W. og Elinor Scarbrough (1995). "The concept of Values." Kap. 2 i Jan W. van Deth og Elinor Scarbrough (red.) *The Impact of Values*, New York: Oxford University Press.

Warren, Mark E. (1999). "Introduction". Kap. 1 i Mark E. Warren (red.) *Democracy and Trust*. New York: Cambridge University Press: 1-21

Weber, Max (1968). *Economy and Society: an outline of interpretive sociology (Vol. 2)*, Guenther Roth and Claus Wittich (red.). New York: Bedminster Press.

Wessels, Bernhard (2009). "Trust in Political Institutions." Kap. 8 i Jacques Thomassen (red.) *The Legitimacy of the European Union after Enlargement*. New York: Oxford University Press: 165- 207.

Zaller, John R. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vedlegg A

Vedlegg

A.1 Operasjonalisering av individnivåvariabler

I denne delen av vedlegget presenteres operasjonaliseringen av.

Spørsmålsformuleringen er hentet fra EVS runde fire, 2008-2010. Spørsmålene er stilt på originalspråket i de landene undersøkelsen er utført. Jeg gjengir de engelske formuleringene.

Kjønn (v302). "Sex of respondent". Mann = 0, Kvinne = 1.

Alder (v303). "Year of birth".

Urban/rural (v370). "Size of town"

1. under 2000
2. 2-5000
3. 5-10.000
4. 10-20.000
5. 20-50.000
6. 50-100.000
7. 100-500.000
8. 500.000 og mer

Utdanning (v336). "What is the highest level you have completed in your education?"

- 0 Pre-primary education or none education
- 1 Primary education or first stage of basic education
- 2 Lower secondary or second stage of basic education
- 3 (Upper) secondary education
- 4 Post-secondary non- tertiary education
- 5 First stage of tertiary education

6 Second stage of tertiary education.

Sosial klasse (v339egp).

a. Basert på spørsmålet: "In your main job, what kind of work do/did you do most of the time?" er respondentene grupper etter Erikson, Goldthorpe og Portocareros elleve klassekategorier:

- I: Higher Controllers
- II: Lower Controllers
- IIIa: Routine Nonmanual
- IIIb: Lower Sales-Service
- IVa: Selfempl with empl.
- IVb: Selfempl no empl.
- V: Manual Supervisors
- VI: Skilled Worker
- VIIa: Unskilled Worker
- VIIb: Farm Labor
- IVc: Selfempl Farmer

b. Operasjonalisering av sosial klasse basert på Erikson/Goldthorpe (1992) og Knusten (2006) sin inndeling er benyttet i studien. Følgende klasser er kodet og analysert (norsk oversettelse):

- Høyere tjenesteklasse (I)
- Lavere tjenesteklasse (II)
- Småborgerskap og bønder (IIIa, IIIb og IVc)
- Rutinefunksjonærer (V)
- Faglærte arbeidere (VI)
- Ufaglærte arbeidere (VIIa og VIIb)
- Aldrig vært yrkesaktiv (manglende verdier)

Sosial tillit. Likeveid additiv indeks konstruert på følgende spørsmål:

"[...] do you think that most people would try to take advantage of you if they got the chance, or would they try to be fair? How would you place your view on this scale?" 1= most people would try to take advantage of me; og, 10 = most people would try to be fair. (v63)

"Would you say that most of the time people try to be helpful or that they are mostly looking out for themselves?" 1 = people mostly look out for themselves; og 10 people mostly try to be helpful. (v64)

Religiøs-sekulær dimensjonen. Likeveid additiv indeks konstruert på følgende spørsmål:

"Which, if any, of the following do you believe in?"

A God

B Life after death

C Hell

D Heaven

E Sin

Kodet: 1= yes 2 = no (v119-v123)

"And how important is God in your life? Please use this card to indicate - 10 means very important and 1 means not at all important". (v129).

Økonomisk venstre-høyre dimensjonen. Likeveid additiv indeks konstruert på følgende spørsmål (v194-v199):

"On this card you see a number of opposite views on various issues. How would you place your views on this scale?" Scale 1 -10.

- "1 Individuals should take more responsibility for providing for themselves. 10 The state should take more responsibility to ensure that everyone is provided for."
- "1 People who are unemployed should have to take any job available or lose their unemployment benefits. 10 People who are unemployed should have the right to refuse a job they do not want."
- "1 Competition is good. It stimulates people to work hard and develop new ideas. 10 Competition is harmful, it brings out the worst in people."
- "1 The state should give more freedom to firms. 10 The state should control firms more effectively"
- "1 Incomes should be made more equal. 10 There should be greater incentives for individual effort."
- "1 Private ownership of business and industry should be increased. 10 Government ownership of business and industry should be increased."

Frihetlig-autoritær dimensjonen. Likeveid additiv indeks konstruert på følgende spørsmål.

- "People have different ideas about following instruction at work. Some say that one should follow instructions of one's superiors even when one does not fully agree with them. Others

say that one should follow one's superiors' instructions only when one is convinced that they are right. Which of these two opinions do you agree with?"

Kodet: 1 should follow instructions, 2 must be convinced first, 3 depends. (v101).

- "Which of these two statements do you tend to agree with? A: Regardless of what the qualities and faults of one's parents are, one must always love and respect them; B: One does not have the duty to respect and love parents who have not earned it by their behavior and attitudes."

Kodet: A=1, B=2.

- Here is a list of qualities which children can be encouraged to learn at home. Which, if any, do you consider to be especially important? Please choose up to five! (v170-72).

A: Good manners

B: Independence

C: Hard work

E: Imagination

K: Obedience

Kodet: 1 for når respondenten har nevnt en kvalitet, 2 for ikke å ha nevnt den.

- Here are two changes in our way of life that might take place in the near future. Please tell me for each one, if it were to happen whether you think it would be a good thing, a bad thing, or don't you mind?

B: Greater respect for authority

Kodet: 1 good 2 bad 3 don't mind. (v204)

Vekst-vern dimensjonen. Likeveid additiv indeks konstruert på følgende spørsmål (v295-6 v298-301):

"I am now going to read out some statements about the environment. For each one read out, can you tell me whether you agree strongly, agree, disagree or strongly disagree?"

A: I would give part of my income if I were certain that the money would be used to prevent environmental pollution

B :We are approaching the limit of the number of people the earth can support

D: Human ingenuity will insure that the earth remains fit to live in

E: The balance of nature is strong enough to cope with the impacts of modern industrial nations

F: Humans were meant to rule over the rest of nature

G: If things continue on their present course, we will soon experience a major ecological catastrophe

Kodet: 1 agree strongly 2 agree 3 disagree 4 disagree strongly.

Holdning til immigrasjon Likeveid additiv indeks konstruert på følgende spørsmål (v268-v273): "Please look at the following statements and indicate where you would place your views on this scale?" Scale 1 - 10.

- 1: Immigrants take jobs away from natives in a country. 10: Immigrants do not take jobs away from natives in a country.
- 1: A country's cultural life is undermined by immigrants. 10: A country's cultural life is not undermined by immigrants.
- 1: Immigrants make crime problems worse. 10: Immigrants do not make crime problems worse.
- 1: Immigrants are a strain on a country's welfare system. 10: Immigrants are not a strain on a country's welfare system.
- 1: In the future the proportion of immigrants will become a threat to society. 10: In the future the proportion of immigrants will not become a threat to society.
- 1: For the greater good of society it is better if immigrants maintain their distinct customs and traditions. 10: For the greater good of society it is better if immigrants do not maintain their distinct customs and traditions but adopt the customs of the country.

Territoriell tilknytning (v253 + v254).

"Which of these geographical groups would you say you belong to first of all? And Secondly?"

- A: Locality of town where you live
- B: Region of country where you live
- C: [COUNTRY]
- D: Europe
- E: The world as a whole

Variabelkonstruksjon på følgende måte:

Respondentenes førstevalg er gitt verdien 3 og deres andrevalg er gitt verdien 2, resterende kategorier er gitt verdien 0. På denne måten dannes det i alt fem territorielle variabler som måler grad av territoriell tilknytting til de ulike territorielle nivåene. Kategori A er brukt som referanseverdi.

Politisk interesse (v186). "How interested would you say you are in politics?"

Kodet: 1 very interested, 2 somewhat interested, 3 not very interested, 4 not at all interested.

Foretrukket politisk parti (v264-LR). "If there was a general election tomorrow, can you tell me if you would vote?" "IF YES: which party would you vote for?" Andre = missing.

Hvor fornøyd med nasjonalt demokrati (v223). "On the whole are you very satisfied, rather satisfied, not very satisfied or not at all satisfied with the way democracy is developing in our country?"

Kodet: 1 very satisfied, 2 rather satisfied, 3 not very satisfied, 4 not at all satisfied.

A.2 Variablenes påvirkning på tillit til nasjonale institusjoner

Tabell A.1: Individvariablens påvirkning på tillit til nasjonale institusjoner

	Modell0	Modell1	Modell2	Modell3	Modell4
Konstant	5.074***	5.111***	5.019***	5.009***	4.955***
Alder		-0.004***	-0.005***	-0.003***	-0.002***
Mann		-0.073***	-0.068***	-0.065***	-0.085***
Urban/rural		-0.010**	-0.015***	-0.011**	-0.012***
<i>Sosial klasse:</i>					
- Høyere tjenesteklasse			0.172***	0.094**	0.008
- Lavere tjenesteklasse			0.071*	0.030	-0.035
- Rutinefunksjonærer			0.062*	0.047	0.004
- Smborgerskap og bønder			0.097*	0.050	-0.017
- Faglærte arbeidere			0.029	0.020	0.018
- Ikke yrkesaktiv			0.208***	0.177***	0.097***
Utdannelse			0.035***	0.022**	-0.007
Religiøs/Sekulær				0.053***	0.038***
Økonomisk ventre-høyre				-0.074***	-0.021***
Frihetlig/Autoritær				-0.099***	-0.078***
Holdning til immigrasjon				0.091***	0.049***
Vekst/vern				-0.062***	-0.050***
<i>Territoriell tilknytning:</i>					
- Region				-0.065***	-0.058***
- Nasjon				0.012	-0.008
- Europa				0.001	-0.006
- Verden				-0.230***	-0.166***
Sosial tillit				0.125***	0.084***
Politisk interesse					0.195***
<i>Foretrukket politisk parti:</i>					
-Ytterliggående venstre					-0.214***
-Moderat venstre					0.084***
-Moderat høyre					0.138***
-Ytterliggående høyre					-0.503***
-Ingen parti					-0.284***
Standardavviket til konstantleddene på nivå 2	0.380**	0.380**	0.384**	0.436***	-0.774***
Residualenes standardavvik på nivå 1	0.503***	0.501***	0.500***	0.465***	0.384***
N Nivå 1	38034	38034	38034	38034	38034
N Nivå 2	30	30	30	30	30

Tabell A.2: Landvariablenes påvirkning på tillit til nasjonale institusjoner

	Modell1	Modell2	Modell3	Modell4	Modell5	Modell6	Modell7
	b	b	b	b	b	b	b
Alder	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Alder ²	0.000***	0.000***	0.000***	0.000***	0.000***	0.000***	0.000***
Mann	-0.078***	-0.078***	-0.078***	-0.078***	-0.078***	-0.078***	-0.078***
Urban/rural	-0.013***	-0.013***	-0.013***	-0.013***	-0.013***	-0.013***	-0.013***
Grad av fullført utdanning	-0.000	-0.000	-0.000	-0.000	-0.000	-0.000	-0.000
-Høyere tjenesteklasse	0.013	0.014	0.014	0.014	0.013	0.013	0.014
-Lavere tjenesteklasse	-0.042	-0.042	-0.042	-0.042	-0.042	-0.043	-0.042
-Rutinefunksjonærer	0.000	0.001	0.001	0.001	0.001	0.001	0.001
-Smborgerskap og bøndere	-0.018	-0.015	-0.017	-0.017	-0.017	-0.017	-0.017
-Faglærte arbeidere	0.011	0.011	0.011	0.011	0.011	0.011	0.011
-Ikke yrkesaktiv	0.095***	0.096***	0.097***	0.097***	0.096***	0.096***	0.097***
Sekulær/religiøs	0.046***	0.046***	0.046***	0.046***	0.046***	0.046***	0.046***
Økonomisk venstre-høyre	-0.068***	-0.067***	-0.068***	-0.068***	-0.068***	-0.068***	-0.068***
Autoritær/frihetlig	-0.102***	-0.103***	-0.103***	-0.103***	-0.103***	-0.103***	-0.103***
Vern/vekst	-0.069***	-0.068***	-0.069***	-0.069***	-0.069***	-0.069***	-0.069***
Holdning til immigrasjon	0.079***	0.079***	0.079***	0.079***	0.079***	0.079***	0.079***
- Region	-0.063***	-0.062***	-0.063***	-0.063***	-0.063***	-0.063***	-0.063***
- Nasjon	0.002	0.003	0.003	0.002	0.002	0.002	0.002
- Europa	-0.011	-0.009	-0.011	-0.011	-0.011	-0.011	-0.011
- Verden	-0.219***	-0.218***	-0.219***	-0.219***	-0.219***	-0.219***	-0.219***
Sosial tillit	0.115***	0.114***	0.115***	0.115***	0.115***	0.115***	0.115***
Politisk interesse	0.210***	0.209***	0.210***	0.210***	0.210***	0.210***	0.210***
- Ytterliggående høyre	-0.215***	-0.213***	-0.214***	-0.214***	-0.215***	-0.215***	-0.215***
- Moderat venstre	0.085***	0.086***	0.085***	0.085***	0.085***	0.085***	0.085***
- Moderat høyre	0.139***	0.139***	0.139***	0.138***	0.139***	0.139***	0.139***
- Ytterliggående høyre	-0.504***	-0.497***	-0.503***	-0.503***	-0.504***	-0.504***	-0.504***
- Ingen parti	-0.284***	-0.283***	-0.284***	-0.284***	-0.284***	-0.284***	-0.284***
Nye demokratier	-0.818***						
Aggregert tillit		0.933***					
Index of Democracy			0.524***				
Korrupsjon (CPI)				-0.220***			
BNP per capita (% vekst)					-0.107**		
Arbeidsledighet (%)						-0.089***	
Forbruk på helse og utd. (% av BNP)							0.336***
Konstant	4.390***	4.071***	4.092***	4.091***	4.113***	4.097***	4.103***
N nivå 1	38034	38034	38034	38034	38034	38034	38034
N Nivå 2	30	30	30	30	30	30	30

Tabell A.3: Individnivåanalyse institusjonene separat. Flernivåanalyse med varierende konstantledd.

	EU		NATO		FN	
Alder	0.002***	(8.83)	0.003***	(11.30)	0.002***	(8.71)
Mann	0.007*	(0.95)	0.024**	(2.96)	0.019*	(2.38)
Urban/rural	0.008***	(4.85)	-0.002	(-0.96)	0.002	(0.88)
Grad av fullført utdanning	0.010**	(2.98)	0.010*	(0.18)	0.009*	(2.54)
-Høyere tjenesteklasse	0.049**	(3.26)	-0.006	(-0.40)	0.020	(1.29)
-Lavere tjenesteklasse	0.051***	(3.92)	0.030*	(2.15)	0.059***	(4.33)
-Rutinefunksjonærer	0.018*	(1.44)	0.024*	(1.76)	0.047***	(3.57)
-Smborgerskap og bønder	0.004	(0.27)	-0.011	(-0.60)	0.015	(0.84)
-Faglærte arbeidere	-0.000	(-0.01)	-0.006	(-0.44)	-0.001	(-0.07)
-Ikke ansatt	0.060***	(4.46)	0.020	(1.42)	0.043**	(3.08)
Religiøs/Sekulær	-0.000	(-0.04)	0.004**	(2.93)	0.001	(0.74)
Økonomisk ventre-høyre	-0.027***	(-11.48)	-0.046***	(-18.35)	-0.012***	(-4.85)
Frihetlig/Autoritær	-0.001	(-0.24)	-0.007	(-2.30)	0.000	(0.08)
Holdning til immigrasjon	0.025***	(13.48)	-0.006**	(-3.10)	0.015***	(7.58)
Region	-0.010	(-1.70)	0.004	(0.68)	-0.002	(-0.26)
Nasjon	-0.004	(-0.69)	0.024***	(4.42)	0.021***	(3.94)
Europa	0.155***	(20.49)	0.081***	(10.06)	0.073***	(9.16)
Verden	-0.018	(2.25)	-0.011	(-1.30)	-0.018	(2.21)
Sosial tillit	0.004	(1.82)	-0.002	(-0.75)	0.003	(1.28)
Politisk interesse	0.010*	(2.28)	0.013**	(2.82)	0.024***	(5.33)
Esktrem venstre	-0.103***	(-5.12)	-0.213***	(-9.94)	-0.045*	(-2.12)
-Moderat venstre	0.045***	(3.49)	0.018	(2.21)	0.027*	(2.01)
-Moderat høyre	0.023	(1.73)	0.092***	(6.64)	0.025	(1.81)
-Esktrem høyre	-0.042*	(1.79)	-0.067	(2.70)	-0.002	(-0.07)
-Ingen parti	-0.033**	(-2.88)	-0.032**	(-2.66)	-0.026*	(-2.22)
Hvor fornøyd med livet	0.005**	(2.80)	0.005*	(2.57)	0.008***	(4.26)
Hvor forhøyd med demokrati	0.068***	(12.51)	0.059***	(10.24)	0.042***	(7.32)
Tillit til nasjonale institusjoner	0.206***	(86.83)	0.190***	(75.40)	0.187***	(75.24)
Konstant	2.421***	(44.10)	2.367***	(46.99)	2.508***	(68.45)
N	38034		38034		38034	

Ustadnordiserte koeffisienter, *t* statistics in parentheses

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Tabell A.4: Deskriptiv statistikk: Makrovariabler

Land	V1 (0-10)	V2 (1-10)	V3 (%)	V4 (1-10)	V5 (%)	V6 (%)
Belgia	5.08	8.15	6.90	7.1	1.05	6.9
Bulgaria	3.42	7.10	4.09	4.0	5.04	17.6
Danmark	6.37	9.52	8.00	9.5	0.11	4.3
Estland	5.01	7.74	4.97	5.6	8.37	10.3
Finland	5.53	9.25	6.15	9.7	1.33	9.0
Frankrike	5.19	8.07	7.35	6.3	0.31	8.7
Hellas	4.46	8.13	5.18	4.2	3.08	9.9
Irland	5.38	9.01	6.03	6.9	4.66	4.2
Italia	4.73	7.73	5.59	5.2	0.14	9.2
Island	5.63	9.71	7.35	9.4	-0.90	3.3
Kypros	5.77	7.60	4.80	6.1	0.84	3.3
Latvia	4.49	7.37	4.57	3.7	7.43	11.8
Litauen	4.43	7.43	4.60	4.8	7.24	13.0
Luxemburg	6.10	9.10	5.84	9.0	3.02	2.6
Nederland	5.32	9.66	6.53	9.0	-0.56	3.1
Norge	5.94	9.55	6.87	8.5	0.94	3.9
Malta	5.78	8.39	4.56	6.8	1.84	6.9
Polen	4.35	7.3	4.81	4.0	1.49	19.9
Portugal	4.87	8.16	4.90	6.3	0.03	5.1
Romania	4.42	7.06	4.28	2.6	6.68	8.4
Slovenia	5.24	7.96	5.50	6.0	3.87	5.9
Slovakia	5.12	7.4	4.50	3.7	4.58	18.6
Spania	5.05	8.34	5.39	7.1	1.22	11.4
Storbritannia	4.78	8.08	6.37	8.7	1.72	5.0
Sveits	6.04	9.02	5.86	8.5	-0.31	2.9
Sverige	5.65	9.88	7.05	9.3	2.06	5.2
Tjekkia	4.24	8.17	4.95	3.7	2.08	7.3
Tyskland	4.84	8.82	6.32	7.3	-0.21	8.5
Ungarn	4.24	7.53	5.11	4.9	4.69	5.6
Østerrike	4.93	8.69	6.61	7.8	1.13	4.8

V1: Gjennomsnittlig tillit til nasjonale institusjoner. Kilde: EVS 2008-10

V2: Demokratisk kvalitet (1= utbredt korrupsjon) Kilde: The Economist Intelligence Unit 2006

V3: Offentlig forbruk på helse og utdanning (% av BNP). Kilde: World Development Indicators

V4: Korrupsjon (CPI) (1-10) Transparency International.

V5: Økonomisk vekst; V6: Arbeidsledighet i prosent; Kilde: World Development Indicators

Tabell A.5: Korrelasjon mellom makrovariablene

	(V1)	(V2)	(V3)	(V4)	(V5)	(V6)	(V7)
(V1) Nye demokratier	1.000						
(V2) Aggregert tillit til nasjonale institusjoner	-0.614	1.000					
(V3) Index of democracy	-0.706	0.727	1.000				
(V4) Korrupsjon (CPI)	-0.763	-0.758	0.878	1.000			
(V5) BNP per innbygger (% vekst)	0.757	-0.427	-0.598	-0.597	1.000		
(V6) Arbeidsledighet (%)	0.596	0.657	-0.662	-0.658	0.412	1.0000	
(V7) Forbruk av BNP på helse og utd. (%)	-0.671	0.592	0.777	0.796	-0.620	-0.563	1.000

V1: Dummy: Nye demokratier =1, etablerte demokratier = 0.

V2: Gjennomsnittlig tillit til nasjonale institusjoner. Kilde: EVS (2008-10).

V3: Index of Democracy. Kilde: The Economist Intelligence Unit (2006).

V4: Korrupsjon (CPI). Kilde: Transparency International (2000-2007).

V5: Økonomisk vekst i prosent. V6: Arbeidsledighet i prosent; Kilde: World Development Indicators (2002-05).

V7: Offentlig forbruk på helse og utdanning i prosent av BNP. Kilde: World Development Indicators (2005-2007).